

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 115 leden, te weten:

Abma, Andela-Baur, Van den Anker, Van Baars, B. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, De Beer, Beinema, Blaauw, H. A. de Boer, J. J. P. de Boer, Bolkestein, Borm-Luijckx, Braams, Bremen, Brinkhorst, Buikema, Van der Burg, Castricum, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Epe-ma-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Eversdijk, Faber, Frinking, Gerritse, Geurtsen, Ginjaar-Maas, De Graaf, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Hermsen, Van Houwelingen, Jabaaij, Jacobse, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Keuning, Knol, Koe-koek, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, Krijnen, De Kwaadst-eniet, Lambers-Hacquebard, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Mateman, Meijer, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Nijhof, Nijpels, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Ploeg, Poppe, Portheine, Pronk, Rempt-Halmmans de Jongh, Rienks, Roels, Roethof, Van Rooijen, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Scherpenhuizen, Van der Spek, Spieker, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Toussaint, Tripels, Veerman, Verbrugh, Verkerk-Terpstra, De Voogd, Waltmans, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wolff, Wöltgens, Worrell, Wuthrich-van der Vlist, Van Zeil en Zijlstra,

en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Beelaerts van Blokland, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, mevrouw Haars, Staatssecretaris van Justitie, de heren Van Amelsvoort, Staatssecretaris van Financiën, Broxx, Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Hazekamp, Staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Veder-Smit, Staatssecretaris van Volksge-

zondheid en Milieuhygiëne, en de heer Simons, Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Roels en Bolkestein, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

De Boois en Buurmeijer, wegens bezigheden elders.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid Van Erp aan de Staatssecretarissen van Economische Zaken (de heer Hazekamp) en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de huren van bedrijfspanden.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]²

□

Staatssecretaris **Broxx:** Mijnheer de Voorzitter! Met mijn collega heb ik afgesproken dat ik de beantwoording van de vragen 1, 2 en 5 op mij zal nemen.

De antwoorden 1 en 2 vat ik als volgt samen. Sedert 1 mei 1971 kunnen verschillen tussen huurders en verhuurders van bedrijfsruimte worden voorgelegd aan de kantonrechter. Dit is geregeld bij de wet van 28 januari 1971. De *huuradviescommissies* hadden sedertdien geen wettelijke taak meer. Bij een ministeriële circulaire van 29 juli 1971 is aan de huuradviescommissies niettemin verzocht, in de toen ontsta-

ne overgangssituatie desverzocht ten eerste aan de kantonrechters advies uit te brengen en ten tweede goede diensten te bewijzen indien partijen, huurder en verhuurder, gezamenlijk en in vereniging, zich tot de huuradviescommissie zouden wenden om een advies omtrent de hoogte van een in vrijheid tussen die partijen overeen te komen huurprijs.

Enkele kantonrechters blijven gebruik maken van de adviesdiensten. Het uitbrengen van een advies waarom door huurder en verhuurder gezamenlijk is verzocht komt in de praktijk slechts sporadisch voor. Een overzicht van de aantallen adviesaanvragen in 1979 van enkele kantonrechters en bemiddelingsverzoeken van partijen is opgesteld. Met uw goedvinden, mijnheer de Voorzitter, kan deze staat aan de Handelingen worden toegevoegd.

De Voorzitter: Ik neem aan, dat tegen het opnemen van een noot in de Handelingen geen bezwaren bestaan.

[De noot is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]³

Staatssecretaris **Broxx:** Mijnheer de Voorzitter! Uit de staat blijkt, dat het aantal adviesaanvragen en bemiddelingsverzoeken bij alle huurcommissies in het land – dat zijn er 63 – respectievelijk 65 en 27 bedragen. Dat is dus een gemiddelde van een à twee per huurcommissie.

Na overleg met mijn collega van Economische Zaken en de Minister van Justitie is besloten, dat de huurcommissies hun bemoeiingen met de zogenaamde 1624 BW-panden, de bedrijfspanden die voor het publiek toegankelijk zijn, per 1 april 1980 zouden staken. Ik heb mij in dier voege per circulaire van 28 december 1979 ook tot de commissies gewend. De huurcommissies moeten zich volledig inzetten voor de Huurprijzenwet woonruimte. Er bestaat geen relatie meer tussen de bedrijfspanden en het volkshuisvestingsbelang. De huurcommissies noch de secretariaten beschikken over de deskundigheid die voor de toepassing van de gewijzigde bepalingen in het

Brokx

Burgerlijk Wetboek is vereist. Ook op het stuk van recente wetwijzigingen – ik doel op de wijziging van de wet per 19 maart 1980 – ontberen zij de vereiste deskundigheid.

In antwoord op vraag 5 merk ik, aansluitend op hetgeen ik zojuist heb gezegd, op dat bij de huurcommissies de deskundigheid niet meer voorhanden is.

Hoewel het bij bedrijfsruimten toch op een beperkt aantal zaken gaat, zou ik liever geen nieuwe bemoeienissen en taken voor de huurcommissies willen creëren. Uit een oogpunt van mijn politieke verantwoordelijkheid lijkt mij dat ook niet gewenst. Enkele huurcommissies hebben ten onrechte verondersteld dat zij aan de nieuwe bedrijfs-huuradviescommissies geen gegevens uit het verleden omtrent bedrijfspanden ter beschikking mochten stellen. Als die commissies ingesteld zijn, ben ik bereid om kennis, opgeslagen in archieven, over te dragen. Voor zover nog kennis aanwezig is, ben ik bereid om in een overgangsfase, zo nodig, hand- en spandiensten te verrichten. De bemanning van de secretariaten is echter zodanig gewisseld dat binnenkort nog maar op een enkel secretariaat in het land deskundigheid met betrekking tot deze panden ex artikel 1624 BW voorhanden is. Daar moet ook rekening mee worden gehouden.

□

Staatssecretaris **Hazekamp**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kom eerst tot de beantwoording van vraag 3. In overleg met de kantonrechters komen de kamers van koophandel vrijwel allemaal tot de instelling van adviescommissies voor de huur van bedrijfspanden. Vrijwel alle kamers hebben hun bereidheid daartoe schriftelijk bij mij aangemeld. Bovendien zijn er nogal wat kamers die al mensen aangezocht hebben en in feite van start kunnen gaan. Sommige wachten op de financiële regeling, omdat zij vrezen dat de kosten voor mankracht zodanig zullen zijn dat men die niet uit eigen middelen kan c.q. wil opvangen.

De Minister van Justitie en ik zullen binnenkort aan de Vereniging van kamers van koophandel een financiële regeling voorstellen, waarin de kosten verhaald kunnen worden op partijen. Enkele kamers van koophandel wachten nog met het installeren van zo'n commissie, omdat zij van mening zijn dat in hun regio het probleem zich in het geheel niet voordoet. Als wij hiermee problemen krijgen is het mogelijk om, hetzij via een regeling binnen de

vereniging, hetzij in nader rechtstreeks overleg met de betrokken kamers van koophandel toch tot de instelling van commissies te komen. Het is echter niet wenselijk om commissies in het leven te roepen in regio's waar het probleem zich niet voordoet.

Ik kom dan tot vraag 4, waarin wordt gevraagd in hoeverre de kamers van koophandel het secretariaat bij de huuradviescommissies willen onderbrengen. Uit het antwoord dat collega Brokx gaf op vraag 5, zal duidelijk zijn dat dit bepaald niet zou passen binnen de taak van de huuradviescommissies en dat bovendien binnenkort daar in het geheel de benodigde deskundigheid niet meer aanwezig zal zijn. Dit verzoek heeft mij ook bereikt. Daarbij moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden – dit is tevens een antwoord op vraag 6 – tussen zaken die te maken hebben met rechtsprocedures, waarvoor de regeling van Justitie en Economische Zaken van kracht zal zijn en vragen om bemiddeling, waarbij die regeling niet van kracht is.

Bij die laatste groep zouden de kamers van koophandel naar mijn smaak enige terughoudendheid moeten betrachten, omdat het na mislukken van een bemiddeling altijd mogelijk is dat men alsnog officieel advies moet uitbrengen aan de kantonrechter. Ik denk echter niet dat dit een groot probleem is, want uit het cijfermateriaal van de huuradviescommissies blijkt dat aanvragen om bemiddeling die van partijen komen in totaal slechts 27 bedragen voor het afgelopen jaar.

Dat is dus een zo gering aantal, dat die zaken met enige terughoudendheid met het normale werk van de Kamer zouden kunnen worden opgevangen. Verder moeten we niet vergeten, dat er zich ook dergelijke situaties voordoen, waarbij men zich wendt tot accountant, taxateur of consulent van de eigen organisaties. Het aantal van 27 gevallen, waarin de hulp van de huuradviescommissie werd ingeroepen, is dus een deel van het geheel. Sommige Kamers hebben nu inderdaad meer aanvragen dan normaal binnengekregen. Ik denk echter dat dit eerder te maken heeft met de toevaligheid van de publikatie van het wetsontwerp tot wijziging van de Wet inzake de huur van bedrijfspanden en dat geleidelijk aan weer de normale procedure ingang zal vinden, dat men hetzij met een accountant, hetzij met de eigen organisatie deze bemiddelingsproblemen oplost. Dan kan de Kamer zich beperken tot de taak die haar is opgedragen, namelijk het adviseren in procedures bij de kantonrechter.

De heer **Van Erp** (VVD): *Mijnheer de Voorzitter!* Is de circulaire van 29 juli 1971 inmiddels ingetrokken, in ieder geval in die zin, dat de goede dienst niet meer bewezen behoeft te worden? Is het juist dat er de laatste maanden een stijging is opgetreden van het aantal aanvragen om bemiddeling? Is het aantal aanvragen ongeveer bekend?

Wil de Staatssecretaris van Economische Zaken zo spoedig mogelijk in contact treden met de Vereniging van Kamers van Koophandel om in ieder geval de mankracht en de financiering op zo kort mogelijke termijn veilig te stellen? Erkent de Staatssecretaris immers niet dat er op dit moment een 'gat' bestaat, omdat men bij geschillen tussen huurder en verhuurder nergens terecht kan?

Staatssecretaris **Brokx**: Zoals al op mijn antwoord op de vragen 1 en 2 bleek, is de circulaire van 29 juli 1971 min of meer impliciet niet meer van kracht, omdat de circulaire van 28 december 1979 conform de Wet op de huuradviescommissies heeft geregeld, dat die bemiddelende arbeid niet meer kan worden verleend.

Ik heb een lijst gegeven van het aantal aanvragen per kanton in 1979. Ik beschik nog niet over cijfers van 1980. Ik heb echter de overtuiging dat er geen sprake is van een toename, doch eerder van een verdere afname.

Staatssecretaris **Hazekamp**: *Mijnheer de Voorzitter!* Het gaat uiteraard om de aanvragen die bij de huuradviescommissies komen. De heer Van Erp zal ongetwijfeld ook bedoeld hebben de aanvragen die bij de Kamers van Koophandel binnenkomen. Mij heeft het bericht van enkele Kamers bereikt, dat men wat meer aanvragen dan voorheen kreeg. Dat wil zeggen, dat men zich vroeger ook al tot de Kamer wendde, hoewel de zaak toen helemaal nog niet geregeld was. De Kamer was dan binnen de normale taakvervulling behulpzaam bij zulke problemen. Ik denk dat de huidige – geringe – toename een gevolg is van de publikaties van de laatste tijd. Misschien zal het naar aanleiding van een verdere aanvulling van de Wet inzake de huur van bedrijfspanden nog een keer voorkomen.

Daarna zal dit weer in normale banen worden geleid. Het gevraagde contact met de Vereniging van Kamers van Koophandel – en eventueel rechtstreeks met sommige Kamers van Koophandel – zeg ik toe. Met Justitie wordt er hard aan gewerkt een oplossing te vinden voor de financiële kant van de zaak. Deze oplossing

Hazekamp

wordt gezocht binnen de normale rechtsregels en de verhaalmogelijkheden op partijen. Er zou in sommige regio's een lacune kunnen zijn, omdat de huuradviescommissie voor bedrijfspanden op dit moment nog niet werkt. In elke regio is echter contact met de kantonrechters. Ik mag veronderstellen, indien een zaak aan de orde is waarin de kantonrechter zo'n advies nodig heeft, dat hij met de betrokken Kamer van Koophandel snel tot oprichting van deze adviescommissie komt.

Mevrouw **Salomons (PvdA)**: Mijnheer de Voorzitter! Hoe kan, ook voor een toekomstige periode, het noodzakelijke inzicht worden verkregen in de gemiddelde ontwikkeling van huren, als er geen huuradviescommissies voor bedrijfspanden zijn bij alle Kamers van Koophandel die over de relevante referentieperiode de gegevens bijhouden?

Staatssecretaris **Hazekamp**: Mijnheer de Voorzitter! De problematiek die mevrouw Salomons aan de orde stelt, is bij de behandeling van het wetsontwerp in de Kamer uitvoerig aan de orde geweest. Gegevens uit de praktijk van de huuradviescommissies woningen kunnen worden overgedragen. Naar aanleiding van dit debat zal dit via een circulaire worden bevorderd. Er is dus enig inzicht omtrent wat in het verleden is gebeurd. Men zal in de praktijk ongetwijfeld medewerking krijgen van hetzij de ene, hetzij de andere partij. De genoemde problematiek doet zich vaak voor bij het huren van winkels. In samenwerking met winkeliersverenigingen, middenstandsorganisaties of rechtstreeks met andere huurders in hetzelfde gebied is ongetwijfeld inzicht te krijgen in de situatie van de huren ter plaatse in vergelijkbare panden.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid **Waltmans** aan de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over de nieuwbouwplannen van de Tweede Kamer.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁴

□

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op vraag nr. 1 merk ik het volgende op.

Het is een bewuste keuze geweest om, in afwijking van gebruikelijke procedures bij een meervoudige opdracht, eerst – naast het horen van alle belanghebbende partijen, zoals de Kamer, de gemeente en de rijksdienst voor de monumentenzorg – te vragen om reacties van een ieder die zich bij dit project betrokken voelt. Het duidelijk en tijdig aan het licht komen van een verscheidenheid aan meningen, acht ik in het belang van de kwaliteit van de beslissing die over het vervolg moet worden genomen. Deze procedure is zorgvuldig uitgestippeld en in overeenstemming met de gemaakte afspraken in 1978. Ik verwijs onder andere naar het verslag van de bouwbegeleidingscommissie, gedateerd 14 november 1978, Kamerstuk 11 107.

Wij verkeren in de zogenaamde vijfde periode. De ingekomen suggesties enzovoorts, worden geregistreerd en meegewogen. Zij spelen dus een rol bij de besluitvorming over de volgende stappen ten aanzien van de huisvesting van deze Kamer. Ik kan niet aannemen dat iemand zou verwachten – zij het dat die verwachting in de vraagstelling besloten ligt – dat ik geen kennis zou hebben genomen van de grote diversiteit van meningen rondom de plannen voor de uitbreiding van deze Kamer.

Ik heb zo goed als dat mogelijk is uit de brieven die mij hebben bereikt, uit verslagen, tijdschriften, krante-artikelen enz. de discussies gevolgd en ben in afwachting van het rapport van de beoordelingscommissie, waarin een samenvatting en een analyse van deze commissie zullen zijn opgenomen.

Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op de tweede vraag van de geachte afgevaardigde kan ik het volgende zeggen. De samenvatting van alle expliciet gevraagde en impliciet opgeroepen commentaren zal mij dus binnenkort bereiken. Daaraan zullen zijn toegevoegd een ambtelijk beleidsadvies van de directeur-generaal van de Rijksgebouwdienst en een keuze-advies van de rijksbouwmeester. Als ik dit materiaal in huis heb, zal in feite pas het proces van kennisnemen van meningen zijn voltooid. Daarna moet de besluitvorming, zoals die zorgvuldig is uitgestippeld, verder haar loop nemen.

Ik zou het in tegenspraak met die zorgvuldigheid vinden als ik in mijn antwoord aan de heer **Waltmans** op die besluitvorming zou vooruitlopen. Het lijkt mij niet elegant. Ik herinner mij de publikaties van de heer **Waltmans** uit het verleden, met name over de bestuurlijke organisaties. Ik weet

dan ook dat, als er iemand is die aan zorgvuldige procedures hecht, hij het wel is. Hij zal zich met mij realiseren dat van zijn vraagstelling enigerlei suggestieve kracht uitgaat, die ik natuurlijk in geen enkel opzicht wil voeden, omdat ik met hem van mening ben dat een procedure die men eenmaal heeft gekozen, in een democratie ook zorgvuldig dient te worden bewaakt en gevolgd. Op dit moment wil ik daarom beslist niet de vooronderstelling uit de tweede vraag van de geachte afgevaardigde verder belichten.

In rond Nederlands zeg ik dus eigenlijk 'neen'. Mijnheer de Voorzitter! Als men iets beleefd probeert te verpakken, leidt dit soms tot misverstanden.

□

De heer **Waltmans (PPR)**: Mijnheer de Voorzitter! Of een ronduit 'neen' altijd zorgvuldig is, laat zich pas beoordelen in het licht van de geschiedenis.

Is de Minister bereid de nota die hij mij heeft toegezonden naar aanleiding van 'Hoe het wel moet plan PPR' van 19 maart 1980 inzake de nieuwbouwplannen van de Tweede Kamer, ook aan de Tweede Kamer te doen toekomen?

Is hij bereid het PPR-plan te laten doorrekenen, zoals ik hem twee maal schriftelijk heb gevraagd? De zorgvuldigheid van de Minister waardeer ik zeer, maar ik heb van mijn briefwisseling met hem getuigt van meer zorgvuldigheid aan mijn kant dan van zorgvuldigheid aan zijn kant. Ik stuur tenminste twee brieven en een rappelbrief, maar ik heb van de Minister op mijn brief alléén het antwoord gekregen dat hij een nota heeft gemaakt van anderhalve blz. lang. Ik zou hem nu willen vragen of hij bereid is alsnog in te gaan op mijn verzoek, juist ter wille van die zorgvuldigheid, de plannen van de PPR technisch, financieel en anderszins (ik ben niet deskundig op dit gebied; de Minister vult dit zelf hopelijk wel in) door te rekenen.

Denkt de Minister dat de gerezen meningsverschillen overbrugbaar zijn? Zal de positiebepaling van de gemeenteraad van 's-Gravenhage niet doorslaggevend zijn in het geheel? Mocht die raad ervan uitgaan dat de vernieuwing alleen maar kan plaatsvinden bij behoud van de huidige bebouwingssituatie rond het Binnenhof, ontstaat dan niet de situatie, waarin men niet alleen maar kan rekenen met de formele zorgvuldigheid bij de gang van zaken, maar er ook op moet letten dat men het eindresultaat, namelijk een fatsoenlijke behuizing voor het parlement voor een groot aantal toekomstige jaren, niet in gevaar brengt?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal ervoor zorg dragen dat mijn nota n.a.v. het plan van de PPR ook aan de Tweede Kamer wordt gezonden.

De tweede vraag was of het PPR-plan verder kon worden 'doorgerekend'. Alle suggesties die zijn ingebracht, spelen bij de analyse een rol. Deze suggestie – het PPR-plan – zal worden meegenomen in de analyse. Daarvoor geldt evenals voor andere plannen – gelijke monniken, gelijke kappen – dat er al of niet een doorrekening zal plaatsvinden. Ik geef daarover op dit moment geen definitief oordeel, want de Kamer weet met mij hoe moeilijk het is, plannen werkelijk door te rekenen. Naarmate de plannen vager en globaler zijn, worden dat slagen in de lucht. Op zich zelf is het mogelijk, plannen door te rekenen en ik zal dan ook vragen dat te doen, voor zover dat zin heeft.

De derde vraag ging wat verder en werd veronderstellenderwijze gesteld. Die vraag ging ook uit van gerezen meningsverschillen. Ten aanzien van procedures – ook rond bestemmingsplannen – kan een ieder bezwaren indienen. Ik wil daarbij echter niet direct spreken van gerezen meningsverschillen. Het zijn dan suggesties en opinies die naar voren komen. Die worden afgewogen in het totaal en ten slotte wordt er een mening geformuleerd. Het spreekt van zelf dat – toevende in de gemeente Den Haag – de gemeenteraad een grote rol speelt. De gemeenteraad van Den Haag vergadert over deze zaak pas op 23 juni. Op dit moment zal ik niet treden in hetgeen de raad allemaal kan doen. Die modellenbouw zal ik op dit moment achterwege laten.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Als de Minister bereid is, alle suggesties die hem bereikt hebben mee te nemen, is hij dan ook bereid om het plan-De Beer – dat de Minister in formele zin vermoedelijk nog niet heeft bereikt, omdat daarover jaren geleden in de Kamer is gediscussieerd – mee te nemen?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn bereid, alle ingediende plannen op dit moment binnen deze procedure mee te laten doen. Het kan natuurlijk zijn dat de heer De Beer het helemaal niet prettig vindt, dat zijn plan op dit moment wordt meegenomen!

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Op dat laatste ga ik niet in.

Is de Minister van oordeel dat het programma van eisen, dat de grondslag was voor het ontwerp van de drie architecten, in zijn omvang volstrekt te rechtvaardigen is?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! In deze wereld zijn veel zaken te rechtvaardigen, maar weinige volstrekt. Ik maak hierbij de kanttekening dat het opstellen van het programma van eisen zeer zorgvuldig is gebeurd. Daaruit is een aantal vierkante meters te voorschijn gekomen. Op dit moment beschik ik over geen enkel ambtsbericht – en ook niet over geluiden uit de Kamer – dat dit te veel zou zijn.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister het eens met de uitlating van professor Dijkstra – van de Rijksgebouwendienst – dat, als de gemeente Den Haag zich tegen de bouwplannen voor de uitbreiding van de Tweede Kamer keert, de plannen onmogelijk kunnen worden uitgevoerd?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! De wet schrijft voor dat je een bouwvergunning nodig hebt voor een verbouwing. Zo'n bouwvergunning wordt gegeven door het gemeentebestuur. De vergunning moet stoelen op een bestemmingsplan. Wanneer er geen bestemmingsplan is en de raad geen toestemming geeft, kunnen burgemeester en wethouders de bouwvergunning niet afgeven. Daar zijn overigens procedures voor, die uiteindelijk uitmaken wie er gelijk krijgt. In formele zin spelen zowel de gemeenteraad – ten aanzien van de bestemmingsplannen – als het college van burgemeester en wethouders – ten opzichte van de bouwvergunning – een heel grote rol.

De heer **Rienks** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft gewezen op de zeer zorgvuldige procedures die in dit kader worden gevolgd. Kan hij zeggen of het tijdschema dat bij de laatste fase behoort, zal worden gerespecteerd en, zo niet, in welke mate dat tijdschema zal worden overschreden?

Minister **Beelaerts van Blokland**: Mijnheer de Voorzitter! Er wordt krachtig naar gestreefd, zoveel mogelijk binnen het tijdschema te blijven. Ervaring leert overigens dat, vooral naarmate men de vakantietijd nadert, het gevaar dat men termijnen overschrijdt, zich sterker voordoet.

Aan de orde is de **beantwoording van de vraag**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door het lid De Graaf aan de Staatssecretaris van Financiën, over de aftrekregeling lijfrentepremies.

[De vraag is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁵

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de vraag van de heer De Graaf zeer eenvoudig beantwoorden met 'neen', maar ik wil het iets uitvoeriger doen.

Mijn voorganger heeft bij de behandeling van het dekkingsplan 1980 een toezegging gedaan in verband met de voortgang van de reparatiewetgeving. Dit deed hij naar aanleiding van vragen die waren gesteld door de heer Kombrink en de heer Van Rooijen. De toezegging hield in dat het eerstvolgende wetsontwerp in het kader van de reparatiewetgeving, zo het enigszins mogelijk is, een wetsontwerp inzake de aftrekbaarheid van termijnen van lijfrenten en andere periodieke uitkeringen zou zijn. Ik voeg hieraan graag toe dat ik het voornemen heb, deze toezegging van mijn ambtsvoorganger gestand te doen. Ik zal bevorderen dat het wetsontwerp over dit onderwerp nog dit jaar wordt ingediend.

Ik heb nu eigenlijk geen antwoord gegeven op de vraag, want deze ging over lijfrentepremies. De toezegging van mijn ambtsvoorganger had betrekking op lijfrentetermijnen. Deze toezegging zal ik gestand doen. Om mogelijk misverstand te voorkomen merk ik het volgende op. Een maatregel op het terrein van de aftrek van lijfrentepremies heeft mijn ambtsvoorganger niet op korte termijn toegezegd. Ik kan zo'n toezegging evenmin doen.

Ik ben met het onderwerp bezig; het is een onderdeel van de brede herwaardering van het gehele regime van lijfrenten en andere periodieke uitkeringen. Deze herwaardering is tot nu toe niet voltooid.

De heer **De Graaf** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Staatssecretaris meedelen, wanneer ongeveer het wetsontwerp dit jaar zal worden ingediend?

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Dit is moeilijk. Ik zeg toe dat ik alles eraan zal doen om het wetsontwerp nog dit kalenderjaar in te dienen. Hiertoe zie ik mogelijkheden, maar een datum kan ik op het ogenblik niet noemen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Beckers-de Bruijn, Haas-Berger, Wessel-Tuinstra en Wolff aan de Staatssecretaris van Justitie, over de toelatingsaanvragen van meerderjarige kinderen van buitenlandse werknemers.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁶

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Ik maak als inleiding enkele opmerkingen. De brief van 3 juni 1980 aan de vaste Commissie voor Justitie is te beschouwen als een aanduiding van een wijziging in het toelatingsbeleid naar aanleiding van motie 30. Deze brief is op verzoek van de vaste commissie verzonden. Ik ben van plan, de wijziging van het toelatingsbeleid voor in afwachting van passende huisvesting meerderjarig geworden kinderen nader in een richtlijn aan de vreemdelingendiensten vast te leggen. Ik heb gemeend, met de uitvoering aan de motie die ik mij voorstel te geven, enerzijds zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de wens van de Kamer, tot een versoepeling van het beleid ter zake te komen en anderzijds zo min mogelijk inbreuk te maken op het restrictieve karakter van het vreemdelingenbeleid, zoals de Regering met instemming van de Kamer voert.

Ik kom thans tot beantwoording van de vragen van mevrouw Beckers en de haren. Op de eerste vraag antwoord ik dat ik over de aanvragen tot toelating van meerderjarige kinderen van buitenlandse werknemers geen statistische gegevens bezit.

Het zou slechts na zeer intensieve arbeid mogelijk zijn, hierover de gevraagde gegevens te verschaffen. Ik verwijs overigens wel naar mijn brief van 28 maart 1980 aan de Tweede Kamer, waarin ik onder punt 2c statistisch materiaal in het vooruitzicht heb gesteld. Wel kan ik mededelen dat in de eerste vijf maanden van dit jaar met betrekking tot deze categorie vreemdelingen 49 herzieningsverzoeken zijn ingediend: 3 van vrouwen en 46 van mannen. De drie vrouwen hebben schorsing gekregen. Van de 46 mannen is in 42 gevallen aan het herzieningsverzoek een schorsende werking wat betreft de uitzetting verleend.

Uit het antwoord op de eerste vraag met betrekking tot de herzieningsverzoeken en de schorsende werking kan uiteraard niet de conclusie worden ge-

trokken, dat al deze gevallen zouden kunnen profiteren van een beleidsverruiming als in de uitvoering van motie 30 wordt beoogd. Het is mij op dit moment niet mogelijk, aan te geven in hoeveel gevallen deze beleidsverruiming alsnog tot een positieve beslissing zal kunnen leiden. Ik wijs er echter wel op, dat er onder deze 49 gevallen in ieder geval ongeveer 20 zijn die de leeftijdsgrens ruim overschrijden.

Op vraag 3 kan ik antwoorden, dat het vereiste dat de meerderjarige de leeftijd van 23 jaar niet mag hebben bereikt, betrekking heeft op het moment van binnenkomst in Nederland.

Uit mijn antwoord op vraag 3 kan worden opgemaakt dat niet de duur van een procedure, maar de datum van binnenkomst bepalend is.

De vragen 5, 6 en 7 beantwoord ik graag gezamenlijk. De genoemde voorwaarde is opgenomen, omdat mede daaruit de conclusie gewettigd is, dat deze kinderen feitelijk tot het gezin van de buitenlandse werknemer behoren. Een binnenkomst in Nederland onafhankelijk van de overige gezinsleden kan naar mijn mening een sterke aanwijzing van het tegendeel opleveren.

Ik ben het met de vragenstellers eens, dat er zich in het buitenland situaties kunnen voordoen waardoor het een lid van het gezin niet mogelijk is, gelijktijdig met de rest Nederland binnen te reizen. Het toelatingsbeleid houdt hiermee – ik denk hierbij aan het beleid met betrekking tot de dienstplicht – onder bepaalde voorwaarden ook rekening. Het toelatingsbeleid laat een zoon, mits op het moment van vertrek uit het land van herkomst van de rest van het gezin nog minderjarig, voor toelating in aanmerking komen, wanneer het vervullen van de militaire dienstplicht gelijktijdige overkomst belet, zelfs als hij inmiddels meerderjarig is geworden.

Ook deze regeling betekent, evenals die naar aanleiding van de motie op stuk nr. 30, een uitzondering op de regel, dat uitsluitend minderjarige tot het gezin van de buitenlandse werknemer behorende kinderen voor gezinshereniging worden toegelaten. In bepaalde gevallen zal het inderdaad mogelijk zijn, dat de verruiming van het beleid in de motie op stuk nr. 30 genoemd, nog een extra mogelijkheid voor toelating biedt voor meerderjarigen die onder het huidige beleid in verband met de dienstplicht buiten de toelating zouden vallen, namelijk degenen die al meerderjarig waren op het moment dat zij in dienst traden en dus niet mee konden komen, maar die

gezien de verruiming alsnog kunnen komen nadat zij hun dienstplicht hebben vervuld.

In antwoord op de vragen 8 en 9 merk ik op, dat ik van mening ben, dat ik met mijn beleidsverruiming tot het uiterste ben gegaan binnen de ruimte die het restrictieve toelatingsbeleid biedt. Ik meen dat ik met de uitvoering zoals ik die aan de motie zal geven juist ben tegemoet gekomen aan het verlangen van de Kamer, zo min mogelijk de gezinseenheid van buitenlandse werknemers te verbreken. Zoals eerder aangegeven ben ik dan ook van mening, dat het volstrekt redelijk en billijk is, te eisen dat de kinderen om wie het hier gaat feitelijk tot het gezin van de buitenlandse werknemer behoren en dat daarbij als een zo hard mogelijk criterium wordt gehanteerd het feit dat zij gelijk met de rest van het gezin moeten overkomen.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Is het waar dat ook in het verleden minderjarige kinderen uit een gezin met hun moeder door omstandigheden gescheiden of in twee fasen moesten overkomen, bij voorbeeld op grond van de huisvesting die nog niet helemaal gereed was? Is dat indertijd toegestaan? Zo ja, zou dit dan nu niet ook moeten gelden voor meerderjarige kinderen?

Waarom wordt, nu de voorwaarde is gesteld, die mij als voorwaarde voldoende lijkt, dat de meerderjarige kinderen in het buitenland feitelijk tot het gezin van de buitenlandse werknemer moeten behoren, een tweede voorwaarde gesteld om de interpretatie van de eerste nog eens harder te maken?

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Het is inderdaad waar dat minderjarige kinderen, gescheiden van hun ouders, niet allen gelijk binnenkomen. Dat komt vaak voor in verband met de huisvestingssituatie. Ik meende, bij de verruiming die ik heb toegezegd, toch wel heel strikt de hand te moeten houden aan het gezamenlijk overkomen omdat een meerderjarige uiteraard toch al het vermoeden wekt dat hij zelfstandig in zijn levensonderhoud voorziet en zelfstandig aanwezig is, terwijl de bedoeling van deze verruiming in mijn visie juist is de gezinseenheid, wanneer deze inderdaad nog een gezamenlijk optredend gezin is en gezamenlijk leeft, hier te laten komen.

Het vermoeden dat men in eigen land toch al volledig zelfstandig in zijn levensonderhoud voorziet, komt nog sterker naar voren wanneer men niet

Haars

gezamenlijk overkomt. Ik heb het voorbeeld gegeven van de dienstplicht; wanneer deze een probleem vormt, wordt de zaak toch versoepeld in die zin dat een kind dat meerderjarig in dienst is gekomen terwijl de familie is weggegaan, toch mag komen. Ik meen dat ik niet verder kan gaan.

Ik kom tot de tweede vraag van mevrouw Beckers. Men dient zich te realiseren dat het hierbij vaak om zonen gaat. Dochters laten wij veel vaker toe, omdat in die landen een vrouw alleen vaak erg in de problemen zit. De jongens zijn vaak al getrouwd, op zeer jeugdige leeftijd, of zijn althans al zelfstandig. Vandaar dat wij het standpunt huldigen dat men in zo'n geval niet één gezinslid laat overkomen, maar feitelijk een nieuw gezin. Wij willen voorkomen dat men langs deze omweg zou binnenkomen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Kunnen de in het buitenland verblijvende kinderen van een in Nederland woonachtige en hier hertrouwde man worden geacht, toch feitelijk te behoren tot het gezin van die man?

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Als ik het goed begrijp, bedoelt mevrouw Haars dat de man een vrouw in het buitenland heeft van wie hij is gescheiden is en bij wie hij kinderen heeft en dat hij hier een nieuwe vrouw heeft.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Die kinderen behoren tot zijn gezin.

Staatssecretaris **Haars**: Ja, maar zij behoren ook tot het gezin van zijn vrouw. Iedere casuspositie is anders. In het algemeen ga ik ervan uit dat de gezins-eenheid bij de vrouw hoort, niet bij de man. Juist bij degenen die hier in het land zijn, komen erg veel echtscheidingen en problemen voor. Ik moet gewoon betrekkelijk restrictief zijn. Voor ieder geval bestaan uitzonderingen; humanitaire situaties bekijken wij altijd. Ik wil niet een algemene regel geven volgens welke een man in een dergelijk geval zijn kinderen uit een eerste, een tweede en derde – ga zo maar door! – huwelijk naar Nederland kan laten komen omdat zij ook tot zijn gezin hebben behoord. Hierdoor zou men wel heel gekke situaties krijgen!

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de wens tot gezamenlijk binnenkomen aanwezig is – hetgeen in een bepaald aantal gevallen natuurlijk zo is –, maar de mogelijkheid daartoe als gevolg van werkelijke overmacht, bij voor-

beeld als gevolg van dienstplicht of anderszins, er niet is, kan de Staatssecretaris dan van de voorwaarde van het gezamenlijk binnenkomen onthefving verlenen?

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Het vreemdelingenbeleid is altijd een humanitair beleid. Dit betekent dat er altijd bepaalde gevallen zijn, waarin, in verband met de humanitaire situatie, uitzonderingen worden gemaakt. Ik ben van mening dat wij met de onderhavige algemene regel een ruimte hadden geboden. Daarnaast kan ik in dezen niet nog eens regel op regel geven. Ieder geval wordt altijd op zijn eigen merites bekeken.

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik uit de laatste woorden van de Staatssecretaris opmaken dat in het hier aangehaalde geval van een verdrag in het verkrijgen van een eigen paspoort, op een humanitaire behandeling bij de aanvraag gerekend mag worden?

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Het argument dat men zijn paspoort niet tijdig heeft gekregen, vind ik op zich zelf geen sterk argument. Hierbij spelen meestal andere oorzaken een rol dan oorzaken in de sfeer van de overmacht. Vanzelfsprekend kan er natuurlijk altijd iets anders aan de orde zijn, dat heb ik ook niet willen uitsluiten. In het algemeen gesproken vind ik het argument 'ik had mijn paspoort niet' echter niet direct geloofwaardig.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen betreffende de wetgevende macht en de algemene maatregelen van bestuur, alsmede tot opnemingsrecht van de Eerste Kamer (15 047, R en

de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken over een terugzendingrecht van de Eerste Kamer (16 131);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake ambtenaren (15 048);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de belastingen (15 575);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot

verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake uitzonderingstoestanden (15 681);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet strekkende tot opnemingsrecht van een bepaling betreffende het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam (16 086).

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor zijn antwoord op wat ik in eerste termijn heb gezegd. Ik dank ook professor Simons. Hij heeft kennelijk heel goed begrepen dat ik er geen halszaak van wenste te maken. Wij zullen met belangstelling de inhoud van het wetsontwerp tot wijziging van de Ambtenarenwet afwachten. Ook zijn wij nieuwsgierig naar het resultaat dat het overleg over het overleg en het rapport van Toxopeus oplevert. Wij zullen beide zaken op hun merites bekijken.

De Minister heeft verondersteld dat het mij zou verheugen dat het zittende kabinet vóór 1 april die zaak nog aan de orde zou stellen. Dat klopt, maar misschien zou het mij nog meer verheugen als het kabinet dan een andere status had. Daar hoeft ik hier niet verder op in te gaan.

□

De heer **Roethof** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb waardering voor de antwoorden gegeven door de Minister, de Staatssecretaris en de regeringscommissaris op de vele ook van onze kant gestelde vragen. Het zou natuurlijk mogelijk zijn er nog uitvoerig op in te gaan, maar dan zouden wij toch in een herhaling van argumenten vervallen.

Zo is daar de kwestie van de terminologie. De Minister heeft het nog eens samengevat. Af en toe is de term 'Koning' gebruikt en af en toe de term 'Regering', teneinde de bestaande staatsrechtelijke verhoudingen zo duidelijk mogelijk te verwoorden. In het verband van dit betoog heeft de Minister letterlijk gezegd: 'Onder verantwoordelijkheid van de ministers worden wetsontwerpen ingediend.'. Dan rijst toch weer de vraag waarom niet de oorspronkelijke terminologie 'vanwege de Koning' is gehandhaafd in plaats van 'door of vanwege de Koning'. Waarom heeft men niet, nog beter, zonder meer gesproken van indiening 'vanwege de Regering', want dat is een verwoording die het dichtst ligt bij de staatkundige werkelijkheid?

De heer Knol (PvdA) in gesprek met Minister Wiegel (m). rechts van Minister Wiegel zit de heer Simons, regeringscommissaris voor de Grondwetsherziening

Wij kunnen er natuurlijk lang over doorpraten. Ik zou het op prijs stellen als de Minister er nog met een enkel woord op zou willen ingaan. Het heeft natuurlijk niet veel zin in dit stadium van de behandeling concrete amendementen in te dienen.

Ik ben er gelukkig mee dat bij nota van wijzigingen de gang van zaken met een initiatiefontwerp nu concreter is vastgelegd. Leemten, zoals mede geconstateerd door mevrouw Kappeyne van de Coppello, zijn in ieder geval weggenomen. Ik betwijfel nog wel of de wijziging, waardoor nu uitdrukkelijk wordt vastgesteld dat een initiatief-wetsontwerp pas is ontstaan als de Tweede Kamer het heeft vastgesteld, een verbetering is. Zodra een ontwerp in de Tweede Kamer is aanvaard, kan het niet meer door de initiatiefnemer(s) worden ingetrokken. In de oorspronkelijke tekst stond dat zo'n initiatiefontwerp door of vanwege de indiener kon worden ingetrokken, zolang de stemming erover in de Eerste Kamer nog niet had plaatsgevonden. Misschien wil de Minister hierop nog ingaan.

Moeilijkheden geeft de gesplitste behandeling op het punt van de adviesfunctie van de Raad van State. De Minister zei namelijk dat deze materie is geregeld in het vierde hoofdstuk dat nog niet in de Kamer is behandeld. Mijn amendement over het horen van de Raad van State bij wetsontwerpen

hoort niet bij deze behandeling, zo meent de Minister, maar ik betwist zijn redenering. Men zou kunnen zeggen dat in hoofdstuk vier de Raad van State in rust wordt behandeld, terwijl wij het nu hebben over de Raad van State in beweging. Hetzelfde probleem deed zich voor bij de behandeling van eerdere hoofdstukken, als het ging om de Koning of over Koning en Ministers.

Het is natuurlijk onjuist als argument te gebruiken, dat we nu Koning en Ministers er niet bij moeten betrekken, omdat we het daarover al in een eerder hoofdstuk hebben gehad, paragrafen overigens die eveneens hier nog niet in openbare behandeling zijn geweest. Ik vind het een wat merkwaardige gang van zaken. Ook vind ik het niet zo verstandig om in een hoofdstuk dat over wetgeving gaat, waarbij de Raad van State toch een van de sleutelposities inneemt, die Raad van State helemaal niet te noemen. Men kan wel argumenteren dat als mijn amendement wordt gehandhaafd, het toch zal moeten worden gewijzigd in verband met dat andere hoofdstuk, maar helemaal niets doen bevredigt mij niet. Trouwens, ik zet ook vraagtekens bij de desbetreffende bepalingen in dat andere hoofdstuk. Ik weet nog niet of het wel een verbetering is dat niet alle wetten door de Raad van State van een advies moeten worden voorzien. Wat de algemene maatregel van bestuur betreft volg ik een andere redenering als de Regering.

Mijn amendement bedoelt niet anders dan te constateren dat in het hoofdstuk over wetgeving en bestuur wordt gezegd, dat de Raad van State ten aanzien van wetten een advies geeft. Ik laat op dit ogenblik buiten beschouwing de algemene maatregel van bestuur, want deze zaak is geregeld, hetgeen nadrukkelijk staat in het hoofdstuk over de functie van de Raad van State. Het komt mij wat vreemd voor bij deze gelegenheid de belangrijke adviesfunctie van de Raad van State helemaal buiten beschouwing te laten. Als de Minister zegt, dat men dit allemaal bij de wet kan regelen, dan zeg ik: In principe kunnen wij alles bij de wet regelen, maar het ging er mij juist om, dit in de Grondwet vast te leggen.

Minister **Wiegel**: Ik heb gezegd, dat men niet twee keer in de Grondwet op twee plaatsen dergelijke bepalingen moet opnemen.

De heer **Roethof** (PvdA): Dat betwist ik. Het is een interessante discussie, maar hetzelfde argument zou dan ook moeten gelden voor Koning plus ministers, want dat is ook al eerder behandeld. Ik begrijp deze redenering van de Minister niet en vind het onbegrijpelijk, dat in een hoofdstuk over wetgeving en bestuur, waarin de route van een wet wordt beschreven en alle belangrijke organen die daarmee hebben te maken worden genoemd, de Raad van State geheel buiten beschouwing wordt gelaten, met een beroep op een eerder hoofdstuk, waarin de functies van de Raad van State worden uiteengezet.

De Minister knikt; ik gun hem graag zijn gelijk, maar hij heeft het nog niet van mij, want ook Koning en ministers en hun functionering zijn in eerdere hoofdstukken genoemd, wat niet belet dat zij uiteraard in het hoofdstuk over de wetgeving en het bestuur terugkomen. Als de Minister wil interrumperen, vind ik het prima, maar als hij het in tweede instantie nog eens wil uitleggen, dan zal ik dat op hoge prijs stellen. Ik vind het ook van belang – dit gerelateerd aan mijn amendement over de adviesfunctie van de Raad van State – in verband met het horen over initiatief-wetsvoorstellen. Wij hebben de laatste tijd verschillende malen de figuur gehad, dat initiatief-wetsvoorstellen de beide Kamers hadden gepasseerd en dan aan het einde van de rit door de Raad van State om technische redenen werden terug verwezen. Wij hebben zelfs meegemaakt ten aanzien van een heel belangrijk wetsontwerp, dat een heel belangrijke minister op een gegeven ogenblik zei:

Roethof

Het zou best eens kunnen dat dit wetsontwerp in de Raad van State om bepaalde technische redenen aan het einde van de rit zal worden terug verwezen. Dat is geen gunstige staatkundige ontwikkeling; ik heb liever dat wij heel duidelijk vastleggen dat, zodra een of twee kamerleden of hoeveel het er ook verder mogen zijn met een initiatief komen, zij dat aanhangig maken en dat duidelijk vastligt dat de Tweede Kamer, voordat de zaak in kannen en kruiken is, daarop eerst het advies van de Raad van State gaat vragen.

Ik maak vervolgens een kanttekening bij een antwoord van de Minister over de bekrachtiging. Ik heb, zoals men zich zal herinneren, een amendement ingediend op dit punt en ik doe een poging om ten aanzien van die bekrachtiging te bereiken dat binnen drie maanden ons gemotiveerd van de zijde van de Regering bereikt een mededeling, waarom eventueel niet tot die bekrachtiging is overgegaan. Ik heb ter zake een vrij ondeugend antwoord gekregen. De Minister heeft gezegd: Zo'n bepaling zal ertoe leiden, dat de Regering niet vóór die drie maanden actie onderneemt.

Minister **Wiegel**: Kan ertoe leiden.

De heer **Roethof** (PvdA): Kan ertoe leiden, zeker. Ik ben niet zo wantrouwig ten opzichte van kabinetten om te veronderstellen dat een kabinet daarvan een sport zou gaan maken. Dat is ook helemaal niet de intentie van mijn wijzigingsvoorstel geweest.

Een bepaling als door mij voorgesteld dwingt een kabinet echter tot motivering en de Kamer, in zekere zin, tot een reactie. Op het ogenblik heeft men als individueel kamerlid, tussen alle drukke werkzaamheden door, eigenlijk de neiging aan te nemen dat een wetsontwerp dat in alle instanties is aanvaard ook wel zal worden bekrachtigd. Wordt het niet bekrachtigd, dan moet men zelf telkens weer op pad gaan en eventueel de Kamer mobiliseren om te weten te komen, waarom dat niet het geval is. Men moet daarvoor zijn collega's in het geweer roepen. Ik vind een regeling in de Grondwet beter.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot de kwestie van het overgangsartikel, de regeling van het afkondigingsformulier en dergelijke. Is het verstandig, over het hoofd van de wetgever heen Gods naam te betrekken bij ons constitutionele bestel? In eerste instantie heb ik gezegd dat ik dit niet zo verstandig vond. Wij hebben een pluriforme

samenleving. Ik heb derhalve bepleit, niet automatisch daarmee door te gaan, maar een regeling bij wet te treffen. De Regering is het in principe met mij eens, maar er is geen termijn gesteld. Er kan dus eindeloos op zo'n wet worden gewacht.

Ik ben in mijn overtuiging gesterkt door het antwoord van de regeringscommissaris. De Minister heeft de kwestie namelijk gedepolitiseerd. Zij is in de deskundige handen gekomen van de regeringscommissaris, die mij ten antwoord gaf dat zij geen hoge prioriteit heeft. Ik ben niet zo door hem overtuigd.

Ik heb hier een ontwerp-constitutie, geschreven in het jaar 1943, van de hand van prof. mr. C. P. M. Romme. Daarin staat een tweede artikel:

'Het Koninkrijk der Nederlanden erkent God als zijn eerste Oorzaak en laatste Doel en belijdt zijn volkomen afhankelijkheid van zijn Schepper. De bevordering van de Ere Gods is voorwerp van aanhoudende zorg der Overheden.'

Deze gedachtengang kan ik in het geheel niet volgen, maar is blijkbaar wel gevolgd door een minderheid in de commissie-Van Schaik, die een aparte nota over dit onderwerp heeft ingediend en constateert:

'Zij menen als een te onzent vrijwel algemeen aanvaarde waarheid te mogen stellen, dat recht en gezag hun bron en toets uiteindelijk niet in menselijke zelfbestemming, maar in daarboven staande normen vinden.'

Zij concluderen dat 'het staatsbestel van het Koninkrijk wordt gedragen door de erkenning van God als schepper en bron van het recht'. Die conclusie is niet alleen voor mij als humanist volstrekt onacceptabel, maar ook voor mijn katholieke en protestante collega's, getuige de vragen die zij met mij hebben gesteld over het afschaffen van het randschrift op de gulden. Ook zij vinden het verkeerd de naam van God in verband met het staatsbestel te gebruiken.

Hetzelfde geldt natuurlijk ten aanzien van de Koninklijke boodschap bij wetsontwerpen, waarbij de Tweede Kamer wordt aanbevolen in Godes heilige bescherming, iets dat merkwaardigerwijze weer niet geldt voor de Eerste Kamer, terwijl die, getuige het enthousiasme van vele leden om de Eerste Kamer af te schaffen, die bescherming veel harder nodig zou hebben.

De heer **Verbrugh** (GPV): Moet u zich niet wat meer op een algemeen, nationaal standpunt stellen? Ik kan ook niet aandringen op vastlegging van

een puur gereformeerd Christelijk standpunt als het gaat over staatsstukken, omdat ik weet dat die ook voor andere Nederlanders moeten gelden. Omgekeerd geldt iets soortgelijks ook voor de heer Roethof. Wij moeten ermee rekening houden dat wij hier samen leven. Ik verneem dat de naam van God niets zegt voor mensen die zich agnostisch opstellen, maar er zijn ook mensen voor wie de band met God het uitgangspunt van het leven is. Zij geloven dat Christus de Koning der koningen is en dat God de bron is van alle recht. Ik kan mij voorstellen dat een humanist ervoor pleit dat deze christelijke uitgangspunten niet steeds weer genoemd moeten worden, omdat er mensen zijn die zulke uitgangspunten verwerpen, maar als de naam van God nu overal wordt weggelaten, betekent dit dat degenen die willen leven in een wereld zonder God zich hier als een vis in het water voelen, terwijl degenen die zich wel afhankelijk weten van God, dan leven in een voor hen volkomen vreemde wereld. U zult daarom iets moeten vinden voor onze nationale instellingen, zodat daarin niet alleen humanisten zich thuisvoelen maar ook degenen die geloven dat God het hele leven regeert en Zijn eer vraagt, ook in het publieke leven. Zo'n soort standpunt zult u moeten verdedigen. Dit zal dan nog wel niet overeenkomen met het mijne, maar dan is er tenminste een basis voor een discussie over deze kwestie. U stelt het nu echter zwart-wit.

De heer **Roethof** (PvdA): Ik voel mij in het geheel niet als een vis in het water. Sinds een souverain besluit van 1813 is de kwestie waarover we hier spreken bij ons constitutioneel bestel betrokken. Wij leven in een pluriforme samenleving en ik constateer dat leden van deze Kamer, vanuit geheel verschillende opvattingen, geledingen en geloofsovertuigingen, het niet gepast vinden, om welke reden dan ook, om de naam van God bij het staatsbestel te betrekken. Laten wij dan het parlement daarover een uitspraak laten doen. De Regering maakt ons dit in principe mogelijk, doordat zij zegt dat het in het vervolg bij wet geregeld zal worden, zodat het niet voor onbepaalde tijd door blijft gaan bij Koninklijk besluit, waaraan de Kamer niet te pas komt. Ik vind dat de koninklijke weg. Ik wil alleen graag vastgelegd zien dat dit binnen vijf jaar wordt geregeld, zodat het niet ad calendae graecas wordt verschoven. Meer vraag ik niet. Ik wandel helemaal niet over u heen, want u hebt volstrekte inspraak in mijn procedure.

Roethof

De heer **Verbrugh** (GPV): U wandelt wel over mij heen. Ik wil u een voorbeeld noemen, dat echter niet mijn voorkeur weergeeft. Ik denk aan de situatie in Indonesië, waar er ook sprake is van een bevolking met allerlei overtuigingen. Daar heeft men gezamenlijk gekozen voor de tekst 'Pantja Sila'. Iedereen vindt daar het zijne in terug. Ik zal dit hier niet verdedigen, maar ik kan daarin wel waarderen dat men een poging heeft gedaan om niet slechts aan één groep, maar aan verschillende groepen tegemoet te komen. U probeert echter voor ons land één partijstandpunt in te voeren, te weten dat van de mensen die zeggen dat de naam van God volkomen moet worden genegeerd in het openbare leven. Dit moet dan worden opgelegd bij parlementaire meerderheid, waarna de minderheid maar moet zien hoe ze er verder mee rondkomt. Dat is uw standpunt.

De heer **Roethof** (PvdA): Ik pleit er alleen voor om de weg via de wet te bewandelen. Mijn amendement strekt er toe om hieraan een zekere tijdslimiet te stellen.

Ik kom tot het ontwerp over de uitzonderingstoestand. De zowel schriftelijke als mondelinge voorbereiding hiervan bevredigde mij in vele opzichten.

Ik zal mij dus nu maar beperken tot wat ik in eerste instantie de malligheid heb genoemd, dat het Koninklijk besluit van 1939 nog steeds geldt. Daarbij gaat het om de toestand van oorlogsgevaar. De redenering van de Minister is als volgt. In de toekomst zijn er twee wetten: een betreffende de burgerlijke uitzonderingstoestand en een betreffende de staat van oorlog en beleg. Deze twee vallen onder de werking van de nieuwe Grondwet. In alle andere gevallen geldt de normale grondwettelijke regeling. Daarbij noemde de Minister met name de noodwetten. In de tien dagen die sinds onze vorige discussie zijn verlopen, heb ik mijn best gedaan, mij nader te informeren, maar mij wil niet helemaal duidelijk worden, wat de Minister voor ogen staat. Hij heeft toegezegd, dat er een voorlopige wettelijke regeling zal worden getroffen, die voorziet in de vervanging van het Koninklijk besluit, dat betrekking heeft op het militaire vervoer. Hij verwacht dat die wet binnen enkele maanden kan worden ingediend. Voor die toezegging ben ik erkentelijk, maar ik begrijp niet, welke hinderpalen hij verder nog ziet.

De Minister zegt dat verder nog allerlei noodwetten moeten worden

aangepast. Ik vestig er de aandacht op, dat wij ook met aanvaarding van mijn amendement nog enige jaren de tijd hebben, voordat de door de Minister bedoelde toestand intreedt. De Minister heeft waarachtig nog wel enige tijd, omdat beide Kamers de nieuwe Grondwet ook nog in tweede lezing moeten goedkeuren. Het duurt dus nog wel even en er is dus tijd om die wetgeving aan te passen.

Het benaamt mij een beetje, dat ik uit de redenering moet begrijpen, dat er voor uitzonderingstoestanden een regeling in de Grondwet bestaat – straks – waarvoor dus het hele wettelijke circuit moet worden doorlopen en dat daarnaast alles binnen de normale wettelijke regelingen valt. Wat moeten we daarnaast dan nog met die toestand van oorlogsgevaar, die volgens de Minister bij verschuiving van de internationale situatie op ieder ogenblik bij Koninklijk besluit opnieuw in het leven zou kunnen worden geroepen? Ik begrijp het werkelijk niet.

Ten slotte de kwestie van de toevoegingen van stoffen aan voedsel en dranken, in relatie tot het wetsontwerp inzake de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam. De Minister zegt: Je kunt natuurlijk aan water allerlei stoffen toevoegen ter verbetering van de kwaliteit; stoffen die zelf onschuldig zijn, maar fluoridering mag niet. Ik vat het nu zeer kort samen. Mevrouw Kappeyne van de Coppello en ik hebben gevraagd, wie dat nu eigenlijk beslist. Is dat een kwestie van wetgeving of van rechtspraak? Soms wordt in de stukken de indruk gewekt dat het een kwestie van wetgeving is, dan weer dat het een kwestie van rechtspraak is. Op nog andere plaatsen staat dat het een kwestie van beide is. Ik heb in dit verband ook de kwesties van de valhelm en de autogordel naar voren gebracht.

De Minister zegt dat de wetgever beslist dat die maatregelen niet vallen binnen het kader van dit wetsontwerp. Kan de Minister dat zo maar beslissen of heeft de Staten-Generaal daarin ook een 'say'? Staat de rechter er helemaal buiten? De Regering heeft de kwestie zelf opgeworpen door te spreken van werknemers, die op bouwplaatsen met helmen moeten worden beschermd. Dan is het toch niet zo verwonderlijk dat ik vraag, of de genoemde zaken zo maar bij reglement kunnen worden bepaald.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Voor deze ronde heb ik ook nog wat sprokkelhout verzameld dat ik graag aan de man breng om het vuur-

tje van dit debat brandend te houden. Ik heb er overigens geen moeite mee om mijn waardering voor de beantwoording over de lippen te brengen.

Ter zake van de beantwoording van het wetsontwerp, de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam, vind ik de beantwoording geruststellend, voor zover van onze kant enige ongerustheid werd verwoord. De toevoeging van stoffen aan drinkwater, zoals de Minister die omschreef, bedoelt juist door neutralisering van schadelijke kwaliteiten van het drinkwater, aantasting van het lichaam te voorkomen. Dit kan moeielijk onzerzijds op bezwaren stuiten. Ik meen dat het juist is, getuigd op de geest van het artikel. Bezwaren rijzen, wanneer stoffen worden toegevoegd waarover twijfel kan bestaan of die eventueel de gezondheid aantasten.

Het antwoord op de vraag of aanneming van dit grondwetsartikel eventueel een gelukkige wending kan geven aan de slepende en onderling verdeelende abortuswetgeving, hebben de bewindslieden kennelijk vanwege het grote belang voor het laatst bewaard, voor nu.

Wij zijn er nog niet compleet van overtuigd dat het opportuun is dat de Raad van State in hoofdstuk V de 'zoekplaat' moet zijn. Men zoekt het immers in die context. Ook wens ik terug te komen op de kwestie 'door' en 'vanwege'. Het betoog van de Minister komt erop neer dat hij de bestaande praktijk via deze terminologie wil dekken. Het 'vanwege' betreft een enkele casuspositie. Gaat het derhalve uitsluitend om een zuivere omschrijving van de huidige stand van zaken? Bestaat er geen intentie om van dat woord 'vanwege' een springplank te maken voor varianten van wetsuitvaardiging?

Ik kom bij de ambtenaren. Het heeft onze instemming dat de Regering met het oog op de gelijkheid en gelijkwaardigheid zich niet introvert wil opstellen en zich wil oriënteren op ontwikkelingen die buitenom plaatsvinden. In één adem heb ik in eerste instantie nog een vraag toegevoegd. Wil de Regering, niet alleen acht gevend op ontwikkelingen daar buiten, eventueel daarop vooruitlopen? Of deze vraag de vorige in moeielijkheid iets transcendeert, durf ik niet te beweren, wel dat op deze vraag geen antwoord kwam.

Devalueert het begrip, de status (welke term hier ook op zijn plaats is) van de ambtenaar, zo was ook een van de vragen die ik naar voren bracht en die ik graag tot onderwerp van discussie zou willen maken. Er komen, zo heb ik gezegd, steeds meer ambte-

naren. Wellicht komt ooit de tijd waarin het aantal ambtenaren het aantal niet-ambtenaren gaat overtreffen. Is het daarom wel zinnig, bedachten wij bedenkelijk, allen die in overheidsdienst zijn, de ambtelijke status toe te kennen? Moet ik uit de afwezigheid van respons concluderen dat de Minister het ook nog niet helemaal weet?

Het onderwerp 'belastingen' is door ons in eerste instantie ook aan de orde gebracht. Over de antwoorden zijn wij wel tevreden, speciaal over de reactie op het amendement van de heer Van Rooijen.

Enige reserve blijft nog wel op de bodem van ons denken. De Regering waagt zich vooralsnog niet aan een definitie van wat belastingen zijn en is er ook nog niet aan toe een duidelijke demarcatielijn te trekken tussen belastingen en heffingen. Dit onthield ik uit de beantwoording. Juist deze materie verdient door en vanwege (u ziet, mijnheer de Voorzitter, die term kan ik, als het mij uitkomt, ook wel gebruiken) de gevoeligheid, de rechtvaardigheid en allerlei andere redenen, dat zo min mogelijk vaagheid blijft bestaan.

Daarom vinden wij dat de Regering diligent moet blijven om hoe langer hoe meer wit licht te verschaffen over dit onderwerp. Dat wij dit, zo gauw het mogelijk is, gaarne zullen vernemen, spreekt vanzelf. Er is in deze discussie nogal eens wat huiswerk meegegeven. Misschien mogen wij van onze kant wel eens wat departementswerk opdragen, althans erom verzoeken, en wel omdat bekendheid nog weer iets anders is dan vaagheid of schetsmatigheid. Het is juist typerend voor een knop in de natuur dat, wat uit die knop opbloeit, heel fijn en klein, maar toch volledig in die knop ligt besloten. Ik wil maar zeggen dat de Regering zich wel goed moet realiseren wat zij bedoelt wanneer zij zegt: we willen de grondwetsartikelen zo beknopt mogelijk zien.

Ik kom bij het terugzendingsrecht, en dus ook bij de heer De Kwaadsteniet. Geruime tijd al ben ik collega De Kwaadsteniet een reactie schuldig, want bij een eerdere gelegenheid uitte ik voorzichtig enige twijfel, of mogelijk zijn profetische opmerking, dat van bedoeld terugzendingsrecht slechts spaarzaam gebruik zou worden gemaakt, wel bewaarheid kon worden. Dit hield van mijn kant nog allerminst een categorische afwijzing in. Het was slechts een typering van enige toeneemende moeite met deze suggestie. Ik zeg dit omdat de heer De Kwaadsteniet terecht mijn herinnering opruiste

met de opmerking dat mijn fractie, zeker op mijn instigatie, destijds voor zijn voorstel van terugzendingsrecht haar stem had uitgebracht.

Ik wilde dat met mijn voorzichtige vraag ook niet bestrijden. Het was slechts de vraag, of dit eventueel enige schaduw kon werpen op wat hij voorstelde. Ik schaam mij er dus helemaal niet voor, dat ik vóór gestemd heb. Ik vond het terugzendingsrecht immers eleganter dan verwerpen met de opzet en in de verwachting dat het wetsvoorstel gecorrigeerd zou worden teruggezonden.

Toen ik bedoelde twijfel uitsprak, betekende dat een beginnende heroverweging, te meer omdat ik de laatste tijd wel eens de indruk krijg dat moties van de Eerste Kamer door ons niet meer met een pincet uit de toegezonden witte stukken behoeven te worden gevist. De heer De Kwaadsteniet heeft mij nog niet geheel achterop verloren! Hij volgt mij terstond op dit tapijt en zoals altijd zal ik belangstellend luisteren naar hetgeen hij ter verrijking van dit debat zal bijdragen. Ik zal met superaanhouding aanhoren wat hij zal zeggen over dit aangelegen punt. Misschien blijf ik hem volgen in hetgeen hij gaat zeggen.

Ten slotte richt ik het woord tot de regeringscommissaris, professor Simons. Hij wees mij terecht terecht. Ik heb mij misschien wat te globaal en te omvattend uitgedrukt, maar wanneer er aan een troon geschud wordt, heb ik de vrees dat wie erop zit, ook in beweging komt. Wanneer er dus gemorrel wordt aan de entourage, heeft dat menigmaal ook consequenties voor datgene wat daarin is begrepen en ermee annex is. Hoe dit overigens mag zijn, ik breng toch een vraag naar voren over een eventuele eedsformulering. Ik heb altijd geleerd aan anderen – het is mij tevoren ook geleerd – dat het rechte zweren van een eed het aanroepen van God is. Daarom kan ik mij moeilijk een formule voorstellen waarin de naam van God niet voorkomt.

De heer Roethof heeft in deze discussie ook het randschrift van de munt betrokken. Aan zijn adres zeg ik dat het pleit voor dit randschrift niet betekent dat wij een andere uitspraak willen ontkennen die zeer relevant is voor de munt. Die uitspraak is dat wij de keizer moet geven wat des keizers is en Gode wat Godes is. De heer Roethof heeft in zijn uiteenzetting ook nog naar voren gebracht dat het niet gepast is, Gods naam bij een aantal zaken te betrekken, waar dat nu wél gebeurt. Er worden dan zelfs wel eens argumenten genoemd, bij voorbeeld van eerbied,

ontleend aan de overtuiging van degenen die deze zaak voorstaan. Ik moet zeggen dat mij dit een tikje bevoogdend voorkomt, dus dat men eigenlijk tegelijk over je en voor je spreekt. Wat dat aangaat zijn wij nog wel bij machte, zelf uiteen te zetten wat onze overtuiging is in dezen.

□

De heer **De Kwaadsteniet** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben uiteraard erkentelijk voor de woorden van mijn voorganger en collega Abma.

Het is fijn dat na de 'heroverweging' van de Minister, waarvan wij het resultaat gistermiddag hebben kunnen aanhoren, over enige tijd nog een heroverweging over het terugzendingsrecht in de Eerste Kamer kan volgen. Het lijkt mij de moeite waard, ook in de Eerste Kamer nadere overwegingen over dit onderwerp over het voetlicht te brengen. Ik zal hiernaar met belangstelling uitzien,

Het is jammer dat de Minister zo beperkt heeft gereageerd, terwijl mijn benaderingswijze in een breder kader plaatsvond. Mijn benaderingswijze paste zeker binnen het kader van de soms te pas en soms te onpas geciteerde motie-De Kwaadsteniet. De Minister heeft gezegd dat hij mij bij wijze van spreken met mijn motie achtervolgt. Dit klinkt aardig en interessant, maar de Minister wenst blijkbaar op hetzelfde moment te vergeten dat ik hem in mijn eerste termijn zelf deze motie heb voorgehouden. De Minister kan proberen, mij met mijn motie te achtervolgen, maar hij haalt mij niet in, wanneer hij het spoor bijster is.

Naar mijn mening is hij het spoor bijster. De Minister heeft gistermiddag gezegd, twee bezwaren naar voren te moeten brengen. Naar mijn mening zijn het niet twee bezwaren, maar is het er slechts één. Het enige bezwaar van de Minister, zo zal hij, thuisgekomen na de jacht en bij het haardvuur napratend, analyserend ontdekken, is in feite dat het terugzendingsrecht vaak kan – met de nadruk of vaak en kan – worden gebruikt. Dit heeft dan volgens de Minister twee gevolgen: vertraging van de wetgevingsprocedure en verandering van de werkwijze en de positie van de Eerste Kamer.

Op mijn betoog hiertegen in eerste termijn is de Minister niet ingegaan. Ik herhaal mijn betoog in eerste termijn niet; ik verwijs er slechts naar. Hierin heb ik zijn bezwaar en de door hem gevreesde gevolgen bestreden. De Minister heeft ook niet geprobeerd, in een wetstekst een regeling te ontwerpen die eventueel gevreesde theoretische

De Kwaadsteniet

sche uitwassen kan verhinderen. Wanneer men overigens andere grondwettelijke bepalingen met betrekking tot de Eerste Kamer leest, zijn eveneens theoretisch uitwassen denkbaar.

Het terugzingsrecht kan vaak – met de nadruk of kan en vaak – worden gebruikt, precies zoals de verwerping door de Eerste Kamer vaak kan – met de nadruk of vaak en kan – worden gebruikt, als men slechts op de grondwetsbepaling let. Als de Eerste Kamer dit doet, zou het helemaal een puinhoop kunnen worden. Ik denk in dit geval dan gelukkig altijd snel terug aan de woorden in de notitie van de Minister zelf: wij leven 'in de Nederlandse verhoudingen'. Dit is een pak van mijn hart. De Minister vergeet echter zijn eigen wijze woorden.

Wij moeten nuchter zijn en de politieke werkelijkheid van vandaag onder ogen zien. Ik constateer het volgende. Het is jammer dat het debat in deze Kamer over het punt van het terugzingsrecht kennelijk niet meer oplevert dan een voorlopig blijvende blokade gedurende waarschijnlijk ongeveer 25 jaar, in plaats van het thans maken van ruimte in de Grondwet voor een kleine mogelijkheid die in de praktijk nu en dan bruikbaar is. Wij leven nu 75 jaar, driekwart eeuw, nadat de staatscommissie van 1905 reeds een soort van terugzingsrecht bepleitte. Wellicht moet het een volle eeuw duren, gelet op de langzame ontwikkeling van diverse aspecten en verschijningsvormen van de parlementaire democratie door de eeuwen heen, voordat wij een niet zo gekke regeling in dit kader hebben gevonden en geformuleerd.

Het zal intussen zeker boeiend zijn, onder andere de verdere ontwikkeling van de zogenaamde novelle via de weg van ongeschreven staatsrecht gade te slaan. Ik blijf in de lijn, wanneer ik opmerk dat ter completering en bevordering van een goed samenhangende doctrine ook een notitie over de novelle dienstig kan zijn.

Ik sta een kort ogenblik stil bij één aspect van de materie, namelijk de opmerking van de Minister in zijn notitie betreffende de heroverweging van de Eerste Kamer. In de notitie staat:

'Haar positie te zien wijzigen tot het medebepalen van de inhoud van de wetsontwerpen zou met die taak van heroverweging niet in overeenstemming zijn'.

In eerste instantie heb ik al gevraagd: 'In hoeverre is heroverweging van wetsontwerpen mogelijk zonder medebepaling van de inhoud van die

wetsontwerpen?' Ik wijs erop dat de Eerste Kamer de inhoud van wetsontwerpen ook kan medebepalen, althans kan en mag proberen, deze mede te bepalen, via de novelle en via het opkomst zijnde splitsingsrecht tijdens de grondwetsherzieningsprocedure. Bij dat splitsingsrecht, waarover wij aan het begin van het zomerreces in een uitgebreide commissievergadering nader zullen spreken, zou zich immers materieel een ontwikkeling kunnen voordoen die te vergelijken is met een mogelijk gevolg van het formeel toekennen van een terugzingsrecht aan de Eerste Kamer.

Op grond van in de Eerste Kamer plaatsgevonden hebbende discussies zou de Tweede Kamer er immers in tweede lezing toe kunnen komen, op grond van een praktische taxatie – een politieke inschatting dus – het veiliger te achten, tot splitsing van een wetsvoorstel over te gaan.

In feite vindt die medebepaling door de Eerste Kamer, naast de bovengenoemde mogelijkheden, overigens plaats door verwerping, trouwens eveneens door aanvaarding. Niet anders zou het zijn bij de mogelijkheid van terugzending. Van geen van deze mogelijkheden behoeven kabinet en/of Tweede Kamer zich iets aan te trekken. De novelle kan worden geweigerd. Aan een eventuele aandring tot splitsing behoeft geen gevolg te worden gegeven. Na verwerping kan hetzelfde wetsontwerp ongewijzigd opnieuw worden ingediend. De terugzending door de Eerste Kamer kan onmiddellijk worden gevolgd door een ongewijzigde retourzending door de Tweede Kamer. De Tweede Kamer bepaalt dus mede in belangrijke mate in hoeverre de formele bevoegdheden van de Eerste Kamer zich in de praktijk zullen kunnen ontwikkelen. De gehele argumentatie tegen het terugzingsrecht op basis van het heroverwegingsverhaal van de Minister zet geen zoden aan de, vermeend noodzakelijke, dijk tegen het terugzingsrecht.

De Minister en ik hebben een nogal merkwaardig, tegenstrijdig en – tot op dit moment – eenzaam duo gevormd in deze discussie. Wellicht zal deze discussie, in woord en, met name, in geschrift buitenparlementair breder worden voortgezet. Wij hebben daartoe beiden in ieder geval in voldoende mate een benaderingswijze voor de doctrine aangedragen.

□

De heer **Faber** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In eerste termijn heb ik een aantal kanttekeningen gemaakt bij de

verhouding tussen het privacy-artikel en het artikel dat betrekking heeft op de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam, alsmede bij de verhouding tussen de fysieke en de geestelijke integriteit. Met erkentelijkheid heb ik kennis genomen van hetgeen de Regering hierover heeft gezegd. Hiervoor ben ik dankbaar.

□

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst zeg ik de Regering en de regeringscommissaris hartelijk dank voor de uitvoerige wijze, doorgaans in zeer positief ondersteunende bewoordingen, waarop zij mijn inbreng hebben bejegend. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft naar aanleiding van een vraag van de heer Brinkhorst gezegd dat de Kamer de hand in eigen boezem dient te steken. Dat gedaan hebbende en vervolgens de handschoen opgenomen hebbende die de heer Brinkhorst naar ons allen heeft uitgestoken, kan ik namens mijn fractie meedelen dat wij positief staan tegenover een gewetensonderzoek van het parlement als zodanig over het eigen functioneren. Een bijzondere commissie die de heer Brinkhorst hiervoor in het leven zou willen roepen, achten wij op dit moment niet voor de hand liggend, integendeel. Ook de heer Brinkhorst is van mening dat de reeds bestaande commissie voor de werkwijze van de Kamer 'voortreffelijk functioneert'. Hij meent dat deze commissie is gericht op de procedures. Voor het CDA is het beslist niet uitgesloten dat uit de vraagstelling, opgeworpen door de heer Brinkhorst en geleid via de voorzitter van deze Kamer naar die commissie, zou kunnen voortvloeien dat de desbetreffende vragen zouden kunnen gaan behoren tot de taakuitoefening van de procedurecommissie dan wel dat een nieuwe commissie in het leven zou worden geroepen die eventueel met de door de Minister bedoelde commissie, en daarmee gelijk opstomend, in overleg zou kunnen gaan. Wij wijzen de suggestie van de heer Brinkhorst dus niet af.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Op welke suggestie doelt u. De heer Brinkhorst vloeit meestal over van suggesties.

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): Deze suggestie was vrij concreet. Ik doel op de gedachte dat niet alleen het kabinet zich met zijn in- en externe adviseurs moet bezighouden met vragen betreffende het functioneren van Re-

Korte-van Hemel

gering en parlement maar ook het parlement zich er intern over moet beraden. Die gedachte wijzen wij niet af.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): U belast de Commissie inzake de Werkwijze dan met iets wat haar normale taak te boven gaat. De opmerking van de heer Brinkhorst sloeg op de materie die wordt bestreken door de studie waarom ik heb gevraagd. Die studie betreft iets wat eventueel kan leiden tot wijziging van de Grondwet. Men kan beter de Commissie Gronden Kieswetzaken bestendigen en deze materie aan haar voorleggen. De Commissie inzake de Werkwijze kan zich niet buigen over deze constitutionele vraag. Zij kan zich wel bezighouden met uitwerking nadat de Grondwet is gewijzigd, bij voorbeeld ten aanzien van het initiatiefrecht, maar niet met een vraag die tot wijziging van de Grondwet kan leiden.

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): Via haar voorzitter kan de vraag bij de Commissie inzake de Werkwijze worden gedeponneerd. Deze commissie kan tot de conclusie komen dat de vraag niet tot haar competentie behoort en dat het wenselijk is de vraag voor te leggen aan een nieuwe commissie.

Het viel mij op, dat de Minister van Binnenlandse Zaken geluiden met een zeer kritische ondertoon over het functioneren van de Kamer heeft laten horen. Hij sprak in niet mis te verstane termen over de neiging op de stoel van de Regering te gaan zitten, over het feit dat een vergadering van 150 personen niet het meest geëigende gremium is en over kamerleden die zich meenden te moeten belasten met allerlei vormen van uitvoering. Ik vind deze kritiek die zo maar op het bordje van de Kamer wordt gelegd nogal wat. Men kan zeggen dat de Kamer zich dit moet aantrekken. Aan de andere kant zegt de Minister van Binnenlandse Zaken ook dat de Kamer terrein moet terugwinnen ten aanzien van de wetgeving. Hij geeft ons, om het in huiselijke termen te zeggen, echter wel eerst een veeg uit de pan.

Ik dank de Regering voor de wijze waarop zij het werk van de commissie van de heer Polak wil voortzetten.

De Minister van Binnenlandse Zaken onderschrijft onze opvatting dat nota's dienen te worden gevolgd door een wet in formele zin. Hij vond echter dat wij er erg absoluut in waren. Zo concreet heb ik het niet gezegd. Ik heb ook gesproken van nota's waarin specifiek

beleid wordt neergelegd. Die dienen te worden gevolgd door wetgeving in formele zin.

De Minister is ook op niet mis te verstane wijze ingegaan op het door onze fractie ingediende amendement. Hij zei er met verwondering van te hebben kennisgenomen. Die verwondering leidde tot de uitnodiging ons te bezinnen op intrekking van het amendement.

De verwondering van de Minister leidde ook tot een aantal vragen en opmerkingen zijnerzijds. Zijn conclusie was dat, als men er goed over nadenkt, de huidige Grondwet reeds de door de Regering en ook door onze fractie af te wijzen algemene machtiging toelaat. Hij legde de CDA-fractie de vraag voor, of zij met het ingediende amendement ook de gang van zaken zou afwijzen, zoals deze op dit moment is, inclusief de begrensde uitleg daarvan. Hij vroeg ons of deze gang van zaken zou kunnen worden afgebroken, wanneer de door mijn fractie voorgestelde bepaling in de Grondwet zou worden opgenomen.

Dit zijn ernstige, serieuze vragen over ons amendement op dit belangrijke onderwerp. Wij willen het verzoek van de Minister van Binnenlandse Zaken dan ook ernstig in overweging nemen. Op het ogenblik kan, op grond van de woorden 'door een commissie' die nu in de Grondwet staan, de Koning een bijzondere door hem aangewezen commissaris opdragen de Ministers bij te staan bij de behandeling van bepaalde wetsvoorstellen. Wanneer het de feitelijke staatkundige werkelijkheid is dat dit beperkt is tot begrotingswetsontwerpen en wanneer dit ook de opvatting van het kabinet is, waarbij men ervan zou mogen uitgaan dat ook in de toekomst zo over deze termen wordt gedacht, dan wil mijn fractie in overweging nemen anders over ons amendement te denken.

De Minister van Binnenlandse Zaken heeft voorts gevraagd of wij het er niet mee eens waren dat de staatkundige werkelijkheid wordt neergelegd in de Grondwet, gelet op de kritische opmerking die ik had gemaakt. Natuurlijk vinden wij dat belangrijk, maar dat neemt niet weg dat men van mening kan verschillen over de uitleg die aan de ene of de andere formulering wordt gegeven, en over de bewoordingen waarin een formulering dient te worden opgenomen.

De Staatssecretaris van Justitie heeft enkele opmerkingen gemaakt over de uitzonderingstoestand en de rechterlijke macht. Een aantal van haar

opmerkingen klonken mij wonderlijk bekend in de oren, maar dit hangt waarschijnlijk samen met de voorbereiding van het wetsontwerp inzake justitie.

Ik acht mij dan ook ontslagen van de plicht op dit moment een bijdrage te leveren aan zowel het toetsingsrecht als het primaat van de wetgever boven de rechterlijke macht bij uitleg van wetsontwerpen. Bij de behandeling van het wetsontwerp 16 162 zullen wij daarvoor voldoende ruimte krijgen.

□

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor zijn uitvoerig betoog. Ik heb zijn peccavi buitengewoon gewaardeerd; het is iets dat in de Nederlandse politiek wellicht te weinig voorkomt. Ik ben dan ook blij dat hij toch nog even het licht heeft laten schijnen op het Verdrag van New York.

De Minister heeft terecht gezegd dat de voorstellen over de uitzonderingstoestanden toekomstgericht zijn. Ik had al duidelijk naar voren gebracht dat zowel het gevaar van oorlog als de staat van beleg, gezien de internationale ontwikkelingen wellicht tot het verleden gaan behoren. In de toekomst zullen de uitzonderingstoestanden veeleer gericht zijn op milieuarmpen. Wij kennen de kwetsbaarheid van de Rijn en de grensoverschrijdende activiteiten. Ik heb niet voor niets geweten op Mol en Almelo. Dat is symbolisch. Het zal de Minister bekend zijn dat vlak over de grens in België een nucleaire installatie staat en dat wij in Almelo een opwerkingsfabriek hebben, terwijl 15 km daarvandaan, in Gronau een zelfde fabriek staat. Over deze problematiek hebben wij in dit huis al heel wat discussies gehad.

Is er internationaal overleg over deze kwestie gevoerd? Ik kan mij namelijk voorstellen dat in geval van een milieuramp in zo'n grensgebied de situatie in die twee landen niet synchroon gaat lopen. Ik zou mij kunnen voorstellen dat de wetgever daarvoor enig oog had gehad en althans met de direct betrokken bureaus enig overleg had gepleegd om in het geval van een dergelijke situatie de zaken zoveel mogelijk te laten sporen.

□

De heer **Van der Burg** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister van Binnenlandse Zaken voor zijn vriendelijke woorden en voor zijn uitvoerige beantwoording van mijn vragen. Ik heb grote waardering daarvoor.

Van der Burg

Het CDA verheugt zich over de toezegging van de Regering dat een wetsontwerp dat beperkingen van de grondrechten voor ambtenaren bevat de Kamer nog voor het van kracht worden van de nieuwe Grondwet zal bereiken. Wij kunnen instemmen met het feit dat artikel 50 ARAR slechts buiten de sfeer van de grondrechten na invoering van de nieuwe grondwet betekenis behoudt.

Door de koppeling van de bespreking van het rapport-Toxopeus over het stakingsrecht van ambtenaren en het functioneren van het georganiseerd overleg wordt de datum van 1 januari 1981, genoemd in de motie-De Voogd-van Dam, niet gehaald. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft nu als datum genoemd 1 april 1981. Wij hebben daar volledig begrip voor.

De fractie van het CDA heeft er nota van genomen dat benoemingen allereerst dienen te geschieden op basis van kwaliteiten van de betrokkenen. Verheugend is het ook dat Binnenlandse Zaken meespeelt bij het opstellen van rechten van sollicitanten.

De Wet openbaarheid van bestuur eist een verslaglegging. Het is een goede zaak dat de Minister van Binnenlandse Zaken zich nu reeds buigt over de vraag, hoe de gegevens voor het verslag bijeengegaaard moeten worden.

Ik dank de Staatssecretaris van Justitie voor haar mededeling. Hopelijk maakt de subcommissie goede vorderingen.

Ik heb ook met grote belangstelling de regeringscommissaris aangehoord bij de beantwoording van de vraag van de heer Knol.

□

De heer **Van Rooijen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Minister voor zijn antwoord op mijn bijdrage aan dit debat, over Grondwet en belastingen. Ik herinner mij de opmerking van de Minister, alvorens hij aan dit onderwerp toekwam, dat een zekere medebepalende rol van het parlement niet meer is weg te denken. Hij plaatste die opmerking toen hij inging op de mate waarin en de wijze waarop de Kamer zich met allerlei zaken zou dienen te bemoeien. Ik moest daaraan terugdenken toen ik de Minister vervolgens over de Grondwet en de belastingen hoorde spreken en speciaal over het vraagstuk van de delegatie. Juist in dat verband citeerde de Minister Heemskerk uit 1887: we moeten het parlement geen immense, veel tijd dodende en nutteloze taak opleggen. Deze

uitspraak slaat toch niet op de materie die wij *dezer dagen hier behandelen*. De Minister zal die indruk door dat te citeren ook niet hebben willen wekken.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Er is een misverstand. In de tijd van Heemskerk werd delegatie naar algemene maatregelen van bestuur gezien als een daad van uitvoering. Dat zegt de term algemene maatregel van bestuur zelf al. In deze eeuw en juist ook bij deze voorstellen tot wijziging van de Grondwet wordt een algemene maatregel van bestuur gezien als een daad van wetgeving. Dat is iets heel anders dan dat waarop de Minister doelde, namelijk het meebepalen van het beleid. Dan is het weer de vraag, in hoeverre de Kamer heeft te maken met bestuur. De algemene maatregel van bestuur dus niet. Ik meen dus dat u zich even vergist.

De heer **Van Rooijen** (CDA): Ik ben het geheel met mevrouw Kappeyne van de Coppello eens, dat er duidelijk andere inhoud aan het begrip algemene maatregel van bestuur wordt gegeven, namelijk medewetgeving. Er zit echter duidelijk delegatie in. Ik citeerde de Minister slechts om even aan te geven, dat wij als parlement zelf moeten bepalen wat wij geestdodend en nutteloos vinden en dat er in die rol natuurlijk wel wat is veranderd.

Ik ben het met de Minister eens, dat delegatie onmisbaar is, juist bij slagvaardigheid in beleid. Dat sluit niet uit, integendeel, dat deze met een zware wetgevende procedure gepaard kan gaan, in die zin dat zij bij wet achteraf bekrachtigd moet worden. Dat is de allerzwaarste procedure.

Er is een kamerbreed amendement ingediend inzake de wijze waarop het beginsel van de belastingheffing op basis van de wet dient te worden vastgelegd. De Minister zei dat hij het eens was met de uitspraak: geen belastingheffing zonder consent van de wetgever. Verschil is er over de wijze van formulering. Wij zouden in lijn van de staatscommissie willen vasthouden aan de bestaande tekst: uit kracht van een wet. De Minister voert in feite als belangrijkste argument aan: de systematiek en de consistentie. De Minister signaleerde terecht het gevaar – wij hebben het ook onderkend – dat via een *redenering a contrario de indruk* kan ontstaan dat het minder nauw zou behoeven te worden genomen met de mate waarin delegatie op andere terreinen is toegelaten.

Een ander effect a contrario heeft ons mede echter bewogen, dit amendement in te dienen, omdat een wijzi-

ging van de bestaande tekst de indruk zou kunnen wekken dat wellicht een ruimere delegatie zou zijn bedoeld.

De Minister heeft over het amendement gezegd, dat hij een voorkeur heeft voor de voorgestelde tekst, maar hij wil het oordeel over het amendement aan de Kamer overlaten en zal zich niet tegen het amendement verzetten. Dit antwoord van de Minister geeft mij aanleiding daarover het volgende te zeggen. Ik ben de Minister zeer erkentelijk voor deze opstelling, mede namens de mede-ondertekenaars uit vrijwel alle fracties, speciaal erkentelijk omdat men zou kunnen stellen, dat het in feite gaat om een soort grondrecht van het parlement zelf. Het siert naar mijn mening de Regering, als zij een zekere terughoudendheid betracht, indien het parlement opkomt voor een maximale zekerheidsstelling van dit grondrecht van het parlement. Daarom is het een goede zaak dat, na de gevoerde gedachtenwisseling, deze op een wijze zoals de Minister die gisteren heeft verwoord, althans zeker in de ogen van het parlement tot een goede einde is gebracht; ik heb de indruk: ook in de ogen van de Minister. Juist een sterk verzet van de Regering zou de indruk kunnen achterlaten, dat het met de delegatie bij de belastingen wat ruimer zou zijn gesteld. Die indruk is aan het einde van het debat niet overgebleven en daar was het ons om begonnen.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Aan het begin van zijn uitvoerige beantwoording, waarvoor ik de Minister graag dankzeg – de Staatssecretaris en de regeringscommissaris betrek ik daarbij uiteraard – heeft de Minister zijn teleurstelling uitgesproken over de weinige aandacht die de grondwetsherziening heeft gehad. Hij heeft daarbij enkele overwegingen gegeven.

Ten aanzien van de fractie van D'66 is dat een juiste constatering, maar die kan toch geen verbazing wekken, omdat de grondwetsherzieningen steeds meer een technische aangelegenheid zijn geworden zonder dat er werkelijk sprake is van fundamentele politieke kwesties, die in de Kamer aan het eind van de jaren zestig en aan het begin van de jaren zeventig zoveel discussie hebben gegeven.

Naar mijn gevoel heeft de Minister zich wat gemakkelijk bij de problematiek neergelegd. Hij heeft gezegd: De politieke strijd is gestreden en dat heeft natuurlijk invloed op de publieke belangstelling. Men moet constateren

Brinkhorst

dat ten aanzien van een groot aantal vraagstukken, waarmee de parlementaire democratie worstelt, zoals de relatie tussen Regering en Staten-Generaal, de relatie tussen Kamer en publieke opinie, de relatie tussen Kamer en de vierde macht, de grotere invloed van de ambtenaren op het beleid – kort geleden was er het congres 'Haagse machten', waar ook de directeur-generaal Brinkman van Binnenlandse Zaken heeft gesproken in termen van een steeds grotere invloed van de kant van het ambtelijke apparaat ten opzichte van het beleid – ten opzichte van de jaren zeventig in feite geen wezenlijke oplossing is gevonden. Ook deze nieuwe grondwetsherziening geeft ten aanzien van deze vragen geen begin van nieuwe oplossingen.

De Minister zal zich misschien herinneren dat bij het allereerste grondwetsherzieningsdebat, dat wij twee jaar geleden hadden, mijn fractie heeft gezegd: De grondwetsherziening, waarmee wij nu bezig zijn, komt in zekere zin te laat en zij is te vroeg. Zij is te laat, omdat ten aanzien van een aantal fundamentele veranderingen die destijds ter discussie waren uiteindelijk geen politieke meerderheid is geweest. Dat is een politiek oordeel en daar stond de meerderheid dan tegenover. Nu is zij eigenlijk te vroeg, omdat wij juist bezig zijn in een proces van verandering, in het proberen met elkaar na te denken over de manier waarop processen van wetgeving gaan veranderen en hoe de Kamer haar rol weer meer terug kan krijgen. Wij zijn nu bezig via een grondwetsherziening zaken te gaan verankeren, terwijl het moment er wellicht nog niet rijp voor is. De Minister heeft gezegd: Wij zullen misschien een nieuwe herziening moeten hebben, als blijkt dat daartoe aanleiding is. Dat geeft aan, hoe weinig op dit ogenblik deze grondwetsherziening de zaken werkelijk ook in politiek opzicht in staat is te regelen. Ik denk dat dit de voornaamste reden is, waarom deze grondwetsherziening zo buitengewoon weinig aandacht bij de publieke opinie heeft.

Wij zitten tussen twee fasen in. Wij proberen nieuwe ontwikkelingen tot stand te brengen, maar de Minister en de Kamer zijn daarover nog niet uitgedacht. Door een soort schema dat tien jaar geleden is gestart, worden wij nu gedwongen de Grondwet te herzien. Wat mijn fractie betreft, blijft dat een nogal technische operatie. Wij werken daaraan uiteraard mee. Het is ook belangrijk dat er aandacht aan wordt gegeven. Het kan echter niet anders

zijn dan dat de politieke betekenis van deze grondwetsherziening zeer gering is. Dat wil ik nog wel eens benadrukken, omdat de Minister daaraan in het begin van zijn betoog nogal uitvoerig aandacht heeft besteed.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Brinkhorst moge met zijn algemene beschouwingen op dit punt gelijk hebben, maar dat neemt niet weg dat de politieke beroering in het land, een brede discussie op basis van de voorstellen die er wel zijn, er ook niet is. Wij kunnen dan toch niet de Regering verwijten dat zij niet met andere voorstellen komt dan waarover politieke wilsovereenstemming met de meerderheid van de Kamer is gebleken.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het is niet zozeer puur een verwijt aan de Minister. Ik heb zelf gesproken over onmacht van het parlement. Ik constateer alleen, dat dit misschien het minst juiste moment is om tot een algehele grondwetsherziening over te gaan, waar over een aantal zaken de geesten volop in beweging zijn, zoals blijkt uit de discussie hier en ten aanzien van een aantal andere zaken een maatschappelijk proces is gestold en niet heeft geleid tot werkelijke veranderingen.

Minister **Wiegel**: Waarom spreekt de heer Brinkhorst in dit verband over onmacht van het parlement? Het parlement heeft jarenlang met de Regering gediscussieerd over mogelijke grondwetsherzieningen. Het heeft bepaalde politieke keuzen gemaakt, waarmee de groep van de heer Brinkhorst het niet altijd eens was. Dat heeft niets met onmacht van het parlement te maken. Dat zijn duidelijke uitspraken van de volksvertegenwoordiging.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik spreek niet alleen over de gekozen Minister-President, het districtenstelsel, de gekozen burgemeester en rol en positie van de Eerste Kamer. Ik spreek ook over de rol van de vierde macht en de relatie tussen ambtenaar en politiek. Ik kom straks nog daarop terug, naar aanleiding van de politieke adviseurs. Hoe kan de Kamer opnieuw greep krijgen op de regelgeving? Die vraag is heel fundamenteel. De Minister zegt zelf dat de Regering daarover nog niet is uitgedacht. De Kamer is er, blijkens ons debat, ook nog niet over uitgedacht. Ik constateer alleen, dat niettemin nu een grondwetsherziening tot stand komt, waarin regels worden vastgelegd die misschien over vijf of over acht jaar, als het maatschappelijk

proces zich verder gaat ontwikkelen, echt zouden moeten worden gewijzigd. Ik ben ervan overtuigd dat dit het geval zal zijn, omdat de maatschappelijke druk op de ketel alleen maar groter wordt. Op dat moment is een echte grondwetsherziening politiek relevant en verkrijgt dus aandacht in de politieke opinie. Ik wilde dit opmerken, omdat ik vind dat de Minister in zijn verklaring een te beperkte benadering weergaf van de vraag waarom de publieke opinie zo weinig betrokken is bij deze grondwetsherziening.

Mijnheer de Voorzitter! Ik maak nu een paar kanttekeningen bij de te volgen procedure, in verband met de problemen rond de wetgeving. De Minister heeft gezegd dat er twee kleine perikelen zijn. Het eerste is dat hij de Kamer niet kan adviseren hoe zij een zelfonderzoek moet doen. Niettemin lijkt het nuttig dat wij dat zelfonderzoek doen. De wens daartoe blijkt ook van andere kanten uit de Kamer. Het tweede is, dat hij zegt nog geen afgerond oordeel over de problematiek te hebben, omdat er nog geen rapport is van de commissie van externe deskundigen.

Op zich zelf verheugt het mijn fractie dat er nu weer wat voortgang zal zijn. Ik moet toch eerlijk vaststellen, dat de Minister niet erg voortvarend is geweest. Het vorig jaar maart heeft de commissie-Polak haar rapport uitgebracht. Het heeft ruim een jaar geduurd voordat de beslissing is genomen, een commissie van externe deskundigen in te stellen. Niettemin is de problematiek zo ernstig, dat niet alleen mevrouw Korte terecht het woord 'chaotisch' gebruikte, maar dat ook directeur-generaal Brinkman dat deed op het congres waarover ik zojuist sprak, met betrekking tot de relatie tussen wetgeving en beleid.

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord 'chaotisch' niet geleend van de heer Brinkman. Het was een volkomen eigen gedachte.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik ken mevrouw Korte goed genoeg om daaraan in het geheel niet te twijfelen. Het trof mij echter, dat van morgen op blz. 6 van het blad 'Sociaal-economisch management' in een commentaar nog eens uitvoerig de stellingen van de heer Brinkman werden genoemd. Hij gebruikte het woord 'chaotisch'.

Ik moet dus aannemen dat dit de gewone taal is op Binnenlandse Zaken als men spreekt over wetgeving en de problemen van beleid. Ik zeg dit nu in een wat badinerende zin, maar er zit

Brinkhorst

wel een ernstige ondertoon in. De problematiek is zo groot, dat wij ons niet kunnen permitteren, heel lang te wachten met het doen van nieuwe stappen. Om die reden betreur ik het dat er tussen maart verleden jaar en april van dit jaar geen voortgang en zelfs geen studies daarover zijn geweest. In die zin is er geen sprake van al te grote voortvarendheid van deze Minister.

Er komt een soort drieluik, namelijk een commissie van externe deskundigen, een interdepartementale commissie en een ambtelijke commissie die overleg zal plegen met de Tweede Kamer om te komen tot een aantal concrete afspraken. Kan de Minister de onderlinge relatie tussen deze drie commissies aangeven en iets meer zeggen over het tijdschema? Het verheugt mij dat ook anderen in de Kamer thans het belang ervan inzien dat de Kamer niet verder passief blijft. Op een of andere manier moeten wij onze eigen politieke inbreng hierin leveren. Kan de Minister ermee instemmen dat, zo de Kamer hiermee instemt of een aantal leden hiertoe het initiatief neemt, de commissie van externe deskundigen de gelegenheid krijgt om in een betrekkelijk vroeg stadium met het parlement te spreken, zodat de politieke en technische inbreng wat meer parallel lopen? De commissie zal de Handelingen van dit debat lezen, maar omdat het hier een adviescollege van de Regering betreft, wil ik dit thans aan de Minister vragen.

Er is een aantal punten in het antwoord van de Minister waarmee wij ons kunnen verenigen. De Minister zegt dat de Regering wil bevorderen dat de Kamer wat van haar regelgeving terugkrijgt. Bij interruptie vroeg ik toen of dit ook betekende dat in de toekomst van de kant van de Regering grotere terughoudendheid zou worden betracht bij machtigingen, die als delegatie uitsluitend bij algemene maatregel van bestuur, of bij ministeriële regeling, worden gegeven en zo de Regering de kans geven om regelgevend op te treden. De Minister zei toen dat hij daar niet alleen over kon beslissen en dat iedereen natuurlijk graag zijn macht wilde behouden. Ik kan mij echter voorstellen dat hij in overleg met zijn collega van Justitie, die op dit punt coördinerend bewindsman is, aan zijn collega's duidelijk maakt dat dit een stukje nieuwe rechtspolitiek is en dat het punt van de delegatie moet worden bezien. Heb ik het goed begrepen dat dit de intentie van de Minister is? Het lijkt mij erg belang-

rijk dat Kamer en Regering veel scherper gaan toezien op het punt van de delegatie.

Verder zijn wij het ermee eens dat de volksvertegenwoordiging nauwer bij de hoofdlijnen van het beleid moet worden betrokken. Uiteraard kan de Kamer niet op de stoel van de Regering gaan zitten, maar wij ontkomen er niet aan, te constateren dat in de afgelopen jaren de taak van de overheid veel groter is geworden en dat veel meer zaken bij de executieven terecht zijn gekomen dan bij het parlement. Ik vind het van belang dat wij proberen de greep op de ontwikkeling terug te krijgen. In eerste termijn noemde ik het vraagstuk van de begrotingswetten, die steeds meer het karakter krijgen van een jaarlijkse beleidsbespreking over de hoofdlijnen. Het heeft veel minder het karakter van een debat over de aanpassing van de financiële ruimte. De marges voor het indienen van individuele amendementen zijn zeer gering.

Daarbij komt nog dat het door de scheiding tussen de verschillende departementen praktisch onmogelijk is om gerichte amendementen over te hevelen van het ene departement naar het andere, afgezien van de mogelijkheden die de algemene beschouwingen bieden. Daartoe leent de procedure zich niet. Ik pleit er niet voor, dit mogelijk te maken, maar dit geeft wel aan, hoe beperkt de invloed van de Kamer op het financiële gedeelte is.

Ik heb gevraagd, of het niet mogelijk zou zijn, specifieke beleidsvoornemens artikelsgewijs aan te geven, opdat de Kamer tijdens de begrotingsbehandeling meer mogelijkheden krijgt om tot uitspraken over beleidsvoornemens van de Regering te komen. Ik heb geprobeerd, die gedachte in een motie neer te leggen, die ik u hierbij overhandig, mijnheer de Voorzitter.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Brinkhorst en Roethof wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat een zodanige behandeling van begrotingswetten gewenst is, dat de Kamer zich meer expliciet kan uitspreken over beleidsvoornemens die ten grondslag liggen aan de voorgestelde uitgaven;

voorts overwegende, dat een verbetering zou kunnen worden gevonden in een andere presentatie van de artikels-

gewijze specificatie van de begroting en de toelichting daarop, zodat ook stemmingen over beleidsvoornemens en onderdelen meer gericht kunnen plaatsvinden in de Kamer;

van mening, dat de Kamer zich zodoende beter zou kunnen uitspreken over de hoofdlijnen van het regeringsbeleid;

verzoekt de Regering te bevorderen, dat een zodanige opstelling van beleidsvoornemens in de begrotingswetten plaatsvindt, dat de Kamer de hoofdlijnen van beleid kan amenderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 21 (15 047, R 1099).

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Loopt de betekenis van deze motie eigenlijk niet al vooruit op een mogelijke uitkomst van de brede studie, die is toegezegd?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik heb gezegd, dat ik veel belang aan die studie hecht. Ik heb ook gezegd dat het van belang is, dat de Kamer daarover meedenkt en er mede richting aan probeert te geven. Daarvoor is natuurlijk een consensus nodig. Het lijkt mij in ieder geval nuttig, deze gedachte aan de commissie mee te geven. De commissie van deskundigen zou een en ander in concrete voorstellen kunnen gieten, opdat de Regering die later in haar beschouwingen kan betrekken. Dat zou een uitwerking van de motie zijn.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Ik ben er een beetje door verast, omdat de Kamer dan nu al de uitspraak doet, dat ervan wordt uitgegaan, dat de Kamer uitspraken doet over beleidsvoornemens van de Regering, met een zekere amenderende kracht, zodat die uitspraken ook bindend voor de Regering zouden kunnen zijn. Dat is toch vooruitlopen op de resultaten van de aangekondigde studie. Als ik van dezelfde veronderstelling uitging, zou ik ook moties kunnen voorstellen om beleidsvoornemens in nota's of in rijksplannen of in planologische kernbeslissingen te kunnen amenderen. In die zin vind ik het jammer, dat de heer Brinkhorst er al één stukje uit haalt en daarover een uitspraak van de Kamer vraagt. Alles wat wij in dit debat hebben gezegd, hebben wij nu juist aangedragen voor de verdere studie. Daarom vind ik het een beetje merkwaardig, dat de heer Brinkhorst de Kamer op dit punt een uitspraak wil laten doen.

Brinkhorst

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik heb in eerste termijn gesproken over de problemen van de begrotingsbehandeling. De Regering heeft zich daar niet sterk tegen gekeerd; zij heeft er alleen wat vraagtekens bij gezet.

Ik meen dat het goed is dat, als wij op bepaalde punten een consensus kunnen bereiken, wij de commissie of de Regering kunnen vragen bepaalde punten mee te nemen. Op alle mogelijke terreinen, zoals met betrekking tot nota's, p.k.b.'s en rijksplannen, zijn nog allerlei studies nodig. Hierbij gaat het typisch om zaken die in de wet zelf zijn geregeld.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Ik geloof dat u zich vergist. Die vragen zijn niet in de wet geregeld, zij betreffen de toelichting.

De heer **Brinkhorst** (D'66): In de begrotingswet.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): In de begrotingswet staat niet hoe het beleid moet worden gevoerd; dat wordt niet door de begrotingswet geregeld. In de begroting wordt alleen een machtiging tot het doen van uitgaven gegeven. Er is qua beleid inhoudelijk geen enkel verschil – naar mijn oordeel – tussen beleidsvoornemens die in de memorie van toelichting op een begroting staan en beleidsvoornemens die in een kabinetsnota – zo belieft ik dat nog steeds te noemen – of in een beleidsnotitie, of in een rijksplan of planologische kernbeslissing staan. In zoverre loopt uw motie – en dat constateer ik nu – vooruit op de studie over het veel bredere materiaal.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik ben het op zichzelf met u eens dat er inhoudelijk geen groot verschil over bestaat.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Geen groot verschil; er is principieel geen verschil.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Er is geen principieel verschil. Wel meen ik dat het van groot belang is, gezien het feit dat wij in een jaarlijkse ronde van begrotingsprocedure met de Kamer spreken, dat deze problematiek niet nog eens 5 of 6 jaar wordt uitgesteld, totdat er misschien een nieuwe herziening komt of de commissie van deskundigen is uitgestudeerd. Ik hoop echt niet dat u dit ziet als een vooruitlopen op een bredere benadering. Het is een poging een handvat te geven. Indien wij het hierover eens zijn, kan dit punt door de commissie worden meegenomen. Dit kan door de Regering uiteraard worden getoetst, nadat

die commissie zich hiermee heeft beziggehouden. In die zin zie ik niet zozeer het probleem dat mevrouw Kappeyne noemt. Wij zijn hier toch ook bij betrokken om zoveel mogelijk bouwstenen tot realiteit te laten komen.

Minister **Wiegel**: Dat laatste is op zichzelf een aantrekkelijke gedachte, maar men moet wel enigermate weten hoe die bouwstenen eruit zien. Ik heb inmiddels de motie uitgereikt gekregen. In de tweede overweging staat 'dat een verbetering zou kunnen worden gevonden in een andere presentatie van de artikelsgewijze specificatie Wat is dat 'andere'?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het is de bedoeling dat er, behalve de financiële specificatie zoals die in het financieringsdeel van de wet is opgenomen, een toelichting komt met betrekking tot bepaalde beleidsvoornemens – nieuwe voornemens – die in een artikelsgewijze specificatie wordt neergelegd.

Minister **Wiegel**: Er komt toch altijd bij een begrotingsbehandeling naast de algemene toelichtende memorie, daarbij en daarna een artikelsgewijze toelichting?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Het gaat erom dat die artikelsgewijze specificatie amendeerbaar wordt. In die zin is de beoordeling van de kant van de Kamer niet uitsluitend gericht op het al dan niet aannemen van de wet of het al dan niet amenderen van de financiële specificatie, maar ook op nieuwe beleidsvoornemens.

Minister **Wiegel**: Maar wat wilt u dan amenderen? Het artikel of de toelichting op het artikel? Het is de normale procedure dat, indien u het met een bepaald beleidsvoorstel niet eens bent, u dan het artikel amendeert. In de toelichting op het amendement zet u dan uiteen, waarom u amendeert.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Er zijn in de memories van toelichting vele elementen die niet alleen in financiële termen worden vertaald. Die elementen kunnen niet worden gewijzigd door alleen maar een amendement op het betreffende artikel in te dienen waar de financiële vertolking van het beleid in ligt.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Het is een zeer interessant voorstel om voortaan niet alleen de tekst van wetsontwerpen maar ook de memories van toelichting amendabel te maken. Dit kan men niet beperken tot begrotingswetten; dit betekent het amenderen van memories van toelich-

ting van alle wetten. Ik vind dit een heel fundamenteel voorstel, maar ik kan er op dit moment niet een afgerond oordeel over hebben.

De heer **Brinkhorst** (D'66): We zullen zien!

Ik kom ten slotte met betrekking tot wetsontwerp 15 047 te spreken over het referendum, consultatief of verbindend. Ik moet zeggen dat ik het antwoord van de Minister op dit onderdeel ronduit teleurstellend vind. Hij heeft gezegd, dat hij het bindend referendum afwijst. Ik heb hem hierin niet tegengesproken. Mijn opmerking ging over het consultatief referendum. Nu heeft de Minister eigenlijk slechts één argument gebruikt. Hij heeft gezegd, dat het in een representatieve democratie niet past, want óf wel het parlement volgt de uitspraak en dan is het bijna een bindend referendum geworden, óf wel de uitspraak van de bevolking wordt niet gevolgd en dan is er een frustratie bij de bevolking. Dit is het soort van argumentatie dat ik echt niet begrijp.

Waar gaat het om? Natuurlijk, de eigen verantwoordelijkheid van het parlement blijft onverminderd overeind staan, maar politici behoren geen koudwatervrees te hebben. Wanneer op een goed ogenblik de meerderheid van het parlement de uitspraak van de kiezers niet zou volgen, zal dit gemotiveerd moeten gebeuren en zal dit moeten worden uitgelegd, waarbij de eigen verantwoordelijkheid overeind blijft staan. Het is geen kwestie van frustratie bij de bevolking, maar een kwestie van politieke moed van de gekozenen om op een goed ogenblik ergens voor te staan, maar dan uiteraard met een wat bredere inspraak en informatie van de kant van de bevolking. Om die reden betreurt ik het buitengewoon dat de Regering op dit punt zo terughoudend is, dat de Minister er zelfs geen studie naar wil laten verrichten en dat hij niet bereid is daaraan zijn wetgevingsjuristen te zetten. Hij heeft in feite gezegd: zij hebben wel wat beters te doen. En dit terwijl het referendum (ik heb dit aangegeven) als aanvullend democratisch instrument juist ook bij brede delen van de bevolking wel degelijk waardering geniet. Ik heb verwezen naar enquêtes hierover. Het gaat er naar mijn gevoel om op dit punt een proces van gezamenlijk denken op gang te brengen. Daarom vind ik het antwoord van de Minister op dit punt erg teleurstellend.

Minister **Wiegel**: Ik vond het zo aardig in uw betoogje zojuist, dat u wees op de eigen verantwoordelijkheid van de

Brinkhorst

gekozen vertegenwoordigers en van de Regering. U hebt gezegd: ook al is het zo dat de meerderheid van het volk iets wel of niet wil, de volksvertegenwoordiging en de Regering kunnen toch iets anders doen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dat betwist u toch ook niet.

Minister **Wiegel**: Ook al is het zo dat de meerderheid van de bevolking bij voorbeeld een referendum zou willen (het kan uit enquêtes blijken) kunnen toch Regering of parlement anders besluiten. Het bevestigt in wezen uw eigen stelling.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Natuurlijk, maar ik vraag niets anders dan een studie. U zegt in feite: het is irrelevant, wij hebben er niets mee te maken. Ik heb gisteren een aantal argumenten genoemd, waarom het naar mijn gevoel zeer relevant is dit punt te bestuderen. U hebt in feite alleen maar gezegd: òf het lijkt op een bindend referendum als het parlement de uitslag volgt, òf het leidt tot frustratie bij de bevolking. Ik vind dit een ontoereikende en eigenlijk een bijna ontoelaatbare argumentatie, omdat zij volstrekt voorbij gaat aan de eigen verantwoordelijkheid van het parlement, en wel gemotiveerd en in dialoog met de bevolking. Dit is de betekenis van juist deze aanvulling op de parlementaire democratie. Het kan tot resultaten leiden. Ik had gehoopt dat u een iets tegemoetkomender benadering zou hebben gekozen.

Ik kom ten slotte nog heel kort te spreken over enkele andere wetsontwerpen, in de eerste plaats nr. 15 048 met betrekking tot de ambtenaren. De Minister heeft de heer Van der Burg gevolgd door te zeggen: niet-ambtelijke adviseurs roepen bezwaren op. Op zichzelf ben ik het hiermee wel eens, maar het is naar mijn mening toch te gemakkelijk om zich er op die manier van af te maken. Immers, de gehele problematiek van de vierde macht en de invloed de facto (ik citeer nogmaals de directeur-generaal Brinkman) op het beleid wordt door het niet aanstellen van niet-ambtelijke adviseurs natuurlijk niet opgelost. De kern van het probleem is de vraag, hoe ambtenaren in de toekomst zullen functioneren, in verborgenheid zoals tot dusverre of in grotere openheid en een grotere mate van publiciteit?

Die laatste ontwikkeling is naar mijn mening onvermijdelijk, als men tenminste de publieke controle op de publieke zaak wil blijven versterken. Om die reden acht ik de uitspraak 'alleen

geen niet-ambtelijke adviseurs' te beperkt, omdat de problematiek van de niet-ambtelijke adviseurs is opgekomen vanuit de behoefte van bewindslieden om meer greep te krijgen op het ambtelijk apparaat en op datgene wat daarin gebeurt. Ik zeg dus helemaal niet dat dit een ideale oplossing is, maar men kan niet alleen volstaan met de uitspraak dat men niet-ambtelijke adviseurs afwijst, zonder dat tegelijkertijd de brede problematiek waardoor het probleem naar voren is gekomen, daarbij wordt bekeken. Ik maak deze kanttekening hierbij, omdat ik best de bezwaren zie die aanwezig zijn in het systeem van kabinetten dat in het buitenland bestaat.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Bewindslieden die van mening zijn dat zij politieke adviseurs nodig hebben, missen een fundamentele kwaliteit om bewindsman te zijn, want zij behoren de eigen politieke adviseur te zijn. Tegelijkertijd geven zij daarmee aan dat zij te weinig vertrouwen hebben in hun ambtenaren die – afgezien van hun eigen politieke overtuiging – een bewindsman altijd optimaal adviseren.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dat is een zeer algemene uitspraak die

Minister **Wiegel**: Die uitspraak moge algemeen zijn, maar daarmee snijdt zij wel hout.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Omdat er praktijken in andere landen zijn waar je niet kunt zeggen dat er per definitie slechtere ministers zijn – zelfs geen slechtere dan de heer Wiegel – moet deze Minister niet meteen zeggen dat daarmee zijn uitspraak in algemene zin hout snijdt. Ik heb niet betwist dat er problemen zijn met betrekking tot de niet-ambtelijke adviseurs, maar de Minister verpakt zijn onderwerpen in een soort absolute dogmatiek: de niet-ambtelijke adviseur is per definitie voor deze Minister een gesloten zaak en hij wil er dus niets mee te maken hebben. Ik wijs slechts op een wat bredere dimensie. Wanneer de Minister serieus op dit soort zaken wil ingaan, moet hij die bredere dimensie daarin verwerken. Ik stel dit absoluut niet in agressieve zin. Ik heb alleen geconstateerd dat die bredere dimensie aanwezig is. De Minister zegt echter meteen dat zijn uitspraak de enige uitspraak is die hout snijdt. Dat betreft ik evenwel, want ik zou graag zien dat dit vraagstuk werd besproken zonder dat men direct in een ja/nee-situatie geraakt. Dat was de reden dat ik die kanttekening plaatste, zonder dat ik zeg dat ik een groot voorstander ben van de niet-ambtelijke adviseur.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! De Kamer en de Regering zijn hier in vergadering bijeen; het is niet een discussiegezelschap.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Neen, maar ik vroeg slechts of de Minister bij deze zaak de brede achtergrond van de problematiek van de vierde macht wilde betrekken door te erkennen dat daar een probleem ligt.

Met betrekking tot de wetsontwerpen 15 681 en 16 086 heb ik nog twee vragen. Mevrouw Haars heeft over de militaire krijgswet gesproken. De heer Roethof heeft dat in tweede termijn ook al gedaan. Wij zien graag dat de Regering bereid is, de stemming over dat onderdeel van het wetsontwerp eventueel pas te laten houden wanneer wij het hoofdstuk van de rechtspraak zelf aan de orde hebben gehad. Wij geven namelijk graag een afgewogen oordeel over de krijgswet ten opzichte van de rechtspraak zelf. Het zou dan ook jammer zijn, wanneer wij nu werden gedwongen, op dit moment tot een definitief oordeel te komen, zo lang het hoofdstuk rechtspraak nog niet is behandeld.

Ten slotte kom ik tot het recht op on-aantastbaarheid van het menselijk lichaam. Ik heb het wellicht niet goed gehoord, maar ik meen dat er geen antwoord is gegeven op mijn vraag over de termijn van 5 jaar. Waarom moet het 5 jaar duren voordat het desbetreffende wetsartikel in werking treedt? Het kan zijn dat ik het antwoord even heb gemist, want wij hebben gisteren vele uren met elkaar in de Kamer doorgebracht. Wanneer het antwoord al is gegeven, bied ik mijn verontschuldiging aan dat ik het niet heb gehoord, maar ik verneem het antwoord graag alsnog.

□

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden en de regeringscommissaris voor de serieuze beantwoording van de gestelde vragen.

De Minister merkte op dat bij de grondwetsherziening de spanning er af kan zijn, omdat de strijd over bij voorbeeld een ander kiesstelsel al achter de rug is. Dat kan inderdaad een van de oorzaken zijn van de matige publieke belangstelling voor de grondwetsherziening. De heer Brinkhorst heeft daarover zojuist ook al gesproken.

De betrekkelijk geringe publieke belangstelling heb ik ook in verband gebracht met een niet optimaal gezag dat de Grondwet heeft, omdat er bij ons geen constitutioneel hof is dat door de

Verbrugh

Staten-Generaal aanvaarde wetsontwerpen – en eventueel wetten – aan de Grondwet toetst.

Ik stel het op prijs dat de Staatssecretaris hierop nader is ingegaan, maar ik vrees dat zij het gevaar van haar conclusie dat na de strijd in de turbulente tijd van Thorbecke de Grondwet thans 'een rustig bezit' is, onvoldoende begrijpt. Niets op aarde is een rustig bezit. Elk bezit is een talent waarmee men hard moet werken; anders wordt het je afgenomen (Mattheüs 25). Ook is een politieke partij geen rustig bezit, maar een talent waarmee constant moet worden gewoerd; anders verdwijnt zij. De Christelijk Historische Unie was eens een rustig bezit; als er niet hard mee wordt gewoerd, lost zij echter op in het CDA.

Ook met de Grondwet moet worden gewoerd. Dit kan bij voorbeeld als de onafhankelijke rechter de wetten aan de Grondwet toetst. Ik ben het met de bewindsvrouw erover eens dat er bij de behandeling van wetsontwerp 16 162, waarin staat dat er geen rechterlijke beoordeling zal zijn van de grondwettigheid van wetten, een betere gelegenheid bestaat om over de toetsing door wetgever of rechter te spreken dan nu. Ik had dit onderwerp vooral ter sprake gebracht in verband met de zwakke publieke belangstelling voor de grondwetsherziening. Ik begrijp dat dit debat er geen aanleiding toe zal zijn dat per amendement het toetsingsrecht van wetten aan de Grondwet zal worden ingevoerd. Dit zal ook bij de behandeling van wetsontwerp 16 162 inzake de bepalingen betreffende justitie wel niet gebeuren.

Met het oog op een nog verdere toekomst, als weer eens wijze personen zich over een verbetering van het document van ons staatsbestel buigen, illustreer ik echter de samenhang tussen het gezag van de Grondwet, dus ook de publieke belangstelling ervoor, en de toetsingsmogelijkheid van wetten nog met één voorbeeld. Dit kan snel worden nagezien.

Ik las op blz. 9 van de memorie van toelichting van het initiatief-ontwerp 16 114 van de heren Van Kemenade, Stoffelen en Van Ooijen – dit is dus zeer recent – een reactie van de indieners op een commentaar van de Onderwijsraad, die had gesteld dat de overheid volgens artikel 208 van de Grondwet geen bevoegdheid heeft, dwingend op te treden inzake de samenstelling van schoolbesturen bij het bijzonder onderwijs. De indieners zegden dan, geen strijd met artikel 208 te

zien en geven als eerste reden aan dat met alle respect voor de deskundigen uit de onderwijsorganisaties en voor het belangrijke orgaan de Onderwijsraad moet worden vastgesteld dat het slechts de wetgever zelf is die ten principale vaststelt wat al of niet strijdig is met het bepaalde in de Grondwet.

Thorbecke, die reeds vele malen werd genoemd, zou zich, als hij deze zin in de genoemde memorie van toelichting las, niet in de hemel achten, maar hoogstens in het vagevuur. Niettemin is het geciteerde staatsrechtelijk geheel correct; ik bestrijd dit dan ook niet. Dat de schrijvers ervan op deze wijze alle aandacht op de wetgever kunnen vestigen ten koste van autoriteit van de Grondwet, toont mijns inziens het tekort in onze hoogste staatswet.

Ik doe graag mijn instemming blijken met het betoog van de Minister waarin hij uitlegt dat de taak van het parlement niet is, in de regeringsstoel te gaan zitten. Ik meen dat deze scheiding van Regering en Kamer, die in de publieke discussie tot overeenstemming moeten komen, een van de twee pijlers van de vrijheid in onze samenleving is.

Ik vraag de Minister echter of de uitdrukking medebeleidsbepaling, als het om de werkzaamheden van de Kamer gaat – deze uitdrukking komt naast die van controle en medewetgeving – niet het in de stoel van de Regering gaan zitten zal bevorderen. Honderdvijftig medebeleidsbepalende kamerleden kunnen gemakkelijk denken dat zij zich samen met 16 beleidsbepalende ministers kunnen gedragen alsof zij behoren tot een ministerraad van 166 personen die de beleidsbeslissingen nemen. Het lijkt mij dat de motie-Brinkhorst die zojuist is ingediend, dit proces zal versnellen.

Ik hoop ook niet dat hier ooit een, naar Engels voorbeeld ingericht, monisme tussen Regering en regeringsfracties zal ontstaan waarop de heer Brinkhorst in een vorige interruptie doelde. In het Verenigd Koninkrijk is mijns inziens te veel macht geconcentreerd in één orgaan, het parlement, met het kabinet als een soort commissie uit de meerderheidsfractie. Het gevolg is dat Engeland zeker niet meer in alle belangrijke opzichten een bakermat voor de vrijheid is.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik ben dat volkomen met u eens. Ik ben een overtuigd dualist. Ik heb alleen geconstateerd dat de ontwikkelingen helaas in de richting van meer monisme gaan als gevolg van de discussies tussen de

Regering en – vaak – de regeringsfracties, waardoor per definitie een links-rechts of oppositie-Regering-teenstelling gaat ontstaan. Ik had de indruk dat de Minister het wel enigszins met mij eens was dat die ontwikkeling er is.

De heer **Verbrugh** (GPV): Op dit punt kan ik mij dus bij u aansluiten. Maar uw motie leidt naar mijn mening nu juist in de richting die u niet wilt gaan.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dat heeft met dualisme en monisme niets te maken. Dat zal ik u even uitleggen. Gesteld dat het ooit eens zo ver zou komen dat beleidsvoornemens van de Regering amendabel werden gemaakt, in welke vorm dan ook, dan zou daardoor staatsrechtelijk geen andere situatie ontstaan dan bij het aannemen van wetten, waarbij de Kamer ook het recht van amendement heeft. Dan zou de Regering, evenals zij nu de mogelijkheid heeft een door de Kamer geamendeerde wet niet te bekrachtigen, of deze zelfs tussentijds in te trekken – met die mogelijkheid wordt ook wel eens gespeeld – ook door de Kamer geamendeerde beleidsvoornemens kunnen intrekken. Daarmee is de dualistische verhouding volstrekt in stand gebleven.

De heer **Verbrugh** (GPV): Natuurlijk is er betreffende de hoofdzaken een belangrijke wisselwerking tussen Kamer en Regering. Deze blijkt al tijdens de kabinetsformatie, waarbij de hoofdrichting van de Regering wordt bepaald, in overeenstemming met de verkiezingsuitslag. Bij de wetgeving heeft men meestal ook te maken met hoofdzaken, hoewel van een iets minder primair karakter. Wetten zijn lange termijn-zaken en gaan daarom meestal over hoofdzaken. Maar bij het beleid komt men heel gauw in de details terecht. Nu heb ik wel gehoord dat de heer Brinkhorst zei dat het over de hoofd-beleidszaken moet gaan, maar ik vind deze richting toch gevaarlijk.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): U sprak zoëven over monisme en dualisme. Ik meen dat dit het vraagpunt is dat aan de orde is.

De heer **Verbrugh** (GPV): Het monisme ontstaat wanneer er één macht is die alle details van het beleid gaat bepalen. Wanneer die ene macht de *samenwerkende, of hier in de vergadering aanwezig zijnde, Regering* met het gehele parlement wordt, dan is dat één monistische kluwen geworden.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): U haalt nu twee zaken door el-

Verbrugh

kaar: in de eerste plaats het staatsrechtelijke onderscheid tussen monisme en dualisme, waarbij men kan zeggen dat de verhouding tussen parlement en Regering dualistisch is en bij voorbeeld de verhouding tussen de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders monistisch, omdat het college van burgemeester en wethouders verplicht is, de besluiten van de gemeenteraad uit te voeren en in de tweede plaats het geheel andere vraagstuk in hoeverre een wetgever, een mede-wetgever of een medebestuurder moet treden in details. Dit heeft met de rol van dualisme of monisme niets te maken.

De heer **Verbrugh** (GPV): Wat de wetgeving betreft: omdat er een mede-wetgeving door de Kamer is, meen ik nog niet dat men kan zeggen dat de wetgeving nu monistisch is. Het gaat om een gezamenlijk beraad ten aanzien van een wet, en daar is niets tegen, omdat het meestal lange termijnzaken betreft.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Neen, dat heeft er niets mee te maken. Dualisme en monisme betreffen de verhouding tussen twee verschillende organen. Zij hebben op zich zelf niets te maken met de materie waarmee die organen zich bezig houden, of dat nu wetgeving: brede wetgeving, kaderwetgeving of meer specifieke wetgeving dan wel uitvoerende voorschriften – waarbij algemene maatregelen van bestuur dan nog wel tot wetgeving worden gerekend, maar allerlei beschikkingen op grond van die wetgeving die zeer detaillistisch zijn niet – betreft.

De heer **Verbrugh** (GPV): Ik zie niet in hoe er nog van enig dualisme sprake kan zijn wanneer allerlei beleidsvoornemens van de Regering, die ook over details gaan, regelmatig door de Kamer worden geamendeerd. Als het zo ver is, is het dualisme opgeheven.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Dat is niet het geval. De Regering behoeft de geamendeerde beleidsvoornemens namelijk niet uit te voeren.

De heer **Verbrugh** (GPV): Toch wel.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Neen. Ik stel vast dat de heer Verbrugh het niet goed heeft begrepen. Zoals de Regering het recht heeft een door het parlement aanvaard wetsontwerp niet te bekrachtigen heeft zij ook het recht door het parlement geamendeerde beleidsvoornemens niet tot de hare te maken.

De heer **Verbrugh** (GPV): Als dat wordt voorzien, heb ik de zin van de motie van de heer Brinkhorst nog niet goed begrepen. Ik heb haar trouwens ook nog niet gelezen. Maar als een bedrag in de begroting wordt gewijzigd, zit de Regering daar toch ook aan vast?

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Ook dat is niet het geval.

De heer **Verbrugh** (GPV): In elk geval blijf ik van mening dat als de Kamer een beleidsvoornemen evenals een wetsontwerp kan amenderen, er van dualisme in de praktijk niets overblijft.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): De Regering is in formele zin niet gehouden aan een verhoging van een bedrag op de begroting, voortvloeiend uit de aanvaarding van een amendement. Het geeft alleen een machtiging. Bij verlaging ligt het anders. De Regering kan echter de gehele begroting intrekken of de begrotingswet na aanvaarding niet bekrachtigen.

De heer **Verbrugh** (GPV): Ik betreurt het dat de Minister mij ontmoedigde in mijn voornemen, voor te stellen in artikel 5.1.1 het populaire maar tot nu toe niet grondwettelijke woord 'Regering' te vermijden en te vervangen door: Koning en ministers. Ik veronderstel dat de invoering van deze term in de Grondwet een nu weer wat verouderde aanpassing was aan de geest van het jaar 1966, toen tijdelijk allerlei groepen het woord 'Koning' liefst zo weinig mogelijk hoorden.

De Minister zegt nu, dat foutief gebruik van het woord 'Regering', namelijk als men kabinet bedoelt, het juiste gebruik niet uitsluit. Dat geef ik toe. Niettemin blijft mijns inziens de term 'Koning en ministers' exacter. Ook mag men het feit, dat Nederland een constitutionele monarchie is best tot uitdrukking laten komen in het grondwettelijk spreken over 'Koning en ministers' als men meer huiselijk over 'de Regering' zou spreken. De wijsheid in het advies dat de Minister mij gaf is, dat huiselijk spreken 'in' is in de Grondwet.

In de beantwoording door de Minister van de vragen inzake een consultatief referendum heb ik een reactie gemist op de beoordeling die ik in mijn eerste termijn gaf van het referendum in het licht van de vraag naar een brede maatschappelijke discussie, bij voorbeeld inzake kerncentrales of DNA. Blijkt niet uit de vraag naar een brede maatschappelijke discussie over een bepaald onderwerp dat men de discussie in de Staten-Generaal onvol-

doende vindt en daarom naar iets anders zoekt! De Minister zei, dat het referendum de representatieve democratie uitholt. Wellicht denkt hij hetzelfde van zo'n brede maatschappelijke discussie. Afgezien van hetgeen de Minister ervan denkt: de vraag naar zulke maatschappelijke discussies is er. Moet men dan niet proberen deze opmerkelijke ontwikkeling van de laatste jaren te kanaliseren in ons constitutionele bestel in plaats van die te negeren! Het is de voorstanders van zo'n discussie er niet persé om te doen, de representatieve democratie uit te hollen. Men gelooft echter niet altijd dat het parlement voldoende vrij van invloeden is die de gevraagde maatschappelijke discussie doorkruisen. Het is bekend, dat nadenkende kiezers soms zeggen dat zij op kandidaat A willen stemmen vanwege de NAVO, op kandidaat B van een andere groepering vanwege de sociale minima en op kandidaat C van een derde groepering vanwege de pensioenen. Men stemt echter onvermijdelijk op programmapakketten. Wie goede minima wil moet bij voorbeeld een zwakke NAVO-bijdrage op de koop toe nemen. Zo gaat het bij voorbeeld ook met kernenergie. Ik noem dit voorbeeld omdat de maatschappelijke discussie daarover nogal de aandacht heeft getrokken. In plaats van de kernenergie kan men echter even goed een ander vrij geïsoleerd onderwerp noemen dat de mensen beroert, bij voorbeeld het al of niet legaliseren van abortus. Maar wie nu 'ja' zegt tegen kernenergie wil vaak niet stemmen op een kandidaat die ook 'ja' zegt tegen allerlei andere zaken die hij niet wil. En wie eens flink 'nee' tegen kernenergie wil blazen, die bedankt vaak voor de rest van de buitenisigheden die de ferme nee-kandidaten óók presenteren.

Vaak bestaan er zedelijke verbanden tussen de verschillende programmapunten. Daarop berust de mogelijkheid tot fractievorming in het parlement. Maar als er nu bij de sterk ver grote inspraakmogelijkheden van vandaag bepaalde, vrij geïsoleerde onderwerpen, zoals bij voorbeeld de kernenergie, levensgroot uit de programmapakketten oprijzen, dan willen veel mensen eens over dat ene onderwerp van hun gevoelens doen blijken vrij, van programmapakketten. Zowel een brede maatschappelijke discussie, als een referendum kunnen dan een oplossing brengen.

Indien men echter zoals ook mijn politieke omgeving daar de bezwaren van inziet – en op dit punt zijn de Minister en ik het, denk ik, wel eens –, kan

Verbrugh

men dan dit gevoelen dat aanleiding geeft tot die wens van een maatschappelijke discussie of een referendum, óók niet kanaliseren volgens de regels van de representatieve democratie? Zou dit niet mogelijk zijn door de verkiezing, door alle kiesgerechtigden, van een tijdelijke, bijzondere Kamer van Afgevaardigden die één onderwerp, zeg bij voorbeeld de kernenergie, behandelt en vervolgens een advies uitbrengt aan de Regering? Voelt de Minister ervoor om bij alle vragen over een referendum ook de zaak van een tijdelijke, consultatieve kamer te bestuderen?

Tenslotte wil ik nog iets opmerken over de door artikel 5.2.6 terecht gehandhaafde godsdienstvrijheid tijdens een uitzonderingstoestand. De Minister vroeg hoe ik het onderscheid tussen kerkelijke zaken, waarover de overheid géén zeggenschap heeft, en burgerlijke zaken, waarover de overheid wel zeggenschap kan hebben, operationeel kan maken bij de verdediging van de vrijheid van godsdienstig belijden in de Sovjet-Unie. Nu, dit kan, indien de Minister zich realiseert dat vrijheid van godsdienst over het algemeen slechts een onrechtstreekse bedreiging is voor een dictatoriaal of autoritair systeem zoals in de Sovjet-Unie. De vrijheid van politieke drukpers en vergadering is echter een rechtstreekse bedreiging, omdat de vrijheid van politieke vergadering en een autoritaire regering nu eenmaal niet kunnen samengaan. Ter illustratie van het voorgaande wil ik opmerken dat bij voorbeeld de Minister van Buitenlandse Zaken op de komende conferentie in Madrid kan wijzen op dit artikel 5.2.6, dat trouwens in dit opzicht overeenkomt met de huidige bepaling in de Grondwet.

Verhoogde autoriteit en controlebevoegdheden van de Regering kunnen ook bij ons in de uitzonderingstoestand inperking van vrijheid van politieke vergadering nodig maken, bij voorbeeld om stemmingmakerij met vijandelijke hulp tegen onze Regering onmogelijk te maken. De vrijheid van godsdienstig en kerkelijk belijden kan echter worden gehandhaafd zonder dat dit een gevaar voor de Regering is. Waarom zou de regering van de Sovjet-Unie dat experiment niet eens proberen en beginnen met vrijheid van kerkelijk belijden overal toe te staan. Het stellen van die vraag zou het operationeel maken van een pleidooi voor de godsdienstvrijheid in het Oostblok kunnen zijn.

Ik zeg daar nog bij, want wij leven in deze eeuw in bijzondere omstandigheden, dat bij dit alles wel ervan moet worden uitgegaan dat de kerken zich primair richten op hun eigenlijke taak, namelijk de verkondiging van Gods Woord voor leven en sterven. Zij moeten niet ontaarden in voertuigen voor politieke ideologieën en acties.

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de indruk dat de onderwerpen die ik in eerste termijn heb mogen beantwoorden voldoende beantwoord zijn, want er zijn nauwelijks vragen overgebleven. Ik heb slechts twee opmerkingen gehoord van mevrouw Korte en de heer Verbrugh over mijn antwoord op de vragen van de heer Verbrugh over het toetsingsrecht. Eigenlijk houden die opmerkingen niets anders in dan de bevestiging dat de verdere beoordeling van dit probleem beter kan geschieden bij de behandeling van het wetsontwerp 16 162. Daarmee wordt de suggestie die ik gedaan heb overgenomen.

Ik wil dan ook niet verder doorgaan op het voorbeeld dat de heer Verbrugh gaf. Naar mijn visie – daarin verschillen wij dan kennelijk van mening – is het duidelijk dat daar het parlement zijn eigen rechten heeft en moet houden.

De heer Brinkhorst heeft mij nog gevraagd of het na de tweede nota van wijzigingen niet verstandiger is de stemming over het gehele wetsontwerp aan te houden totdat ook het hoofdstuk over de rechtspraak is behandeld. Dat lijkt mij niet verstandig. Ik heb getracht duidelijk weer te geven waar de tweede nota van wijzigingen toe strekt. De heer Brinkhorst heeft alleen gevraagd het uit te stellen, zonder er inhoudelijk op in te gaan. Omdat ook de anderen hierover gezwegen hebben moet ik hieruit toch opmaken dat men niet zulke hevige bezwaren heeft tegen deze nota van wijzigingen. Dan is het toch, gezien de hele teneur van de reeks grondwetswijzigingen die wij nu behandelen, uitermate moeilijk en, naar ik meen ook niet verstandig, nu ineens binnen deze reeks de behandeling van een wetsontwerp te laten stokken, stationair te laten draaien in de Kamer totdat wij door de andere heen zijn om dan vervolgens alles tegelijk te behandelen. Dat kan nog maanden duren. Wanneer het een grote en diep ingrijpende nota van wijzigingen was zou ik dit verzoek kunnen begrijpen. Ik meen dat het verzoek van dien aard is dat het beter is er niet aan te voldoen.

De heer **Roethof** (PvdA): Wij zijn er wel op het allerlaatste moment mee overvallen. Er is ook geen gelegenheid tot schriftelijke gedachtenwisseling hierover geweest. Om die redenen meen ik dat er wel wat zit in de suggestie van de heer Brinkhorst om de stemming uit te stellen totdat wij wat meer à tête reposée de rechtspraak hebben behandeld, schriftelijk zowel als in openbare vergadering.

Staatssecretaris **Haars**: Het hele wetsontwerp inzake de uitzonderingstoestanden zou moeten worden opgehouden ten behoeve van een uitermate gering onderdeel. Ik heb uitgelegd, waarom het vrij laat is ingediend. Er is wel ruim gelegenheid geweest de zaak hier te bespreken. Ik heb ook geprobeerd deze zaak zeer uitvoerig te behandelen. Mochten onverhoopt bij de behandeling van het hoofdstuk rechtspraak de zaken vastlopen – ik verwacht het niet – dan zullen wij met een novelle moeten komen. Ik verwacht dit echter niet, zodat ik het verstandiger vind de behandeling van deze reeks wetsontwerpen nu door te zetten.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou het jammer vinden als we niet tot deze afspraak kunnen komen. Ik heb inderdaad geen inhoudelijke argumentatie gebruikt, maar de situatie met deze wetsontwerpen is nu eenmaal dat we in een haasje-over situatie zitten. Uitstel van de uiteindelijke stemming over dit wetsontwerp zal de totale gang van zaken met de grondwetsherzieningen niet aantasten. Ik zou het van de Staatssecretaris eleganter vinden als zij er ook op wees dat deze zaak sterk heeft te maken met de rechtspraak, dat de zaak pas bij tweede nota van wijzigingen is ingediend en dat er geen schriftelijke voorbereiding heeft plaatsgevonden. Ik heb er nog heel weinig aandacht aan kunnen schenken. Ik neem aan dat de heer Roethof soortgelijke overwegingen heeft. Ik zou aan de Regering willen vragen, of zij uit eigener beweging de afhandeling wil aanhouden. De motivering van de Staatssecretaris vind ik weinig toereikend.

Staatssecretaris **Haars**: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat ik vrij duidelijk heb gemotiveerd, waarom ik meen dat een betrekkelijk klein onderdeel, dat duidelijk niet eerder kon worden ingediend, op dit moment nog meegenomen zou moeten worden en waarom het onverstandig is, waar het hele pakket ook nog de Eerste Kamer moet passeren en wij in een strak tijdschema zitten, dit wetsontwerp te laten lig-

Haars

gen. Anders zou ik de tweede nota van wijzigingen moeten intrekken om het wetsontwerp door te laten gaan. Dat betekent dan later weer een novelle in verband met die zaak. Is het dan niet verstandiger het wel door te laten gaan en, mocht het bij de behandeling van het hoofdstuk rechtspraak anders lopen, zo nodig dan met een novelle te komen?

De **Voorzitter**: Dinsdag a.s. zullen de stemmingen plaatsvinden. Naar mij blijkt wordt ermee ingestemd, dat dan ook zo nodig zal worden beslist over het eventueel afvoeren van het desbetreffende wetsontwerp van de agenda. Dan kan iedereen, ook de Regering, er gedurende het weekend nog rustig over nadenken.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.15 uur tot 14.00 uur geschorst.

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van de vaste Commissie voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk de nota Agresief gedrag van jeugdigen – signalen uit het sociaal-cultureel werk (16 228).

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de eindstemming over het wetsontwerp Beplanningen in het belang van de veiligheid, de gezondheid en het welzijn in verband met de arbeid (Arbeidsomstandighedenwet) (14 449) te houden bij de aanvang van de vergadering van dinsdag 17 juni a.s.

Ook stel ik voor, aan de orde te stellen in de vergadering van 24, 25 en 26 juni a.s.:

de gezamenlijke behandeling van een nog te ontvangen notitie over de Oost-Westverhouding en de brief van de Voorzitter van de Nederlandse Delegation naar de Vierde Interparlementaire Conferentie over Europese Samenwerking en Veiligheid (16 242).

Ik stel voor, de spreektijd hierbij vast te stellen als volgt:

voor de fracties van PvdA en CDA elk op 25 minuten;
voor de fractie van de VVD op 20 minuten;
voor de fractie van D'66 op 15 minuten;
voor de overige fracties elk op 10 minuten;

de gezamenlijke behandeling van de Raming der voor de Tweede Kamer in 1981 benodigde uitgaven, alsmede aanwijzing en raming van de middelen (16 203) en de Brief van de Gemengde Commissie voor de Stenografische Dienst der Staten-Generaal over een voorstel tot wijziging van het Reglement voor de openbaarmaking van het verslag van het verhandelde in de vergaderingen der Staten-Generaal (16 105) (indien de voorbereiding zal zijn voltooid);

de Voorjaarsnota (nog in te dienen).

Ik stel voor, de spreektijd hierbij vast te stellen als volgt:

voor de fracties van PvdA, CDA en VVD elk op 10 minuten;
voor de overige fracties elk op 5 minuten.

Voortzetting van de agenda van 19 juni 1980.

Ik stel voor, aan de orde te stellen bij de aanvang van de vergadering van donderdag 19 juni a.s. de behandeling van het wetsontwerp Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Provinciefonds voor het dienstjaar 1977 (15 724).

Ook stel ik voor, bij de aanvang van de vergadering van dinsdag 17 juni a.s. na de reeds geagendeerde stemmingen ook te stemmen over de tijdens de uitgebreide commissievergadering van de vaste Commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over de huisvesting van buitenlandse werknemers (16 208) ingediende motie-Müller-van Ast over verbetering van de huisvestingssituatie van buitenlandse werknemers (16 208, nr. 4).

Het zal de leden niet zijn ontgaan, dat in deze voorstellen nog verscheidene onderwerpen ontbreken, op behandeling waarvan gisteren en eergisteren is aangedrongen en waarop nog zal worden aangedrongen. Dat aantal onderwerpen overschrijdt de hoeveelheid van tien. Bij de op dit ogenblik voorziene vergadertijd acht ik het niet realistisch méér voor te stellen dan ik nu heb gedaan. Dat zou wel mogelijk zijn, indien de Kamer ook op maandag 23 juni kwam. Om tijd te winnen, verzoek ik alle fracties mij vóór aanstaande dinsdag 12.00 uur drieërlei te laten weten:

1. of zij bereid zijn op maandag 23 juni vanaf 14.00 uur en op dinsdag 24 juni vanaf 10.15 uur te vergaderen;
2. welke onderwerpen zij de beide komende weken in ieder geval willen afhandelen en dus ook, welke reeds geagendeerde onderwerpen kunnen worden afgevoerd;

3. hoeveel tijd zij voor de eerste termijn bij elk van die onderwerpen denken nodig te hebben, dus niet een schatting van: het zal wel in een uur zijn afgelopen, nee, voor iedere fractie hoeveel tijd die fractie in eerste termijn denkt nodig te hebben.

Op grond van al deze informatie zal ik dinsdag om 14.00 uur een definitief voorstel doen. Nu vraag ik de Kamer goed te vinden, dat de voorstellen die ik zojuist heb gedaan reeds op de gedrukte agenda worden vermeld.

De heer **Joekes** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Krijgt elke fractie uw verzoek nog op schrift?

De **Voorzitter**: Ik ben bereid, het stenogram, nadat het is gereed gekomen, binnen een kwartier aan de fracties te doen toekomen.

De heer **Joekes** (VVD): Ik denk dat dit zeer op prijs zal worden gesteld, ook wellicht door de fracties die nu niet aanwezig zijn.

U noemde voor de periode tussen vandaag en het reces twee categorieën onderwerpen, namelijk de onderwerpen die u zojuist op de agenda van de komende week wilde plaatsen en de onderwerpen die u niet hebt genoemd en waarbij u de mogelijkheid openlaat voor de fracties om voorkeuren uit te spreken.

De **Voorzitter**: Ik ben ook bereid al mijn voorstellen terug te nemen, maar het lijkt mij uit een oogpunt van voorlichting iets correcter, die vast op de gedrukte agenda te vermelden. De onderwerpen die ik heb genoemd lijken mij onvermijdelijk.

De heer **Joekes** (VVD): Ook dat is natuurlijk een zeer subjectieve beoordeling, althans wat de fracties betreft. Toen u zojuist zei dat het de fracties vrij stond onderwerpen aan te dragen voor afvoering van de agenda, was dat toen inclusief de onderwerpen die u zojuist hebt genoemd?

De **Voorzitter**: Dat staat hun vrij, maar het wil mij voorkomen dat de onderwerpen die ik zojuist hebt genoemd niet kunnen worden afgevoerd. Voor afvoering van de agenda van vandaag zijn er misschien wel mogelijkheden. Ik denk aan het Brandstoffeninzetplan en de accijnsverdragen in Beneluxverband. Ik heb op dat punt nog geen voorstel gedaan omdat ik liever de reacties van de fracties afwacht.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Uw stem klinkt alsof u elk ogenblik de noodsituatie denkt af te kondigen.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Die behoef ik niet af te kondigen; die bestaat!

De heer **Van Thijn** (PvdA): Heb ik goed begrepen dat u nu voorstelt, ook op maandag 23 juni en dinsdagochtend 24 juni te vergaderen of geeft u ons dat in beraad?

De **Voorzitter**: Ik heb gezegd, dat ik aanstaande dinsdag om 14.00 uur een definitief voorstel zal doen, op grond van drieërlei informatie die ik de fracties heb gevraagd. Wanneer een meerderheid van de Kamer niet bereid blijkt, op maandag en op dinsdagochtend te vergaderen, heeft dat uiteraard consequenties voor de voorstellen die ik verder zal doen.

De heer **Van Thijn** (PvdA): Misschien is het nuttig dat ik nu vast meedeel, dat mijn fractie daartegen geen bezwaar heeft.

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Heb ik het goed begrepen dat het debat over de achterstallige betaling aan gewezen KNIL-militairen, dat voor aanstaande donderdag op de agenda stond, op dit moment is afgevoerd?

De **Voorzitter**: Neen, ik heb alleen maar een voorstel gedaan vier onderwerpen toe te voegen. Ik heb begrepen dat de Kamer dat voorlopig goedvindt. Ik heb op dit moment geen enkel voorstel gedaan iets af te voeren. Ik wil alleen opmerken dat ik denk dat de voorstellen-Hofstra vanavond niet meer aan de orde zullen komen.

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dan een ander punt. Misschien loop ik iets op de situatie vooruit, maar ik dacht dat u vandaag mededeling zou doen van de beslissing over mijn interpellatie-aanvraag van gisteren.

De **Voorzitter**: Ik heb gemeend daarover bij de huidige agenda geen voorstel te kunnen doen. Dat komt dus aanstaande dinsdag. Dit is een van de twaalf onderwerpen die ik nog niet heb genoemd.

Ik merk nog op, dat, wanneer de Kamer op 23 juni vergadert, één van de voor die dag voorziene uitgebreide commissievergaderingen zal moeten worden uitgesteld. Ik verzoek de betrokken commissies zich daarop te beraden.

Omdat de Regering deze week niet antwoordt inzake de wetsontwerpen

Koninklijk Huis, en omdat de fracties zich niet tijdig hebben kunnen voorbereiden op het debat over de Hofstravoorstellen, is het mogelijk dat wij vandaag, paradoxaal genoeg, enige uren overhouden. Ik ben gaarne bereid één of meer onderwerpen aan de agenda toe te voegen. Ik had begrepen dat er een suggestie in voorbereiding was, maar dat blijkt tot dusverre niet het geval te zijn. De Kamer moet natuurlijk volgende week en de week daarna op de blaren van de noodtoestand zitten. Ik zeg dit, opdat niemand de Voorzitter later verwijt dat hij een avond verloren heeft laten gaan.

De heer **Van der Sanden** (CDA): U hebt zoëven medegedeeld dat één van de twee uitgebreide commissievergaderingen op maandag 23 juni moet vervallen, indien de Kamer besluit tot plenair vergaderen op die dag. De twee betrokken commissies zullen hierover met elkaar in overleg moeten treden. Kan de commissievergadering die dan op maandag vervalt, indien de commissie daartoe bereid is en de Minister daartoe in staat is, op dinsdag 24 juni worden gehouden? Op die dag is namelijk nog geen UCVV voorzien. De fractievergaderingen worden toch naar de maandagochtend verschoven.

De **Voorzitter**: Dat kan of niet, of alleen 's avonds, omdat de Eerste Kamer die dag vergadert. Er is meer kans op donderdag 26 juni. Ik begrijp dat er ook een voorstel in voorbereiding is om op donderdagmiddag 19 juni a.s. een commissievergadering te houden. Daarvoor zal ik wellicht dinsdag een voorstel doen.

De heer **Knol** (PvdA): Is het wellicht mogelijk om mijn interpellatie hedenavond te houden?

De **Voorzitter**: Ik ben bereid om hierover op elk moment een voorstel te doen, maar ik kan de Kamer daar nu moeilijk mee overvallen. Ik geef u in overweging om te overleggen met andere fracties en de Regering en hun de tekst van uw vragen voor te leggen. Het is mogelijk dat het onderwerp zo uitgebreid en ingewikkeld is dat men er eerst een fractievergadering over wil houden. Ik heb de Kamer uitgedaagd om onderwerpen te noemen, maar ik neem het niemand kwalijk wanneer men daartoe niet in staat is. De zaken moeten wel behoorlijk worden voorbereid.

De heer **Nijhof** (DS'70): Kunt u zeggen waarom de Hofstravoorstellen vanavond niet kunnen worden behandeld? Gebeurt dit alleen op verzoek van één fractie?

De **Voorzitter**: Zoals ik al zei, was het oorspronkelijk uitgesloten dat dit onderwerp vanavond nog aan de orde kon komen. Ik heb het alleen op de agenda laten staan in het licht van de overloop naar volgende week. Er is nu ongeveer 4 à 5 uur over, omdat de Regering niet zal antwoorden inzake het Koninklijk Huis. Ik heb erop aangedrongen, alsnog vanavond met dit onderwerp te beginnen, maar ik heb begrepen dat de fracties zich onvoldoende hebben kunnen voorbereiden.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik wil u nog herinneren aan een te verwachten aanvraag voor een plenair debat over het verslag van een mondeling overleg van de bijzondere commissie-Wadenzee met de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en die van Economische Zaken, welk debat waarschijnlijk in de laatste vergaderweek plaats zal moeten vinden. Het verslag moet volgende week worden vastgesteld.

De **Voorzitter**: Dat is één van de twaalf onderwerpen. Ik wil er nog wel enkele noemen om uw geheugen op te frissen, namelijk de inkomens van de vrije beroepsbeoefenaren, Twente en vijf onderwerpen welke hedenochtend door de vaste Commissie voor Onderwijs en Wetenschappen zijn aange meld. Ik zal er nog wel enkele vergeten. Ik doe thans geen voorstel, maar wacht ideeën, eisen en claims van de fracties af. Uitsluitend op grond daarvan zal ik dinsdag om 14.00 uur een voorstel doen.

De heer **Nijhof** (DS'70): Ik heb de indruk dat een aantal fracties, die al enige tijd geleden van het rapport-Hofstra kennis hebben kunnen nemen, de zaak wel voldoende hebben voorbereid. Ik zou mij kunnen indenken dat een sprekersvolgorde wordt toegepast, waarbij de sprekers die de materie hebben voorbereid eerst spreken, terwijl sprekers van fracties die dit nog niet hebben gedaan, aan het eind van de sprekerslijst worden geplaatst. Hierdoor kan vanavond toch worden vergaderd.

De **Voorzitter**: Dat lijkt mij niet correct. Een debat is niet het voorlezen van speeches. Het moet ook mogelijk zijn om op elkaars betoog te reageren en dat is alleen mogelijk als iedereen volledig is voorbereid.

Voorzitter

Ik geef het woord aan het lid Beckers-de Bruijn, die het heeft gevraagd.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik durf haast niet meer, maar ik wil de Kamer toch toestemming vragen, de Staatssecretaris van Justitie te interpellieren over haar brief van 3 juni, gericht aan de vaste kamercommissie, waarin zij een beleidsverruiming aankondigt op het terrein van de toelating van meerderjarige kinderen van buitenlandse werknemers, die in Nederland zeer lang op passende huisvesting hebben moeten wachten. Dit, ter uitvoering van een onlangs door de Kamer aangenomen motie. Aanleiding tot mijn verzoek is, dat de Staatssecretaris bij de beantwoording van mondelinge vragen hedenmorgen heeft laten blijken dat zij de voorwaarde van gelijke binnenkomst van het hele gezin in Nederland doorslaggevend wil laten zijn voor de toelating van alleen meerderjarige kinderen. Haar argumenten daarvoor zijn mijns inziens niet overtuigend. Bovendien betekent het nu stellen van deze plotseling uit de lucht vallende voorwaarde dat vele zaken alleen al daarop zullen afspringen, ook als er duidelijk sprake is van overmacht. Van een verruiming van het beleid zal dan zeker voor de nu aanhangige zaken nauwelijks sprake zijn.

Voor de goede orde merk ik nog op dat ik aan een zeer korte spreektijd voldoende denk te hebben.

De **Voorzitter**: Misschien is het ook mogelijk bij een paar wetsontwerpen, die nog aan de orde komen, spreektijdbeperking toe te passen. Ik zal het maximaal mogelijke doen om de Kamer te bedienen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen betreffende de wetgevende macht en de algemene maatregelen van bestuur, alsmede tot opnemings van bepalingen betreffende andere voorschriften (15 047, R en en

de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken over een terugzendingsrecht van de Eerste Kamer (16 131);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake ambtenaren (15 048);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de belastingen (15 575);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake uitzonderingstoestanden (15 681);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet strekkende tot opnemings van een bepaling betreffende het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam (16 086)

en van de motie-Brinkhorst c.s. over amendering van beleidsvoorstellen in begrotingswetten (15 047, R 1099, nr. 21).

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb u en enkele leden van de Kamer al gezegd, dat ik door allerlei actuele verplichtingen wat moeilijk in de tijd zit. Ik hoop dan ook dat de Kamer het goed vindt wanneer de Regeringscommissaris en ik, relatief gezien, kort antwoorden. Ik meen dat dit ook kan, omdat ik heb kunnen opmerken uit de betogen van de verscheidene afgevaardigden – ik constateer dat met dankbaarheid – dat zij met waardering hebben kennis genomen van de interventie die de Regering in antwoord op de eerste termijn van de kant van de Kamer heeft gepleegd.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello heeft zich tevreden getoond met mijn toezegging over de in gang te zetten studie. Ik heb ook nog eens de toezegging van de voormalige Minister-President over de voorpublicatie van algemene maatregelen van bestuur gereleveerd. Ik ben de geachte afgevaardigde bijzonder erkentelijk voor haar waarderende woorden, gewijid aan het antwoord dat wij hebben gegeven. Ik heb dus een antwoord gegeven op haar vragen over de studie over wat de medebeleidsbepalende rol van het parlement is gaan heten.

De heer Verbrugh heeft gevraagd of het wel juist is om daarover te spreken. Ik meen van wel, wanneer maar goed wordt gezien, dat dit niet betekent dat de Kamer op de meest dienstige wijze optreedt – althans naar mijn opvatting – als het gehele beleid tot in alle details mede moet worden bepaald. Anders gezegd, de Kamer moet niet op de stoel van de Regering gaan zitten. Dit is een oude stelling, die voor mij nog steeds geldt.

Mevrouw Korte-van Hemel heeft ook haar dank uitgesproken voor het uitvoerige antwoord dat ik heb gegeven. Op zichzelf staat haar fractie ook positief ten opzichte van een gewetensonderzoek door de Kamer zelve. Zij heeft signaleerd dat ik hier en daar – ik meen overigens in een vriendelijke toonzetting – enige kanttekeningen heb geplaatst bij het optreden van de Kamer in actuele kwesties, in gedetailleerde aangelegenheden. Ik heb het mijne gezegd over waslijsten van mo-

De heer Brinkhorst (D'66) interrumpeert Minister Wiegel

Wiegel

ties en het mogelijk handelen van de Regering daaromtrent. Ik meen dat in de discussie tussen de Kamer en de Regering, voldoende bouwstenen zijn aangedragen om te bezien, hoe verder de rol van het parlement in het geheel kan worden betrokken.

De heer Brinkhorst heeft mij gevraagd, nader aan te geven hoe de onderlinge relatie is tussen de drie commissies die aan de slag zijn gegaan. Ik meen dat ik daar toch uitvoerig over heb gesproken. Het zou goed zijn wanneer de geachte afgevaardigde dat nog eens nals. Daarbij wil ik zeggen dat het mij dienstig lijkt – ook qua snelheid in procedure – dat wanneer er een dezer dagen de notitie komt van de Minister-President, zoals ik heb toegezegd, wij dan aan de hand daarvan het verdere overleg voeren. Dan kunnen de vragen van de geachte afgevaardigde daarbij ook aan de orde komen.

De heer Brinkhorst heeft ook gevraagd, of de Regering er eventueel mee zou kunnen instemmen, wanneer er in een vrij vroeg stadium een overleg zou komen tussen de volksvertegenwoordiging en de externe commissie; de commissie van deskundigen. Ik heb eerder in mijn betoog gezegd, dat het mij dienstig lijkt wanneer de Kamer eerst de resultaten van de studie van de commissie afwacht.

Mocht in de verdere procedure blijken dat vanuit de Kamer de wens komt, toch bepaalde contacten te leggen, laat de Kamer zich dan tot de Regering wenden, dan kunnen wij in gemeen overleg zien hoe ter zake het meest dienstig kan worden gehandeld.

De heer Brinkhorst heeft een motie ingediend. De gedachten die in de motie zijn neergelegd en de gedachten die tijdens dit debat naar voren zijn gekomen, zullen door de commissie van deskundigen kunnen worden bekeken. De motie vraagt echter iets anders. Zij maakt in wezen al een keuze uit verschillende mogelijkheden. Ik vind het gevraagd in de motie wat moeizaam, omdat het 'idee-Lambers' naar mijn idee niet voldoende concreet is uitgevoerd. Het is mij niet duidelijk hoe ik mij een begrotingswet volgens dat model moet voorstellen. Misschien is het goed in het kader van de zelfwerkzaamheid van de Kamer, waar de fractie van D'66 zo'n voorstander van is, dat de geachte afgevaardigde en zijn geestverwanten daarover eerst eens verder denken.

In de motie staat dat een verbetering zou kunnen worden gevonden in een andere presentatie van de artikelsge-

wijze specificatie van de begroting. Je vraagt je dan af wat dat 'andere' is. Het is mij allemaal te blanco. Ik denk dat het de bedoeling van de geachte afgevaardigde is dat de commissie van deskundigen zich uitvoerig en diepgaand moet beraden op de verschillende suggesties die zijn gedaan, onder andere door mevrouw Kappeyne van de Coppello, mevrouw Korte en de heer Brinkhorst. Dat is de beste weg. Een motie als deze – waar de Regering geen kant mee uit kan – zal contra-productief, gelet op de gedachtengang van de geachte afgevaardigde, werken.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik begrijp dat de Minister zegt dat die gedachten worden meegenomen. Bij deze motie gaat het mij er vooral om, bouwstenen aan te dragen. Indien de Minister aangeeft dat ook deze gedachten worden meegenomen in de studie, zijn wij al een heel eind verder.

Minister Wiegel: Ik vind dat de commissie van deskundigen dat moet bekijken, net zoals deze commissie moet kijken naar alle gedane suggesties. Ik vind de motie die thans voorligt niet zo goed. Het gaat de geachte afgevaardigde om dat 'andere' idee. Ik vind dat hij meer moet aangeven wat dat 'andere' idee is. Ik heb er geen enkel probleem mee – en de commissie van deskundigen zal hiertoe ook overgaan – dat gelet op de discussie hier, de commissie aan het werk gaat.

Ik kom bij de kanttekeningen die de geachte afgevaardigden in tweede termijn hebben gemaakt met betrekking tot de terminologie. De heer Roethof sprak daarover en hij opperde de term 'vanwege de Regering'. Ik heb al gezegd van de oorspronkelijke voorstellen van de Regering dat ook in taalkundig opzicht daar niets is tussen te krijgen. Omdat er echter twee manieren zijn, heb ik aangegeven waarom uiteindelijk de Regering kwam met de gedachte 'door' of 'vanwege'. Mevrouw Korte is hierop ook teruggekomen. Het kabinet is van mening dat de bestaande praktijk moet worden gehandhaafd. Ik ben haar erkentelijk voor de wijze waarop zij op dit onderdeel van mijn betoog heeft gereageerd.

Ik wil ook wel zeggen dat ik de dienstigheid van de gedachte van de geachte afgevaardigde onderstreep om qua beleidskeuze ernstig te overwegen om, als op een gegeven ogenblik beleidsnota's zijn gepresenteerd, deze in een verdere procedure om te zetten in wetgeving in formele zin. Het lijkt mij in mijn visie, dat wetgeving wat te veel in de schaduw is terechtgekomen

en dat de rol van de wetgeving moet worden versterkt, bepaald een gedachte waar ik mij achter kan scharen.

De geachte afgevaardigde de heer Roethof heeft een amendement ingediend onder nr. 18 (oud 12) betreffende de positie en de adviserende taak van de Raad van State. Ik heb hier al eerder van gezegd dat het in de systematiek van de Grondwet, een zo kort mogelijke Grondwet, het meest dienstig is niet dezelfde zaak twee keer te noemen. Vervolgens heb ik gezegd dat ik bezwaar heb tegen dit amendement omdat het inhoudelijk niet dekt hetgeen in artikel 4.1 is voorgesteld.

Wat hierin staat, is geen statische uitzetting van de taak van de Raad van State. Wat dit betreft, zou ik de geachte afgevaardigde willen verwijzen naar artikel 4.6, lid 2, waarin alle mogelijkheden voor beweging op dat terrein zijn geopend. Ik vind het daarom niet dienstig en niet nodig. Het kan alleen maar leiden tot twijfel of het één wel precies hetzelfde is als het ander.

De heer **Roethof** (PvdA): Zouden wij hier de zaak uit handen geven (en ik aarzel daarover nog steeds) hoe zit het straks dan met hoofdstuk 4 ten aanzien van initiatief-ontwerpen? Daarover heb ik uitdrukkelijk gesproken.

Minister Wiegel: Over de initiatiefontwerpen kom ik nog te spreken.

De heer **Roethof** (PvdA): Ook in verband met de Raad van State en de advisering aan het begin van de rit?

Minister Wiegel: Jazeker. Ik heb er in eerste termijn ook uitvoerig over gesproken, maar ik kom er nog op terug.

De heer **Roethof** (PvdA): Ik heb hierover nadere vragen gesteld.

Minister Wiegel: Ik kom er nog op terug.

Ik heb weinig toe te voegen aan datgene wat ik heb gezegd over het 'drie maanden-amendement' van de geachte afgevaardigde op stuk nr. 19 (oud 13). Ik kan nog steeds niet inzien, waarom dit voorstel nodig is. Er zijn tal van mogelijkheden voor de volksvertegenwoordiging om, als bekrachtiging van een aanvaard voorstel uitblijft, aan de bel te trekken. Het kan bij voorbeeld via een eenvoudige schriftelijke vraag, waarvan er in dit huis zeer vele worden gesteld. Het kan ook via krachtiger technieken. Het voorstel is dus niet nodig. Als het erin komt te staan, tja ook een bewindsman is een mens en zou dan best eens kunnen zeggen: wij hebben nu eenmaal die termijn van drie maanden, ik heb nog een aantal andere zaken te doen, dan wacht ik nog maar even. Kortom, het is niet nodig.

Wiegel

De heer **Roethof** (PvdA): Als men een schriftelijke vraag stelt, mag men soms zeer dankbaar zijn als men er binnen drie maanden een antwoord op krijgt.

Minister **Wiegel**: Dat hangt wat af van de vraag. Ik weet niet, of de geachte afgevaardigde het wel eens meemaakt, maar dan moet hij andere vragen stellen.

De heer **Roethof** (PvdA): Het hangt ook wel eens af van de Minister.

Minister **Wiegel**: Dat is waar.

Mevrouw **Korte-van Hemel** (CDA): De Minister heeft nu ten tweede male dit amendement bestreden met te zeggen dat hij het niet nodig acht. Ik heb een veel fundamenteeler bezwaar tegen dit amendement. Ik vind dat de tekst zoals die nu door de heer Roethof is geformuleerd, uitgaat van bekrachtiging op zichzelf. Ik heb in eerste termijn gezegd (en de Minister heeft dit bevestigd) dat in dit amendement ervan wordt uitgegaan dat bekrachtiging dient te volgen of zal volgen. Dit is het bezwaar van onze fractie; wij willen zo ver beslist niet gaan.

De **Voorzitter**: Ik wil de Minister niet verhinderen hierop nu te antwoorden, maar ik moet toch suggereren de onderlinge discussie over in het bijzonder de amendementen te houden bij de artikelsgewijze behandeling.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet of de exegese van de

geachte afgevaardigde ten aanzien van dit amendement juist is. Wanneer ik de tekst exact lees, kan ik daaruit niet precies proeven dat een voorstel van wet sowieso moet worden bekrachtigd. Dat staat er niet letterlijk. Je zou het er met een zeker gevoel in kunnen terugvinden, maar naar de letter staat het er niet in. Hoe precies onze overwegingen ook zijn, mevrouw Korte en ik zijn het er in ieder geval over eens dat het amendement beter niet kan worden aanvaard.

De heer Abma heeft gesproken over het zoekplaatje naar de positie van de Raad van State. Het is naar mijn mening inderdaad beter – ik heb dat al eerder gezegd – de Raad van State op één plaats in de Grondwet te vermelden.

De geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet is nog eens teruggekomen op onze gedachtenwisseling over het terugzendingsrecht van de Eerste Kamer. Hij heeft gezegd dat hierover in de toekomst wellicht nog verder zal worden gediscussieerd. Hij heeft ook gezegd dat de Eerste Kamer hierover wellicht haar licht zal laten schijnen. Dat is best mogelijk. Het kan best zijn dat de Eerste Kamer grote belangstelling heeft voor het terugzendingsrecht, wanneer de Eerste Kamer haar bevoegdheden wat wil uitbouwen.

De heer De Kwaadsteniet en ik zullen allebei zeer geïnteresseerd de discussie tussen Regering en Eerste Kamer afwachten. Ik maak die discussie dan zeer directelijk mee, terwijl de geachte

afgevaardigde dat wat meer van een afstand doet. Ik heb begrepen dat hij zijn suggestie nog niet voor de eeuwigheid in een 'dichte' doos heeft gedeponeerd en dat hij alle mogelijkheden open houdt om op een passender moment hierop terug te komen.

Vervolgens kom ik te spreken over de vraagstukken ten aanzien van de initiatief-ontwerpen. Ik heb met waardering geluisterd naar het betoog van de geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne van de Coppello. Zij heeft in tweede termijn gezegd dat er met betrekking tot de ontoelaatbaarheid van amendementen geen praktisch verschil bestaat tussen regeringsontwerpen en initiatief-ontwerpen. Zij heeft gezegd dat het uiteindelijk altijd de Kamer is die bepaalt of een amendement al dan niet toelaatbaar is.

De Kamer zal zich bij het amenderen van bij voorbeeld regeringsvoorstellen afvragen of amendementen buiten de orde zijn. Als dat het geval is – dat oordeel is inderdaad aan de Kamer – zal of moet zij het desbetreffende amendement afwijzen. Wat dat betreft is er dus geen verschil tussen een initiatief-ontwerp en een regeringsontwerp. De Regering heeft echter natuurlijk een zekere 'belangstelling' en zal er dan ook een oordeel over geven wanneer op een gegeven ogenblik amendementen worden ingediend waarbij de gedachte kan opkomen dat die buiten die orde zijn.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop dat dit voor de Regering een extra reden is om de dialoog bij initiatiefvoorstellen nog krachtiger te voeren, want daar doet die problematiek zich in wesen op dezelfde manier voor.

Minister **Wiegel**: Ik ben dat geheel met de geachte afgevaardigde eens. Zij heeft gezegd dat zij hoopt dat de Regering ter zake de dialoog 'nog krachtiger' zal voeren. Ik weet echter niet precies waar je uitkomt wanneer je bij nul begint. De dialoog tussen Regering en volksvertegenwoordiging bij de behandeling hier van initiatief-ontwerpen heeft echter nog maar een buitengewoon rudimentaire vorm. Ik wijs de gedachte van de verdere uitbouw van de dialoog ter zake bepaald niet af. Ik zou bijna zeggen: integendeel. Ik heb dit doen blijken in mijn betoog in eerste termijn.

Het tweede punt dat de geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne van de Coppello aan de orde heeft gesteld, betrof de vraag of in het Reglement van Orde van de Kamer kan worden voorzien in de mogelijkheid dat een

Mevrouw Korte-van Hemel (CDA)

Wiegel

door de aanhangigmaker ingetrokken initiatief-voorstel terstond door een ander lid wordt overgenomen. De geachte afgevaardigde heeft gezegd dat zij het op prijs stelt, als het mogelijk is dat de Regering haar gedachten over dit idee kan laten gaan. Ik zal proberen, hierover iets te zeggen.

In het voorgestelde nieuwe hoofdstuk 5 van de Grondwet wordt aan de aanhangigmaker van een initiatief-voorstel de bevoegdheid verleend, evenals voor regeringsvoorstellen is bepaald, een aanhangig gemaakt ontwerp in te trekken. De nieuwe Grondwet spreekt in dit verband van 'aanhangig maken'. Ik vraag mij af of het openen van de mogelijkheid in het Reglement van Orde, een initiatief-voorstel formeel over te nemen, hiermee niet is uitgesloten. Men kan in het Reglement van Orde wellicht voorzien in een verkorte behandeling van een initiatief-voorstel, maar ik meen dat het direct overnemen van een initiatief-voorstel misschien niet is uitgesloten, maar wel zeer dicht hierbij komt.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello (VVD): Ik ben de Minister zeer dankbaar voor dit antwoord. Ik had deze opvatting reeds onder de huidige Grondwet en het huidige Reglement van Orde. Hierover heb ik eens een meningsverschil met de heer Koning gehad. Ik hoop dat de Minister zijn mededeling ook aan de heer Koning, die nu een andere functie heeft, overbrengt.

Minister Wiegel: Hoewel ik niet precies weet wat de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken functioneel met deze aangelegenheid heeft te maken, ben ik ertoe bereid, de heer Koning à titre privé mededeling te doen van onze gedachtenwisselingen en de uitkomst ervan.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello (VVD): Het is voor hem ook interessant, omdat hij als Staatssecretaris aan de Grondwet is gebonden.

Minister Wiegel: Inderdaad. Verder werkt hij onder verantwoordelijkheid en binnen de grenzen die de Minister hem stelt.

De heer Roethof (PvdA): Deze mededeling is voldoende om elk misverstand uit te sluiten.

Minister Wiegel: Ik heb hiermee ook geantwoord op hetgeen de heer Roethof ter zake heeft geopperd.

Ik heb over de advisering door de Raad van State al iets gezegd. De Re-

Mevrouw Kappeyne van de Coppello (VVD) onderbreekt het betoog van Minister Wiegel

gering heeft haar bezwaren tegen de amendering door de geachte afgevaardigde de heer Roethof op tafel gelegd. Ik heb in eerste termijn gezegd dat het in de nieuwe wetgeving mogelijk is dat de Raad van State in een eerder stadium advies kan geven. Ik voorzie dus niet de problematiek die de heer Roethof heeft geopperd na datgene wat ik hierover in eerste termijn heb gezegd.

De heer Roethof (PvdA): De problematiek die ik vanaf het begin naar voren heb gebracht en in tweede termijn nog eens uitvoerig heb uiteengezet, is dat mijn voorkeur om allerlei redenen zeer sterk ernaar uitgaat dat, zodra iemand of enkelen in deze Kamer een initiatief aanhangig maakt of maken, het zeker moet zijn dat de Kamer hierop onmiddellijk, dus voordat het in behandeling komt, een advies van de Raad van State krijgt. Dit advies is er dan helemaal aan het begin van de procedure, overeenkomstig een door of vanwege de Regering ingediend wetsontwerp.

Minister Wiegel: Als ik mij goed herinner, heeft mevrouw Kappeyne hierbij aangetekend dat zij van opvatting is dat een dergelijke advisering via de Regering verloopt.

De heer Roethof (PvdA): Inderdaad. Hier ben ik overigens niet voor.

Minister Wiegel: Dit weet ik, maar ik constateer slechts dat hierover in de Kamer verschillend wordt gedacht. De Regering is hierover ook niet geheel uitgedacht. Over onze intentie mag echter geen onduidelijkheid bestaan.

Ik acht het op zichzelf een goede zaak wanneer de mogelijkheid nadrukkelijk zou worden gerealiseerd in de praktijk dat in een tijdige fase ook de advisering van de Raad van State er zal zijn. Dit kan op zichzelf ook een verdere versterking betekenen van een inhoudelijke dialoog tussen Regering en volksvertegenwoordiging bij de behandeling hier van initiatiefontwerpen. Ik sta dus bepaald niet negatief ten opzichte van de gedachte van de geachte afgevaardigde.

Ik kom dan nu bij wetsontwerp 15 048, waarbij ik allereerst de heer Nijpels ontmoet, die zich kan vinden in de uitspraak van de ambtenarencentrales dat zij het op prijs stellen dat de studie over het mogelijke stakingsrecht en het functioneren van het georganiseerd overleg in één omvattend verband worden gebracht, met als gevolg een zekere temporele uitstraling naar de jaardag van de geachte afgevaardigde. Ik ben ook de heer Van der Burg erkentelijk voor zijn uitspraak dat zijn fractie zich erin kan vinden dat de motie-De Voogd/Van Dam zo door de Regering wordt gehanteerd, dat inderdaad aan de wens van de centrales tegemoet wordt gekomen en dat daardoor enige vertraging optreedt. Ook de heer Knol heeft daarvoor zijn waardering uitgesproken, waarvoor ik hem erkentelijk ben.

De heer Abma heeft, sprekend over het desbetreffende voorstel, nog gevraagd of het niet ook dienstig is dat men bij het uitzetten van het beleid ter zake zich ook oriënteert op de ontwikkelingen buiten de overheid. Ik

Wiegel

ben ervan overtuigd dat de publieke taak bijzondere eisen zal blijven stellen, al zal het best zo kunnen zijn dat door de uitbreiding van het ambtelijk apparaat en door vervaging van het onderscheid tussen typische overheidswerkzaamheden en typische private werkzaamheden die eisen niet in dezelfde mate voor het gehele overheidspersoneel gelden.

Het zou aannemelijk kunnen zijn dat die verschillen in een nadere regeling van een enkel onderdeel van de rechtspositie ook tot uiting zullen komen.

Die verschillen zijn echter geen reden om een zekere bijzondere positie van het gehele overheidspersoneel te ontkennen. Daarbij vind ik tot mijn genoegen ook de geachte afgevaardigde aan mijn kant.

De heer **Abma** (SGP): Het eerder genoemde antwoord heb ik wel opgevangen. Ik had er in één adem een vraag aan toegevoegd: is de Regering bereid of voornemens, op dergelijke toestanden vooruit te lopen?

Minister **Wiegel**: Vooruit te lopen op ontwikkelingen buiten de overheidsdienst?

De heer **Abma** (SGP): U hebt gezegd: wij willen ons ook wel oriënteren op hetgeen buiten de overheidsdienst gebeurt. Wilt u, indien het antwoord op mijn vraag bevestigend is, in bepaalde gevallen ook vooruitlopen op die ontwikkelingen buiten de sfeer van de overheidsdienst?

Minister **Wiegel**: Ik hoop niet dat de geachte afgevaardigde mij in een fuik tracht te lokken, waardoor wij terecht zouden komen in een discussie over de zogenaamde trendmethodiek. Ik meen niet dat dit zijn bedoeling is. Als dit wel zo is, wil ik er op dit ogenblik niet op ingaan. In ieder geval loopt de Regering in bepaalde situaties, ten aanzien van het beleid zoals zij dat ten opzichte van de overheidsdienaren volgt, vooruit. Ik noem hiervan een voorbeeld, al weet ik niet of dit de heer Abma zal aanspreken: het beleid ten aanzien van de emancipatie en de deeltijdarbeid. Men zou kunnen zeggen dat de overheid hierbij 'trend-setting' is. Ik weet alleen niet of dit voorbeeld past in de politieke, maatschappelijke overtuiging van de heer Abma.

De heer **Abma** (SGP): Het was alleen een opiniepeiling. Het ene zal misschien meer waardering ontmoeten dan het andere. Ik weet in ieder geval hoe u erover denkt.

Minister **Wiegel**: Dank u zeer!

Ik ben de heer Van der Burg erkentelijk voor zijn interventie in tweede termijn. Het wetsontwerp ter zake van de grondrechten zal inderdaad tijdig bij de Kamer zijn ingediend. De geachte afgevaardigde vind ik aan mijn kant wat betreft de interpretatie van artikel 50 van het ARAR. Ik ben er verheugd over dat hij, net als ik, van mening is dat bij de benoeming van ambtenaren de kwaliteit van de sollicitanten voorop moet staan.

De heer Brinkhorst heeft in dat verband een betoog gehouden over politieke adviseurs. Ik blijf toch van mening, dat het voor het functioneren van het overheidsapparaat en de bewindslieden en voor de verhouding tussen ambtenaren en bewindslieden pertinent noodzakelijk is politieke adviseurs, die zich tussen de bewindsman en zijn apparaat nestelen, zoveel mogelijk buiten de deur te houden. Dat betekent natuurlijk niet dat ambtenaren die de Minister adviseren geen eigen politieke overtuiging mogen hebben of niet een politieke 'inweging' in hun adviezen kunnen inbrengen, maar het specifiek benoemen van aparte adviseurs vanuit een politieke gedachte is voor het functioneren van het ambtelijk apparaat en de verhouding tussen bewindslieden en ambtenaren funest. In het kader van de duidelijkheid die in de politiek moet worden betracht, hecht ik eraan dit in deze termen te memoreren.

Wat betreft het wetsvoorstel ter zake van de belastingen heeft de Kamer haar waardering uitgesproken over de opstelling van de Regering ten opzichte van het amendement-Van Rooijen. De heer Abma heeft dat eveneens gedaan. Ziende naar de Grondwetswijzigingsvoorstellen is een verdere ontwikkeling van het begrip 'belastingen' zeker niet uitgesloten. Integendeel! Ik kan de heer Abma uiteraard toezeggen dat de Regering ter zake diligent blijft. Er is een korte discussie geweest tussen de heer Van Rooijen en mevrouw Kappeyne van de Coppello over uittalingen van oud-minister Heemskerck. Het waren uittalingen die hun actuele betekenis – zij kunnen generaal worden geïnterpreteerd – zeker nog niet hebben verloren.

Ik ben de heer Van Rooijen dankbaar voor het feit dat hij net als de Regering van mening is dat, wanneer zijn amendement zou worden aanvaard – de Regering heeft zich wat dat betreft open opgesteld –, in ieder geval een zeker sneeuwbal effect moet worden voorkomen door allerlei afwijkende terminologieën. Als dat de algemene mening in deze Kamer is, geloof ik dat een mogelijke vrees niet nodig is.

Wat betreft de uitzonderingstoestanden is de heer Wolff ingegaan op het verleden. Hij heeft een initiatiefvoorstel gememoreerd, dat in deze Kamer aan de orde is geweest. Hij heeft met instemming het standpunt van de Regering onderschreven, dat wat betreft de wetgeving moet worden gezien naar de toekomst. Ook de heer Gualthérie van Weezel heeft zich in die geest uitgelaten. Ik wil dat eveneens onderstrepen.

Nu heeft de geachte afgevaardigde de heer Wolff gezegd dat hij niet goed ziet hoe het parlement kan blijven functioneren als de grondrechten, de vrijheid van vereniging en vergadering, zouden kunnen worden ingeperkt. Ik geloof dat het dienstig is ieder misverstand te vermijden. We hebben nergens in de stukken gezegd dat het parlement in uitzonderingstoestanden zou kunnen doorvergaderen alsof er niets in het land aan de hand is. Evenals de Regering zal het parlement zich geconfronteerd zien met gevaarlijke situaties, met moeilijkheden in de communicatie enz. Waar het echter om gaat, is dat het parlement duidelijk aanwezig is en vanuit zijn verantwoordelijkheid op de situatie kan inspelen. Dit is ook de bedoeling van het betoog van de geachte afgevaardigde en ik kan het met hem daarin zonder meer eens zijn.

De geachte afgevaardigde de heer Roethof heeft mij vragen gesteld over het bekende en beruchte Koninklijk besluit van 1939. Ik heb gezegd dat de Regering met de geachte afgevaardigde van mening is dat dit Koninklijk besluit binnen de kortste keren moet worden ingetrokken. Daartoe hebben we nu een 'techniek' in gang gezet, namelijk de techniek van een wetsontwerp – een noodvoorziening in een wetsvorm – dat binnen enkele maanden bij de Tweede Kamer moet zijn ingediend.

Het probleem ter zake is echter dat, als die wettelijke noodvoorziening er op korte termijn zou zijn en ook door het parlement zou zijn aanvaard, dan toch nog niet alles op de juiste wijze tot in de puntjes is geregeld. Een geheel bevredigende regeling kan pas worden getroffen als de wegeverkeerswetgeving is gewijzigd. Dit laatste is niet in een handomdraai te doen.

Ik heb gisteravond al gezegd dat het additionele artikel waarover hij heeft gesproken, er helemaal niet op is gericht om het voortbestaan van het betreffende Koninklijk besluit nog wat te rekken. Dit artikel beoogt de wetgever tijd te geven om ter zake, gelet op de nieuwe grondwetsvoorstellen, passende en aangepaste wetgeving tot stand te

Wiegel

brengen. En dan valt er echt nog wel wat te doen. Ik heb daarbij genoemd de Onteigeningswet en de Inkwartieringswet. Er zal moeten worden gesaneerd en aangepast. Rechtsvacua mogen in die situatie natuurlijk niet ontstaan. Vandaar dat wij dat additionele artikel nodig hebben.

De heer **Roethof** (PvdA): In welke situatie kunnen die niet ontstaan? Wij hebben toch geen situatie van oorlogsgevaar?

Minister **Wiegel**: Ik kan zo gauw niet overzien voor welke onderdelen van de wetgeving wij in de problemen zouden kunnen komen als dit artikel niet zou worden opgenomen. Uit een oogpunt van wetgeving vinden wij het beter in die tussentijd op passende wijze ervoor te zorgen dat de wetten die veranderd moeten worden ook veranderd kunnen worden.

Er bestaat tussen ons beiden echt geen verschil van mening over de bedoelingen en de eindconclusies. Ik heb in alle duidelijkheid gesproken over dat Koninklijk besluit van 1939. Daarom zou ik de geachte afgevaardigde toch willen vragen de Regering met zijn nadere ideeën niet al te zeer in moeilijkheden te willen brengen.

De heer Van Weezel heeft er zijn erkentelijkheid over uitgesproken dat ik het Verdrag van New York wederom in het licht heb gezet. Hij heeft mij nog een vraag gesteld over overleg tussen de buurlanden in geval van mogelijke milieurampen. Ik weet niet of wij een dergelijke situatie onder dit artikel op de uitzonderingstoestand zouden moeten vatten.

Uiteraard bestaat tussen de buurlanden een goed overleg; dat weet ik ook vanuit een andere verantwoordelijkheid. Dat is er ook over de bestrijding van rampen.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over het voorstel betreffende het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam. Ik ben de heer Faber bijzonder dankbaar voor zijn positief commentaar op het antwoord van de Regering in eerste termijn. Mevrouw Kappeyne heeft nog gevraagd of ook de Warenwet onder het betreffende artikel valt. Ik heb dat vanochtend nog eens met mijn medewerkers besproken en wij zijn tot de conclusie gekomen dat die vraag bevestigend moet worden beantwoord.

De heer Roethof heeft, sprekende over de toevoeging van fluoride, gevraagd wie in dit soort situaties beslist, of de wetgeving, of de rechtspraak. De regeringscommissaris zal daarop antwoorden.

De heer Abma heb ik tot mijn genoegen in mijn beantwoording gerust kunnen stellen.

Door mij is vergeten een antwoord te geven op wat de heer Brinkhorst heeft gesteld over de mogelijke noodzakelijkheid van het additioneel artikel A1.10a, ingevolge welk artikel de bepaling inzake het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam na vijf jaar of krachtens een bij wet te bepalen eerder tijdstip in werking treedt. Verlenging van die termijn is ook mogelijk. Zou artikel 1.10a in werking treden voordat de noodzakelijke wetswijzigingen zijn verwezenlijkt, dan zouden de verschillende voorschriften ongrondwettig worden. Dat zou tot een ongewenste situatie leiden. Vandaar dat naar de mening van de Regering dit artikel noodzakelijk is.

De heer Brinkhorst heeft enkele kanttekeningen geplaatst bij de referenda. Over referenda heb ik gezegd dat zij naar mijn inzicht de representatieve democratie uithollen. Als algemene bezwaren tegen referenda noem ik de perikelen met de vraagstelling. Moet er op vragen met ja of nee worden geantwoord of kunnen ook alternatieven worden gegeven? Welke keuzen kunnen worden gemaakt? Zijn de vraagstukken wel zodanig dat zij per referendum kunnen worden beantwoord? De heer Verbrugh heeft in dit verband de discussie over de kernenergie genoemd. Het is een maatschappelijke discussie waar misschien wel en misschien helemaal niets uitkomt. Ik vraag mij af of dit vraagstuk niet zodanig ingewikkeld is dat het niet door eenvoudig kruisjes te laten zetten bij ja en nee zo is op te lossen dat de volksvertegenwoordiging kan weten wat haar te doen staat.

Mijn bezwaren tegen consultatieve referenda zijn nog groter. Bij een bindend referendum wordt een vraagstuk aan de kiezers voorgelegd. Die geven een oordeel en dat wordt dan uitgevoerd. Bij een consultatief referendum wordt die indruk bij de kiezers gewekt, maar vervolgens doen Regering en volksvertegenwoordiging wellicht iets anders. Dat leidt alleen maar tot gevoelens van grote teleurstelling, misschien ook tot verdere negatieve gevoelens ten opzichte van de representatieve democratie. Ik vind dat een slechte zaak en daarom wens ik er ook geen nadere studie naar te verrichten.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De Minister noemt referenda een uitholling van de parlementaire democratie. Dat is een zwaar oordeel, want de Minister spreekt daarmee ook in feite een oordeel uit over een aantal

Westeuropese landen, waar met vrucht in bepaalde gevallen referenda worden gehouden. Mijn vraag is, of hij ze niet ook ziet als een aanvulling, in bepaalde gevallen een correctie op de parlementaire democratie in een tijd waarin het gewenst is de inspraak van de bevolking te vergroten.

Minister **Wiegel**: Ik acht met alle perikelen die in de praktijk aan het democratisch functioneren vastzitten, de representatieve democratie nog steeds de optimale. Wat dat betreft is er de uitspraak die de kiezers eens in de zoveel jaar doen over het gehele door Regering en politieke partijen gevoerde beleid.

De heer **Brinkhorst** (D'66): U ziet dus buiten de parlementaire democratie geen andere vormen van democratie die aanvullend kunnen zijn om juist die parlementaire democratie ook extra kracht te geven?

Minister **Wiegel**: De heer Brinkhorst versimpelt het en dat verbaast mij van hem met zijn achtergrond.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Nee, de Minister versimpelt het, omdat hij alleen maar spreekt over de uithollingskant. Ik vraag, of de Minister geen omstandigheden ziet, waarin het als aanvulling of correctie functioneert.

Minister **Wiegel**: Natuurlijk, maar de Regering voert niet zo maar een beleid en de volksvertegenwoordiging formuleert niet zo maar oordelen in het luchtledige. Met let op bepaalde gedachten die in de bevolking naar voren komen en op bepaalde wensen van belangengroepen, bepaalde wensen van individuen. Kortom, er wordt uiteraard door de volksvertegenwoordiging – dat blijkt elke dag in dit Huis – rekening gehouden met datgene wat in ons volk leeft, of bij bepaalde groepen in ons volk of bij een enkele persoon.

Men hoeft maar te kijken naar de vragen die geachte afgevaardigden hier stellen om te zien, hoe vaak en hoe actueel de volksvertegenwoordiging bepaalde wensen van de bevolking opvat. Dat is een zeer reële manier van het geven van inspraak door de volksvertegenwoordiging aan datgene wat binnen de bevolking leeft. Ik vind een referendum geen goede zaak. Die versterkt de parlementaire democratie niet, maar verzwakt haar. Dat is mijn mening. De geachte afgevaardigde behoeft het daarmee niet eens te zijn, maar ik heb ook een mening.

De heer **Verbrugh** (GPV): De Minister heeft nu zijn mening gegeven over het referendum. Ik ben een aanhanger van

Wiegel

de representatieve democratie, maar ik voel wel de moeilijkheden die er zijn bij zeer speciale zaken, waarover misschien de heer Brinkhorst een referendum wilde en waarbij ik mij heb afgevraagd, of het niet verstandig is te komen tot een bijzondere tijdelijke Kamer. Zegt de Minister daarover nog iets?

Minister Wiegel: Ik wil daarover graag iets zeggen. Dat is een idee, waarop ik alleen à l'improviste wil reageren, omdat het hier plotseling is opgekomen. Ik vraag mij af, of dat nu de panacee is voor de kwalen die de geachte afgevaardigde signaleert. Als er tijdelijk een bijzondere Kamer zou moeten komen, dan zouden daarvoor naar ik aanneem verkiezingen moeten worden gehouden. Ik loop enige jaren mee in de Nederlandse landspolitiek en mijn indruk is dat bij verkiezingen nooit één issue bepaalt, hoe de uitslag van de verkiezingen zal zijn, maar dat kiezers – ik heb dat hier en daar meegemaakt – bij hun oordeel over bepaalde groeperingen denken hoe die bepaalde groeperingen zich over tal van zaken uitlaten. Zo gaat het functioneren.

De heer Verbrugh (GPV): Hier nu juist niet, omdat blijkt dat er wel eens onderwerpen zijn, zoals kernenergie, abortus en misschien DNA, wat weer een beetje meevalt, waarbij de meningen dwars door de partijen heenlopen. De mogelijkheid van een tijdelijke bijzondere Kamer zou inhouden, dat er verkiezingen plaatsvinden, waarbij de oude partijen een rol spelen, maar waarbij allerlei andere groeperingen naar voren kunnen komen, die een bepaalde mening hebben over dat ene onderwerp. Het blijft een uitzondering, maar die leeft in ons volk.

Minister Wiegel: Ik zie er niets in, maar misschien kan de geachte afgevaardigde zijn gedachte op een ander ogenblik nog wat uitwerken, doch mijn eerste reactie is dat ik in die suggestie niets zie.

De heer Patijn (PvdA): De Minister heeft bij de wijziging van de Grondwet op het punt van het koningschap de bijeenkomst van een bijzondere Kamer in dubbel getale om een koning te kiezen als er geen opvolger is, juist afgeschafte in zijn voorstellen, omdat hij zegt: Er is geen reden om bijzondere Kamers of bijzondere parlementen te laten bijeenkomen.

Minister Wiegel: De geachte afgevaardigde herinnert mij aan mijn consistentie.

De heer Patijn (PvdA): Dat is in dit geval niet zo gek.

Minister Wiegel: Dank u zeer.

De heer Brinkhorst is nog getreden in een eerdere gedachtenwisseling tussen de heer Verbrugh en mij over de publieke belangstelling voor deze grondwetsherziening. Ik ben het niet met de geachte afgevaardigde eens, als hij zegt dat in deze grondwetsherziening geen oplossing voor de vraagstukken waar wij in dit land voor staan wordt geboden, omdat achter de stelling van de geachte afgevaardigde ligt de gedachte dat er een oplossing voor bepaalde vraagstukken zou zijn gevonden, als de Grondwet er op een aantal punten anders zou uitzien.

Tussen de Regering, opeenvolgende kabinetten, en de volksvertegenwoordiging is zeer fundamenteel gediscussieerd over de grondwetsherziening die nu voorligt. Wij zijn tot gemeenschappelijke standpunten gekomen, uiteraard met meerderheids- en minderheidsopvattingen. Het is best mogelijk dat de geachte afgevaardigde de heer Van der Sanden gelijk heeft. De gekozen procedure heeft duidelijk geleid tot een verder optrekken van parlement en Regering naar een consensus over de wijzigingen waarvoor bepaald wel een meerderheid te vinden zou zijn. Op zich zelf is de Grondwet daardoor wat buiten de brandhaard van de publieke opinie geplaatst.

Ik vind niet dat wij deze grondwetsherziening moeten kleineren. Niet alleen vinden er vereenvoudigingen plaats. Er worden juist ook openingen voor nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen geboden. Ik acht dat heel positief.

□

De heer Simons: Mijnheer de Voorzitter! Ik uit gaarne mijn erkentelijkheid voor de waardering die is uitgesproken voor mijn korte interventie van gisteren. Mij rest nog slechts twee vragen van de heer Roethof af te handelen. Ik begin met het meest juridische gedeelte.

De heer Roethof heeft gevraagd of de rechter of de wetgever beslist over de toelaatbaarheid van het toevoegen van stoffen aan het overigens onaantastbare lichaam. De wetgever heeft in dit opzicht een zeer grote macht, hetgeen uit het betreffende artikel blijkt. Hierin staat:

'Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam.'

Dit wil niet zeggen dat de rechter altijd wordt uitgesloten. Wanneer de rechter tegenover een lagere regeling dan een formele wet wordt geplaatst, bij voorbeeld tegenover een algemene maatregel van bestuur, een ministeriële regeling, of een verordening van een lager publiekrechtelijk lichaam, zal hij, indien hij twijfel heeft over de vraag in hoeverre daardoor inbreuk wordt gemaakt op de onaantastbaarheid van het lichaam, moeten nagaan, of de regeling wel berust op een beperking die bij of krachtens de wet is gesteld. Dit simpele antwoord zal de geachte afgevaardigde wel kunnen bevredigen.

Er zit wel wat meer vast aan het amendement op de overgangsbepaling inzake de verzendings- en afkondigingsformulieren. Ik zou het betreuren indien men uit mijn gisteren gemaakte opmerkingen zou hebben afgeleid dat ik niet het volle respect zou hebben voor de betekenis die de vermelding van het Opperwezen voor zeer velen van ons volk heeft. Dat ligt natuurlijk allerminst in mijn bedoeling. Ik heb er slechts op gewezen dat de verwijzing in de Grondwet niet voorkwam bij de formulieren waarnaar speciaal in dit artikel werd verwezen. Er is gezegd dat door deze bepaling op dit punt niets zou veranderen. Voor de verzendingen tussen de Tweede en de Eerste Kamer en voor de mededelingen en briefinhouden waarvoor nu formulieren in de Grondwet zijn opgenomen, zouden bepalingen of formulieren in reglementen van orde geregeld kunnen worden, maar voor afkondigingen van wetten en algemene maatregelen van bestuur zal toch zeker een wet nodig zijn.

Bij de behandeling van die wet zal men zich moeten verdiepen in de inhoud daarvan. Het zou volkomen verkeerd zijn als dit kabinet zich daarover al zou uitlaten. Zelfs als wij de door de geachte afgevaardigde gewenste termijn opnemen, is dit een zaak voor een volgend kabinet en een volgende Kamer. Zij zullen zich rekenschap moeten geven van de exacte inhoud hiervan. Daarom lijkt er weinig behoefte te bestaan aan en wordt er zelfs in de gedachtengang van de geachte afgevaardigde weinig gewonnen met de toevoeging van een bindende termijn van vijf jaar. Er is zo verschrikkelijk veel uitvoeringswetgeving tot stand te brengen naar aanleiding van het tot stand komen van de nieuwe Grondwet, dat men beslist geen behoefte heeft aan deze termijn. In het geheel van de grondwetsherziening zal het geen on-

Simons

overkomelijke zaak zijn als de Kamer besluit om toch deze termijn te stellen, maar ik kan het niet aanraden.

De (algemene) beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, wenst geen van de leden het woord te voeren over de onderdelen van de aan de orde zijnde wetsontwerpen en de voorgestelde amendementen die, naar ik heb geconstateerd, alle voldoende zijn ondersteund.

Ik stel voor, aanstaande dinsdag te stemmen, waarbij eventueel zal moeten worden beslist over een mogelijk voorstel van de heer Brinkhorst om wetsontwerp 15 681 over de uitzonderingstoestanden van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De behandeling wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Regelen omtrent een eenmalige uitkering aan bepaalde Molukse gewezen KNIL-militairen en hun weduwen ter zake van over de periode 1 mei 1956 tot 1 januari 1964 gederfd pensioen (15 824)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In de nota 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland', kondigde de Regering de indiening van een wetsontwerp aan tot regeling van een uitkering aan bepaalde Molukse gewezen KNIL-militairen. Reeds tijdens de behandeling van de nota heeft mijn fractie bij monde van oud-collega Molleman van harte haar instemming met dit regeringsvoornemen betuigd.

Thans behandelen wij dat bewuste wetsontwerp en ik moet u zeggen, dat wij daar blij om zijn. Het wetsontwerp beoogt de achterstand van Molukse ten opzichte van Nederlandse ex-KNIL-militairen op te heffen. Over de vraag of het wetsontwerp daarin volledig geslaagd is, kan verschillend gedacht worden, maar daarover later meer.

In het verslag heeft mijn fractie aandacht gevraagd voor de positie van de wezen. Strikt genomen is de Minister daar in de nota naar aanleiding van het verslag maar gedeeltelijk op ingegaan.

In de memorie van toelichting stelde de Minister, sprekende over de psychologische kant: 'De wezen van toen ondervonden die psychologische druk in veel mindere mate. Een eenmalige uitkering aan hen acht de ondergetekende daarom niet juist'.

Op onze vraag in het verslag, vanwaar deze stelligheid, en is deze uitspraak gebaseerd op verantwoord onderzoek, is niet geantwoord. Ons verzoek aan de Minister om zich over de positie van de wezen nader te beraden is wel gehonoreerd. Maar is nu, zelft op de relatie welke de Minister zelf legt tussen psychologische druk en een eenmalige uitkering, het wetsontwerp zo gewijzigd, dat ook wezen voor een uitkering in aanmerking komen? Ik moet constateren dat dit niet het geval is. Ook de uitbetaling aan volle wezen, die in de bedoelde periode via de Raden van de Kinderbescherming plaatsvond, heeft daar niets mee van doen. De Minister besteedt vanuit een totaal andere invalshoek aandacht aan de problematiek van de wezen. Hij legt verband met de wezenonderstand in de pensioenvervangende uitkering. Laat ik het zo zeggen, mijn fractie stelt het op prijs, dat de Minister mede op ons verzoek zich nader over deze problematiek heeft beraden, met als gevolg dat een bepaalde categorie weduwen een verhoogde uitkering zal ontvangen. Wij willen hem onze dank daarvoor niet onthouden.

Zij die over een aantal dienstjaren van minder dan vijftien beschikken, krijgen geen eenmalige uitkering. Wij hebben in het verslag daarover een opmerking gemaakt. De Minister maakt in de nota naar aanleiding van het verslag duidelijk, dat op dit punt de Molukse ex-KNIL-militairen precies zo behandeld zijn als hun Nederlandse collega's.

Wij hebben er begrip voor dat de Regering stelt, om redenen van rechtvaardigheid niet de vrijheid te hebben in dit wetsontwerp de grens voor één categorie te verleggen. Formeel is hier niets tegen in te brengen. Toch heb ik uit reacties, die ik van Molukse zijde ontving, de indruk gekregen, dat men, weliswaar vanuit pensioen-technisch oogpunt bekeken, kan volgen, dat de 15-minners – zoals men deze categorie noemt – niet voor een eenmalige uitkering in het kader van gederfd pensioen in aanmerking komen. Tegelijkertijd is men echter van mening, dat toch niet alle ongelijkheden tussen hen en hun Nederlandse ex-collega's zijn opgeheven.

Gedoeld wordt dan op de periode na aankomst in Nederland tot 1 mei 1956. Nederlandse ex-KNIL-militairen ontvingen pensioen van de republiek Indonesië, door Nederland aangevuld met een aantal toe- en/of bijlagen. De Molukse ex-KNIL-militairen ontvingen die niet. Nederlandse ex-KNIL-militairen verkregen wachtgeld, respectievelijk een kort-verband-gratificatie en een demobilisatiebonus. De Molukse mensen niet.

Ik meen dat de Molukse ex-KNIL-militairen, formeel gezien op dit punt gelijk hebben. Daar staat echter tegenover dat Nederland in die eerste periode alle kosten van levensonderhoud van de Molukse gemeenschap op zich nam. En dat deed zij niet voor de Nederlandse ex-KNIL-militairen. Nu kan men lang en breed discussiëren over welke categorie er materieel gezien in die eerste periode het best afkwam. Eerlijk gezegd, voelen wij daar weinig voor. Wij zijn van oordeel dat de Regering er met dit wetsontwerp vrij aardig in is geslaagd, ongelijkheden op te heffen.

Mochten echter de Molukse ex-KNIL-militairen keihard kunnen aantonen, dat zij materieel gezien de eerste periode van hun verblijf in Nederland te kort gekomen zijn in vergelijking tot hun Nederlandse collega's en de Minister wil daarop inhaken, dan heeft onze zegen. Ik vrees echter dat dit 'keihard aantonen' betrokkenen onnodig veel inspanningen zal kosten en dat dit tevens onnodige spanningen oproept.

Ik hoop dan ook dat de Molukse gemeenschap in Nederland dit wetsontwerp, wanneer het in het Staatsblad als wet staat aangekondigd, zal beoordelen als een geslaagde poging van de kant van de Regering, bestaande ongelijkheden op te heffen en dat zij deze periode op dit punt als afgesloten zal beschouwen.

Tot slot nog enkele opmerkingen over de verschuldigde belasting over de eenmalige uitkering. Wij hebben in het verslag gevraagd om een paar rekenvoorbeelden. De Minister heeft daar gehoor aan gegeven, daarvoor onze dank. Toen ik echter de rekenvoorbeelden nader onder de loupe nam, voelde ik mij van de regen in de drup gekomen. Ik heb daarop contact gezocht met het departement van Financiën en daar heeft een vriendelijke ambtenaar mij de zaak duidelijk gemaakt. Ten einde elk misverstand over dit onderdeel te voorkomen volgt hier mijn uitleg. Ik ga ervan uit, dat de Minister mij, indien nodig, direct corrigeert.

Knol

Uitgangspunt is de relatie, die de overheid met betrokkenen heeft, dat wil zeggen voor het bepalen van de verschuldigde loonbelasting wordt in beschouwing genomen het gemiddelde salaris over de drie voorgaande jaren, dat men ontving op titel van zijn vroegere KNIL-functie, dus de pensioenuitkering. Hieruit volgt een in te houden percentage inkomstenbelasting in voorbeeld I gesteld op 26. Een en ander wordt zo berekend, dat de uitkeringsgerechtigde in voorbeeld I in principe geen belasting over de uitkering betaalt.

Heeft de betrokkene echter inkomsten uit anderen hoofde, dat wil zeggen niet in relatie met zijn vroegere KNIL-functie gebrachte inkomsten, dan ligt de zaak anders. De overheid baseert haar belastingcompensatie bij dezelfde eenmalige uitkering als in voorbeeld I ook op 26%. De fiscus echter neemt het gemiddelde over de totale inkomsten van de voorgaande drie jaar en komt in voorbeeld II uit op 40%. Betrokkene zal in dat geval 40–26 = 14% van de eenmalige uitkering aan de fiscus moeten afstaan. Wij vinden deze benadering van de Regering redelijk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben met de Minister klaar en wend mij nu tot u met een verzoek. Dit wetsontwerp, waarmee wij dus onze instemming hebben betuigd, zagen wij graag zo spoedig mogelijk in het Staatsblad verschijnen. Aan de overkant van het Binnenhof moet deze zaak uiteraard ook nog behandeld worden. Wilt u al het mogelijke dat in uw vermogen ligt doen om te bereiken, dat het wetsontwerp nog voor het begin van het reces van de Eerste Kamer aldaar wordt behandeld en wij in de maand juli de wet in het Staatsblad kunnen aantreffen? Ik dank u bij voorbaat.

De **Voorzitter**: Aangezien er geen amendementen zijn ingediend, neem ik aan dat het wetsontwerp hedenmiddag wordt aangenomen. Het zal dan de Eerste Kamer nog heden kunnen bereiken. Ik loop echter vooruit op de discussie.

□

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Het verheugt mij dat wij thans ingevolge de toezegging in de regeringsnota 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland' dit wetsontwerp kunnen behandelen. Het wetsontwerp levert een zeker rechtsherstel inzake de achterstand van Molukse ten overzicht van Neder-

landse ex-KNIL-militairen, een achterstand in sociaal en financieel opzicht die te lang heeft geduurd. Deze aanzet tot rechtsherstel is niet alleen van belang voor de direct betrokkenen; zij dient tevens gezien te worden als een onderdeel van de afrekening van Nederland met haar koloniaal verleden. De actualiteit van dat verleden ervaren wij in haar gevolgen nog dagelijks. Juist daarom is het belangrijk dat de afrekening daarvan niet neerkomt op het verdringen, maar op het verwerken daarvan. Wetgeving, zoals deze vandaag aan de orde is, is daartoe van belang in sociaal en materieel opzicht.

Ik wil benadrukken dat het bij de opheffing van de achterstand van de Molukse ten opzichte van de Nederlandse ex-KNIL-militairen niet alleen om een financiële kwestie gaat. Dat speelt uiteraard wel een rol maar waar het ook en meer om gaat is een principiële en morele kwestie waarvan de financiële regeling de vertaling vormt. Zo wordt het ook door de betrokkenen ervaren.

De betrokkenen waar het hier om gaat, waren voor de financiële gevolgen van hun ontslag uit militaire dienst volledig afhankelijk van Indonesië, een situatie waarin zij terecht waren gekomen op basis van de op de Ronde Tafelconferentie gesloten akkoorden tussen Nederland en Indonesië. Hier ligt het moment van de Nederlandse verantwoordelijkheid. Betrokkenen werden hierdoor in een bijzonder moeilijke situatie gemanoeuvreed, omdat velen onder hen zich met de Republiek Indonesië in oorlog achtten, doch om principiële redenen niet af wilden zien van de Indonesische nationaliteit ten behoeve van het aannemen van de Nederlandse nationaliteit. Daarnaast is het van belang dat de Republiek Indonesië weigerde aan de door haar bij de Ronde Tafelconferentie opgenomen verplichtingen te voldoen.

Van belang is verder dat wij ons bij de beoordeling van deze materie realiseren dat niet alleen op doorslaggevende wijze juridische argumenten, maar ook historisch bepaalde gevoelens en gezichtspunten, actueel tot de dag vandaag, in het afwegingsproces betrokken moeten worden.

Het wetsontwerp in zijn oorspronkelijk vorm omvatte niet het gehele terrein van onvrede. Hoewel dit ook thans nog niet het geval is wil ik toch mijn waardering uitspreken voor het feit dat de Minister tegemoet is gekomen aan mijn verzoek en dat van de PvdA-fractie de problematiek van de wezen onder de wet te brengen. Ik verwijs naar de memorie van antwoord

op bladzijde 3. Hierdoor kan ook uitbetaling plaatsvinden ten behoeve van wezen. Het is immers niet teveel gezegd dat ook zij veel geleden hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog en daarna. Het rapport 'Immateriële hulpverlening aan oorlogsgetroffenen' waar ik in mijn bijdrage in het voorlopig verslag naar verwees, vestigt hier eveneens de aandacht op. Er ligt hier tevens een relatie met de zogenaamde 'tweede-generatieproblematiek' welke in dit licht verstrekt tot uitdrukking kan komen.

Hoewel het wetsontwerp minder ver gaat dan naar mijn opvatting gerechtvaardigd en gewenst is, meen ik toch dat aan de kern van de tot dusver bij de Molukse ex-KNIL-militairen levende onvrede tegemoet is gekomen. Het is jammer dat door een ietwat enghartige financiële benadering inzake aanspraken op wachtgeld, kort-verbandgratificatie en demobilisatiebonus niet het volle pond is gegeven. Ik heb daarbij uiteraard oog voor het contra-argument dat dit wel gedeeltelijk gecompenseerd is, doordat Nederland destijds heeft voorzien in de kosten van verblijf en levensonderhoud. Op welk verschil men door niet volledige compensatie precies uitkomt, blijft in de memorie van antwoord overigens duister. Valt alsnog in dit opzicht nader inzicht te verschaffen? Zijn er überhaupt ter zake pogingen gedaan om tot een exacte raming te komen of is bewust gekozen voor een meer globale benadering? Hoe beoordeelt de Minister in het kader van de eerste-fase-problematiek tot 1 mei 1956, het argument van Molukse zijde dat de noodzakelijke voorziening in het levensonderhoud het gevolg was van een dienstbevel en belemmering van de deelname aan het arbeidsproces, zodat de voordien in militaire dienst verworven aanspraken bleven bestaan?

Met de berekeningswijze waarop de uitkering wordt gebaseerd, kan ik mij in hoofdlijnen verenigen. Het antwoord van de Minister in de memorie van antwoord op de vraag waarom het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers niet vooraf ter preadvisering bij dit wetsontwerp is ingeschakeld, komt mij niet overtuigend voor. Gaarne dring ik er bij de Minister op aan bij voorkomende gelegenheden in de toekomst hiervoor wel zorg te dragen.

Met het van kracht worden van deze wet wordt rechtsherstel gegeven aan de Molukse ex-KNIL-militairen, die destijds hun taken hebben verricht ten behoeve van het Koninkrijk. De achterstand tussen Nederlandse en Molukse

Nijhof

ex-KNIL-militairen, ten ongunste van de laatste, wordt hiermee althans wat de kern betreft, opgeheven. Dat is, hoe dan ook, een positieve zaak.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van de nota 'De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland' heb ik twee jaar geleden bij de eerste OCV o.a. gezegd: 'De Zuidmolukkers in Nederland vormen naar onze mening een groep die tussen de wal en het schip terecht gekomen is en daardoor een tragisch lot is beschoren. In de laatste periode van het Nederlandse koloniale bewind in Nederlands-Indië hebben zij als dé grote steunpilaar van het Nederlands gezag gefungeerd. Denk aan het KNIL en dergelijke. Daarmee was een harmonische samenleving van hen met de rest van Indonesië na de staatkundige onafhankelijkheid een problematische zaak. Maar ook een harmonische samenleving in Nederland'. Ik herhaal dat, omdat het mij ook nu weer een wat meer politieke beschrijving lijkt dan wat de Regering hardnekkig, zowel in de nota als in de memorie van toelichting bij het onderhavige wetsontwerp, als een 'psychologisch dilemma' blijft zien: enerzijds waren de Molukse ex-KNIL-militairen voor de financiële gevolgen van hun ontslag aangewezen op Indonesië, waarmee zij zich in oorlog achtten, anderzijds maakten om principiële redenen slechts weinigen gebruik van de mogelijkheid het Nederlandschap te verwerven, en daardoor een Garantiewet-uitkering.

Weliswaar wordt er in de nota, en in deze memorie van toelichting, kritisch gedaan over de handelwijze van de toenmalige Nederlandse regeringen, maar alweer (ik heb dat ook bij de behandeling van de nota gezegd) op een weinig analytische, weinig politieke manier. Ik citeer bijvoorbeeld: 'Voorbijgaand aan dit psychologische dilemma heeft de regering het destijds niet nodig geoordeeld een bijzondere positie ten aanzien van hun rechtspositie te treffen'. De Regering vervolgt dan dat, indien zij dat wel had gedaan, het ontslag uit de militaire dienst voor de betrokkenen 'wellicht makkelijker aanvaardbaar zou zijn geweest'. Nog een citaat: 'Tegenover de Molukkers was de overigens juridisch correcte verwijzing naar Indonesië minder gelukkig en kon door hen worden opgevat als een niet-gerechtigde discriminatie in vergelijking tot het Nederlandse ex-KNIL-personeel'. De Tan-

te-Betje-stijl in deze zin is niet van mij afkomstig. Zelfs als je ervan uitgaat dat deze kritiek blijkbaar het maximum is wat de Regering, of misschien wel een regering, kan opbrengen ten aanzien van het destijds zo breed gesteunde Nederlandse beleid, dan nog blijven het tamelijk eufemistische omschrijvingen van wat in feite een buitengewoon botte behandeling was die onder de betrokkenen veel bitterheid en teleurstelling heeft gebracht. De psychologische kanten daarvan lijkt de Regering doet (en dat dan nog alleen ontloopt ze een politieke analyse van deze behandeling, die naar mijn mening alles te maken had met het feit dat de aanwezigheid van de Zuid-Molukkers hier teveel herinnerde aan het koloniale verleden en daarmee een obstakel vormde voor de voordelige relaties die er met de ex-kolonie mogelijk bleken.

In het licht van die behandeling zou ik het argument dat de aan de Molukkers verleende collectieve verzorging ruimschoots zou opwegen tegen gederfde uitkeringen, niet zozeer 'minder overtuigend' willen noemen, zoals de Regering doet (en dat dan nog alleen over de periode na de invoering van de zelfverzorging in 1956) maar eerder een enorme gotspe. Nederland is niet alleen medeverantwoordelijk voor de rechtspositie waarin de Zuid-Molukkers verzeild waren geraakt, maar ook voor de verscheping, de plaatsing in kampen en andere diepe ingrepen in hun leefwijze alsmede voor aanvaankelijke belemmeringen om door deelneming aan het arbeidsproces in hun eigen onderhoud te voorzien.

Typend voor het hele beleid is dat er voortdurend de nadruk op wordt gelegd hoe formeel juist er steeds is gehandeld. In de memorie van toelichting komt dat een aantal malen aan de orde, evenals in de nota op de pagina's 22 en 23. Uit die nota zal ik iets citeren: 'De Regering is thans van oordeel dat het in het verleden ten aanzien van de pensioenrechten van de Molukse ex-KNIL-militairen gevoerde beleid, hoewel formeel-juridisch correct, onvoldoende rekening heeft gehouden met de feitelijke en psychologische achtergronden van de door die ex-militairen ingediende claims.' Ik vraag mij af in hoeverre die uitspraak ook hier van toepassing is. Formeel-juridisch zal het allemaal in orde kunnen zijn, maar hoe worden deze voorstellen ervaren in Molukse kringen? Volgens het voorlopig verslag ervaren een aantal leden van de kamercommissie het wetsontwerp als iets waarmee aan een te lang durend onrecht

een eind wordt gemaakt. Mijn vraag is dan: ervaren de betrokkenen dat ook als het einde van een langdurig onrecht? Ik ben daar bepaald minder optimistisch over dan de heer Knol zojuist leek te zijn.

De heer **Knol** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dat was geen vaststelling van mijn kant. Ik heb alleen de hoop uitgesproken dat men het in die kringen als zodanig ervaart. Dat is dus een verschil met hetgeen de heer Van der Spek nu zegt.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Dat is dus een vergissing van mij. Ik had de indruk dat de heer Knol al min of meer de overtuiging had dat het daar als rechtvaardig werd ervaren. Ik trek mijn opmerking dan ook in.

Er is in de Molukse gemeenschap grote onrust ontstaan over het feit dat de ex-KNIL-militairen die minder dan 15 dienstjaren hebben, niet in aanmerking komen. De Regering stelt daar tegenover dat dit ook voor de Nederlandse ex-KNIL-militairen geldt en dat het formeel-juridisch in overeenstemming is met de Wet op de Soevereiniteitsoverdracht. Van dat argument kan ik alleen maar vermoeden dat een toekomstige regering over x-jaar wellicht zal schrijven dat dit 'minder gelukkig' en 'minder overtuigend' was, omdat talloze jaren voor Molukse ex-KNIL-militairen niet heeft gegolden wat wél gold voor Nederlandse ex-KNIL-militairen.

Op vragen van de heer Nijhof in het voorlopig verslag waarom het In-spraakorgaan niet is geraadpleegd, antwoordt de Regering dat het hier ging om een technische uitwerking van iets dat al bij de behandeling van de nota is besproken. Daar gaat het echter juist om; juist bij de uitvoering van tal van maatregelen in het verleden is geen rekening gehouden met de gevoelens van de Molukkers zelf. De memorie van toelichting staat bol van voorbeelden uit het verleden. De nota staat dat ook.

Op het punt van de wezen is de Minister een eind tegemoet gekomen aan verlangens die zijn geuit. Op andere punten is hij dat niet. Mijn probleem bij dit wetsontwerp is dat het wél fouten erkent, maar geen aanspraken. Wil men werkelijk niet-gerechtigde verschillen in behandeling tussen Molukse en Nederlandse ex-KNIL-militairen wegnemen, dan moet men uitgaan van de aanspraken die gehonoreerd zouden zijn indien zij eveneens onder de werking van de Garantiewet Militairen KNIL waren gevallen. Dat betekent

Van der Spek

een verruiming van het tijdvak met de periode 1951–1956 en een uitkering in verband met gederfde uitkeringen, zoals wachtgeld, kort-dienstverbandgratificatie en demobilisatiebonus. Wat in ieder geval niet kan, is dat de Regering gelijkwaardigheid nastreeft ten aanzien van de grens van 15 jaar dienstverband, maar niet gelijkwaardigheid nastreeft bij de overige uitkeringen. Dat betekent namelijk dat voor de Molukse ex-KNIL-militairen die minder dan 15 dienstjaren hebben, helemaal niets wordt uitgekeerd. Dat wordt, naar mijn mening terecht, als een groot onrecht aan gevoeld.

Om die reden vraag ik de Regering, de Molukkers ook op deze punten tegemoet te komen. Is de Minister bereid, te overwegen daarvoor nog met een aparte regeling te komen? Onder andere in verband met de wens dat dit wetsontwerp spoedig tot wet wordt verheven en effect krijgt, is het uitgesloten om dit wetsontwerp op dit punt te amenderen. Het gaat bij de Molukkers naar mijn mening in zekere zin om de grootste slachtoffers van het Nederlandse kolonialisme in Indonesië. Zij hebben er recht op – wanneer er recht wordt gedaan aan hen – dat dit niet mondjesmaat gebeurt.

□

De heer **Evenhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp dat nu voor ons ligt, is een uitloeijsel van de behandeling van de nota over de Molukse minderheid. Die problematiek is toen uitvoerig besproken. De Regering heeft toegezegd, met een regeling voor deze zaak te komen.

Mijn fractie heeft waardering voor de regeling. Zij wenst de regeling ook als zodanig te aanvaarden. Wij verheugen ons erover dat nog een verbetering is aangebracht in de vorm van een regeling ten gunste van de wezen. Daarmee wordt een oneffenheid weggenomen die nog in het geheel zat. Ik meen dat deze regeling onderstreept dat de Regering dit ook erkent.

In de discussie is het punt van de diensttijd van 15 jaar blijven liggen. Ik meen dat dit de grens moet zijn, omdat hiermee rechtsgelijkheid wordt betracht, ook ten opzichte van Nederlandse militairen.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Op allerlei wijzen worden wij, Nederlanders, ook in deze Kamer herinnerd aan het feit dat wij ons niet zo snel en niet zo gemakkelijk losmaken van ons verleden. Wij zouden dat

soms wel wensen, zeker in een tijdsgewricht waarin de aandacht van velen zo sterk op de toekomst gericht is, vooral vanuit onbehagen over het heden. Of wij het hinderlijk vinden of niet, telkens worden wij weer met het verleden geconfronteerd en vragen de gevolgen van lang geleden voorgevallen feiten om beslissingen en standpunten nu.

Als wij over het verleden in het algemeen spreken, denken wij in het verband van het onderhavige wetsontwerp uiteraard in het bijzonder aan ons oorlogsverleden en aan ons koloniale verleden. Het wetsontwerp bepaalt ons tevens bij het feit dat perioden van wanorde, revolutie en rechtsvertredding altijd hun slachtoffers eisen, alle eventuele hoge idealen en edele motieven ten spijt. In zulke omstandigheden blijkt ook hoe mensen, zowel burgers als militairen, beknelde kunnen raken tussen de staatsmachten en hoe hun belangen en rechten vertreden kunnen worden.

Bij de zorgen en problemen, waarvoor de aanwezigheid van de bevolkingsgroep der Molukkers de overheid bij tijd en wijle, maar ook permanent plaatst, behoeven wij in dit verband niet uitvoerig stil te staan. Andere momenten boden daarvoor passender gelegenheden.

Een verheugende omstandigheid achten wij dat dit debat niet, zoals nog al eens het geval was, gevoerd moet worden naar aanleiding van incidenten, maar mag dienen om een concrete bijdrage te leveren aan de daadwerkelijke oplossing van door de betrokkenen als schrijnend ervaren leed. Wij realiseren ons terdege dat niet alle zeer zal worden weggenomen, zeker niet het meest schijnende. De stukken betreffende de niet-genoten inkomsten tijdens gevangenschap in Nederlands-Indië (15 840) doen ons dat nog eens goed in de oren knopen. Ook daarvoor is het thans niet het moment om ons dienaangaande uit te spreken. Bij leven en welzijn hopen wij dat volgende week te doen.

Het thans voor ons liggende wetsontwerp kan niet anders dan onze instemming hebben. De verbreking van de banden met Nederlands-Indië heeft ons een erfenis opgeleverd, die wij, om in erfrechtelijke termen te blijven spreken onder het voorrecht van boedelbeschrijving (de Ronde-Tafelakkoorden) hadden aanvaard. De komst van de KNIL-militairen naar Nederland heeft er min of meer toe geleid dat wij dit deel van de erfenis alsnog zuiver, dat wil zeggen met aansprakelijkheid

voor alle daaruit voortvloeiende lasten en schulden, hebben moeten aanvaarden.

De verwarrende en ongeregelde gang van zaken is er oorzaak van geweest dat de Republiek Indonesia zich niet aan de verplichtingen, waar de Nederlandse overheid terecht naar mocht verwijzen, gehouden heeft. Gelukkig is het besef doorgebroken dat wij ons niet op dit standpunt mochten blijven stellen ten koste van degenen die slachtoffer geworden waren van de onvoorziene gang van zaken.

Een pijnlijk punt bij de geldende regelingen en ook bij het onderhavige wetsontwerp is de 15-jaarsgrens waar beneden men niet voor pensioen in aanmerking komt. De Regering handhaaft genoemde termijn van 15 jaar. Er zijn goede argumenten voor dat standpunt aan te voeren. Grenzen van deze aard hebben altijd iets willekeurig in zich en kunnen nooit het gevoel voor recht en billijkheid geheel bevredigen. Toch menen wij er ook in dit geval begrip voor op te moeten brengen dat de gestelde grens gehandhaafd wordt. Wij zien niet graag dat iemand op een bijstandsuitkering aangewezen raakt, maar in gevallen waarin echt van financiële nood sprake is, kan de Rijks-groepsregeling betrokkenen toch uitkomst bieden. Wij zouden niettemin een nadere uiteenzetting van regeringswege op prijs stellen, waaruit dan zou moeten blijken dat het handhaven van de 15-jaarsgrens niet alleen rechtvaardig mag heten, maar ook niet tot gevolg heeft dat zich een aanmerkelijk aantal van die door ons bedoelde schrijnende bijstandsgevallen zal voordoen.

Bij nota van wijzigingen zijn nog enkele veranderingen in het wetsontwerp aangebracht, waarvan wij de mening zijn toegedaan dat het even zoveel verbeteringen zijn. In het bijzonder memoreren wij de aanvullende voorziening voor wezen. Deze voorziening zal de vorm aannemen van een verhoogd bedrag waarop de betrokken weduwen aanspraak zouden kunnen maken. Wij vroegen ons naar aanleiding van deze toch niet onbelangrijke wijziging af of deze geen consequenties zou moeten hebben voor de considerans van de wet. De considerans spreekt thans over een uitkering 'aan bepaalde Molukse gewezen KNIL-militairen'. Is het verdedigbaar dat onder dezelfde formulering ook de uitkering aan de wezen begrepen wordt?

De heer **Couprie** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Als dit wetsontwerp straks het Staatsblad heeft bereikt en de rechthubbenenden om wie het in dit wetsontwerp gaat hebben hun uitkering ontvangen, is er voor ons, maar vooral voor hen reden, tot voldoening; voldoening over het feit dat daarmee een duidelijke achterstand, ontstaan tussen de Nederlandse en de Molukse ex-KNIL-militairen verblijvend in Nederland is opgeheven. Deze achterstand is ontstaan in een na-oorlogse situatie, die door allerlei nationale en internationale verwikkelingen waarop ik nu niet nader wil ingaan, niet voor iedereen op gelijke wijze uitwerkte. De CDA-fractie achtte het destijds, bij de behandeling van de problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, een goede zaak dat de Regering zich uitsprak voor een nadere regeling die deze achterstand teniet zou doen. Ik wil dat nu herhalen, nu de Regering deze toezegging nu in dit wetsontwerp gestand heeft gedaan. Het feit dat dit iets langer moest duren, om redenen door de Regering in de nota naar aanleiding van het verslag uiteengezet, vindt bij ons begrip.

De CDA-fractie realiseert zich overigens terdege dat er op dit moment Molukse gewezen militairen zijn voor wie de uitkomst van de Regeeringsplannen minder reden tot voldoening of tevredenheid geeft. Die redenen kunnen verschillend zijn, zoals wel is gebleken uit de mondelinge en schriftelijke reacties die ons de afgelopen maanden hebben bereikt. Niettemin zijn wij er, ook na de schriftelijke voorbereiding, van overtuigd dat het streven van de Regering om te komen tot volledige gelijkenschakeling van enerzijds de Nederlandse en anderzijds de Molukse ex-KNIL-militairen via dit wetsontwerp optimaal is bewerkstelligd.

Ik zeg nadrukkelijk 'optimaal' en niet 'maximaal' omdat ik met vorige sprekers van mening ben dat een afweging van de mate van gelijkenschakeling tussen de verschillende categorieën, in verschillende situaties en in verschillende perioden, erg moeilijk is. Wij zijn van mening dat deze optimale gelijkenschakeling over en weer, voor zover dit wettelijk mogelijk is, zal moeten inhouden dat de uiteindelijke uitkering, toe te kennen aan de ene categorie, niet aan de andere categorie kan worden onthouden. In die geest zien wij dan ook de beslissing van de Regering, de termijn van 15 jaar als diensttijdseis te handhaven, te meer daar deze regeling voor alle overheidsdienaren geldt.

Het zou naar onze mening niet juist zijn deze grens nu eenzijdig ten gunste van de Molukse ex-KNIL-militairen te verleggen. Als dat wel zou gebeuren, zou er opnieuw sprake zijn van een ongelijke behandeling. Dat kan niet de bedoeling zijn.

Wij hebben er waardering voor dat de Regering ook aandacht heeft willen besteden aan de problematiek van de halfwezen en extra geld heeft willen besteden aan deze categorie, die anders benadeeld zou zijn. Wij wachten niettemin graag de antwoorden af van de Minister op de vragen van de heer Knol

Bij de verschillende contacten met betrokkenen is gebleken dat men vooral behoefte heeft aan een snelle afhandeling van het wetsontwerp. Ik wil mij daarbij aansluiten, opdat de mensen zo gauw mogelijk hun centen krijgen, waar zij al zo lang op zitten te wachten.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van D'66 is blij met dit wetsontwerp. De Molukse oud-KNIL-militairen voelen zich al jaren, eigenlijk vanaf het moment dat zij op Nederlandse bodem zijn aangekomen, onrechtvaardig behandeld. Zij verkeren daarbij in een geïsoleerde positie en stuiten veelal op een muur van onbegrip, al jaren lang. Onbegrip, met name over de algemene positie van de Molukkers in ons land.

Het wetsontwerp moet in onze ogen beschouwd worden als een bescheiden begin van rechtsherstel voor deze groep. Er zal nog meer moeten gebeuren, maar daarop komen wij in het debat van de volgende week nog terug. Niet alle problemen zijn opgelost. De problemen over de pensioenen over de periode 1951-1956, van de kortdienstverband-gratificatie, van de demobilisatiebonus, van het wachtgeld en van de eis van 15 dienstjaren bestaan voor de ex-KNIL-militairen nog steeds.

De grens van 15 dienstjaren wordt door de betrokkenen in de regel als onrechtvaardig beschouwd, omdat zij ervan uitgaan dat het dienstverband ten dele is verbroken, tegen hun wil in. Er was geen sprake van vrijheid; zij zijn op dienstbevel naar Nederland gekomen. Daarna is hun dienstverband beëindigd.

Ik wil mij aansluiten bij de opmerkingen door de heren Knol en Nijhof. Ik kan mij in hun bijdrage en benadering van deze problemen zeer wel vinden. Ik sluit mij eveneens aan bij het verzoek van mijn voorgangers om tot een snelle invoering van deze wet te komen.

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! De Regering is de Kamer erkentelijk voor de snelle behandeling van dit voorstel, dat een vrij lange tijd van voorbereiding heeft gehad, juist omdat de Regering zich op mogelijke wijzigingen in het voorstel heeft beraden en die ook heeft aangebracht. In de tweede plaats is de Regering de Kamer erkentelijk voor het feit dat deze zich zo positief over dit voorstel heeft uitgelaten.

De heren Knol en Nypels zijn blij met het voorstel. De heer Knol heeft een van mijn ambtenaren, een vroegere fractiegenoot van hem, met recht met name genoemd en de heer Nijhof heeft gezegd dat door dit voorstel toch een achterstand voor de Molukse ex-KNIL-militairen wordt weggenomen. De heer Van der Spek heeft gezegd dat naar zijn gevoelen – en ik kan dat gevoelen delen – bij de Molukse ex-KNIL-militairen het gevoel van tussen wal en schip geraakt te zijn, heeft bestaan.

De heer Evenhuis heeft naar mijn mening terecht gememoreerd dat het voorstel dat een uitloeisel is van het regeringsbeleid dat is uiteengezet in de nota inzake de problematiek van de Molukse minderheid, op waardering kan rekenen.

De heer Couprie meent dat door aanvaarding van dit wetsvoorstel een achterstand wordt weggenomen, terwijl de heer Abma – weliswaar in andere bewoordingen als de heer Van der Spek, maar met dezelfde intentie – heeft gesproken over het bekneld geraakt zijn van de Molukse ex-KNIL-militairen die in ons land wonen.

De gedachte die aan dit wetsontwerp ten grondslag ligt – dit is de hoofdlijn van het wetsontwerp –, is het in gelijke positie brengen van de Molukse ex-KNIL-militairen met hun Nederlandse oud-collegae. In dit verband wil ik nog eens releveren dat naar het oordeel van de Regering die gelijke positie in materieel opzicht er al sinds 1964 is en sinds 1977 ook in rechtspositioneel opzicht door de inwerkingtreding van de zogenoemde Faciliteitenwet. Vanuit deze gegevens rederend, heeft de Regering gekeken naar de situatie van vóór 1964.

Zij heeft in alle openheid erkend en ik wil dit vanmiddag in dit debat in alle duidelijkheid zeggen, dat zij in die tijd toch in feite te laat maatregelen heeft genomen. Op dit moment zijn de maatregelen echter in voorbereiding en verkeren zij in een beslissend stadium van behandeling in deze vergadering.

Wiegel

Het betreft dus – dit is het ijkpunt voor het wetsontwerp geweest – de periode van vóór 1964. In dit verband zou ik met instemming willen aanhalen wat de diverse sprekers gezegd hebben over de positie van vóór 1 mei 1956. De Regering is van mening dat vóór 1 mei van dat jaar van een materieel slechtere positie van de Molukse ex-KNIL-militairen ten opzichte van hun Nederlandse collega's niet kan worden gesproken.

De heren Knol en Nijhof zijn daarop nog ingegaan. Er zijn natuurlijk verschillen. Dat blijkt ook nog eens uit de opsomming die wij in de stukken hebben gegeven. Die verschillen zijn negatief en positief. Ik denk hierbij aan de kosten van verblijf en onderhoud.

In dat verband heeft de heer Knol een belastingdeskundige uitleg gegeven aan de hand van de voorbeelden in de stukken. Hij heeft daarbij geciteerd wat een belastingdeskundige hem heeft gezegd. Ik ben geen fiscalist, maar zijn exegese lijkt mij juist. Hij heeft goed de achtergronden van de getroffen regeling weergegeven.

Ik ben de Kamer dankbaar voor de waardering die zij heeft uitgesproken voor de nota van wijzigingen van de Regering. Alle fracties hebben hun waardering uitgesproken over het bearaad dat de Regering heeft gevoerd over de behandeling van de wezen. In het verslag van de Kamer zijn daarover met name van de kant van de Partij van de Arbeid en DS'70 vragen gesteld. Wij hebben daar nogal lang over nagedacht omdat de zaak technisch wat moeilijk te regelen was. Wij hebben uiteindelijk een wat andere invalshoek gekozen, die inhoudt dat de uitbetaling niet aan de wezen, maar aan de moeder wordt gedaan. Wij hebben de indruk dat dit voor de Kamer aanvaardbaar is.

Omdat wij deze invalshoek hebben gekozen is de considerans van het wetsontwerp ook nog juist. Daarin worden de weduwen immers met name genoemd.

Er zijn nogal wat kanttekeningen geplaatst bij de grens van 15 dienstjaren. De heer Abma wees erop dat dit in bepaalde Molukse kringen als een pijnlijk punt wordt ervaren. Ik wijs er nog eens op dat die grens van 15 jaar niet alleen geldt voor Molukse ex-KNIL-militairen, maar voor alle ex-KNIL-militairen.

Die grens is indertijd bepaald. Als wij deze grens nu laten vervallen voor de Molukse ex-KNIL-militairen, waarop van Molukse zijde sterk is aangedrongen, dan wordt het karakter van dit wetsontwerp uitgehold, omdat het

de bedoeling van dit wetsontwerp is de Molukse ex-KNIL-militairen in dezelfde positie te brengen als de Nederlandse ex-KNIL-militairen. Juist vanuit die optiek is het hele wetsontwerp opgebouwd. Wij hebben nagegaan hoe in de naoorlogse jaren de Nederlandse ex-KNIL-militairen zijn behandeld en hoe de Molukse ex-KNIL-militairen zijn behandeld. Het wetsontwerp heeft als leidraad een gelijkstelling van de behandeling.

De heer Couprie zei dat de beoogde gelijkstelling in het wetsontwerp optimaal, niet maximaal, is bewerkstelligd. Ook de heer Knol sprak in dezelfde geest. Wij hebben heel zorgvuldig over het voorstel nagedacht. Juist vanwege het uitgangspunt van de gelijkstelling heb ik de vrijheid niet, een andere grens dan die van vijftien dienstjaren te kiezen, omdat als dat gebeurt, er weer voor de Nederlandse ex-KNIL-militairen ongelijkheid, die als onrechtvaardig zal worden beschouwd, zal bestaan.

Gevraagd is door de heer Nijhof, waarom het inspraakorgaan niet is ingeschakeld en of de Regering bereid is in de toekomst het inspraakorgaan zoveel mogelijk bij het uit te zetten beleid in te schakelen. Die laatste vraag beantwoord ik uiteraard bevestigend. Het is niets nieuws, want het is altijd de lijn van de Regering geweest. Wij meenden dat inzake de uitwerking van dit wetsontwerp geen speciaal advies behoefde te worden gevraagd, omdat de belangrijke hoofdlijnen van het wetsontwerp al in de betreffende nota die het kabinet heeft uitgebracht, ter sprake zijn gekomen.

Ik heb in de Kamer brede instemming geconstateerd. Ik ben het met de Kamer eens dat het wetsontwerp spoedig wet moet worden. Het heeft lang geduurd. De periode vanaf de tijd dat nog nergens sprake van was tot aan de indiening van het wetsontwerp heeft tot sterke gevoelens van teleurstelling en in de steek gelaten zijn bij de ex-KNIL-militairen geleid. Vandaar dat wij hebben besloten, alles wegende, met dit voorstel te komen. Dit voorstel heeft vervolgens een parlementaire behandeling gekregen. Er is grondig gestudeerd op de modaliteiten.

Wij hebben zoveel mogelijk getracht het voorstel zo rechtvaardig mogelijk te laten zijn. Daarbij gaat het niet alleen en waarschijnlijk ook niet in de eerste plaats – ik ben het daarover met de heer Nijhof eens – om de financiële kant maar om de morele kant van de zaak, om de vraag of al of niet recht is gedaan, waar de heer Evenhuis over heeft gesproken. De Regering is van

mening dat zij dit wetsontwerp moest indienen, dit vanuit haar overtuiging dat recht moest worden gedaan aan de Molukse ex-KNIL-militairen, recht moest worden gedaan via het wegemen van ongelijkheid ten opzichte van de Nederlandse ex-KNIL-militairen.

Ik ben de Kamer erkentelijk dat zij met de Regering van begin af aan langs dezelfde lijnen heeft geopereerd. Ik geloof dat dit zeer wezenlijk is in deze gevoelige materie. Ik deel gaarne de gedachte van de heer Knol en ook anderen, dat dit wetsontwerp zo snel mogelijk aan de overzijde zal aanlanden.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! De Minister is niet ingegaan op mijn vraag, of hij alsnog wil overwegen, met een aparte regeling te komen voor degenen die uit de boot vallen. De Minister heeft gesteld dat de grens van vijftien jaar een gelijktrekking betreft van de Molukse en de Nederlandse ex-KNIL-militairen. Hij heeft daarbij genegeerd dat op allerhande andere punten er geen gelijktrekking is geweest. Ik denk hierbij aan uitkeringen die ik heb genoemd: demobilisatie-bonus, wachtgelduitkering, kortdienstverbandgratificatie; ook denk ik aan het feit dat de jaren 1951–1956 niet worden meegerekend. Ik heb in dat verband gezegd: Als men gelijk trekt wat het aantal dienstjaren van vijftien betreft en degenen die er minder hebben niet laat meeprofiteren, dan moet men ook op die andere punten gelijk trekken. Vandaar dat ik de Minister vroeg, voor deze moeilijke gevallen, waarover wel degelijk grote teleurstelling bestaat (wat ik heb gemerkt in de kringen van de betrokkenen) te overwegen alsnog met een afzonderlijke regeling te komen.

De heer **Nijhof** (DS'70): Zou het in de optiek van de heer Van der Spek niet logischer zijn, gegeven de consistentie van de bestaande wetgeving voor de Nederlandse ex-KNIL-militairen, te pleiten voor een correctie op het punt van de demobilisatie-bonus, wachtgeld, etcetera? Dat lijkt mij veel consequenter.

De heer **Van der Spek** (PSP): Dat laat ik in het midden, maar het zou ook een mogelijkheid zijn om inconsequenties recht te trekken.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat uit de voorbereiding van dit wetsontwerp en ook de toelichting erop, alsmede uit de nota naar aanleiding van het verslag heel duidelijke

Wiegel

lijk blijkt, hoezeer de Regering de verschillende perioden die er zijn geweest voor wat betreft de vergelijking van de Nederlandse ex-KNIL-militairen en de Molukse ex-KNIL-militairen, en de regelingen die in die perioden golden tegen elkaar heeft afgewogen. De heren Knol, Couprie en Evenhuis hebben daarop gewezen. Die afweging is zo zorgvuldig geweest, dat ik niet kan inzien, hoe een verdere afweging tot andere resultaten zou kunnen leiden.

Wij hebben gemeend die afweging zorgvuldig te moeten laten zijn, juist om ervoor te zorgen dat binnen de kaders die de Regering heeft, ook ziende naar anderen in ons volk, met name naar de Nederlandse ex-KNIL-militairen, zo zorgvuldig mogelijk een wetsontwerp werd samengesteld. De terminologie die de heer Couprie daarvoor heeft gekozen, namelijk dat de *gelijkstelling optimaal is gerealiseerd*, is naar mijn overtuiging juist. Ik geloof dat ik illusies zou wekken, als ik nu op de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek zou zeggen: Wij gaan er nog eens verder over denken en misschien hier en daar een andere regeling bewerkstelligen. Ik dacht dat dit in deze aangelegenheid niet goed zou zijn.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Regelen met betrekking tot de tarieven van organen voor gezondheidszorg (Wet Tarieven Gezondheidszorg) (14 182)**

en van:

de gewijzigde motie-Toussaint c.s. over het in dienstverband treden van medische specialisten (14 182, nr. 44);

de motie-Toussaint c.s. over de werkgelegenheid bij de Ziekenfondsraad;

de motie-Lansink c.s. over de wettelijke status van een Meerjarenraming Gezondheidszorg (14 182, nr. 45).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Het was verheugend, te kunnen constateren dat bij alle sprekers waardering bestond voor mijn antwoord in eerste termijn, al betrof dat niet overal de inhoud, maar soms de vorm. De Kamer is in tweede termijn teruggekomen op een aantal onderwerpen die ook in eerste termijn een belangrijke plaats hebben ingenomen. Ik wil ze graag rangschikken in een viertal groepen met bijbehorende moties en amendementen en daarop nu nader ingaan. Dan zal ik nog een paar specifieke vragen beantwoorden en die vragen beantwoorden die in mijn eerste antwoord niet of niet voldoende aan bod waren gekomen. Ten slotte zal ik spreken over de amendementen en moties die nog niet systematisch aan de orde waren gekomen.

De vier groepen kunnen als volgt worden samengevat: Het bestuurlijk en financieel kader van het wetsontwerp, het functioneren van het Centraal orgaan, de samenstelling van het Centraal orgaan en het prijsinkomensbeleid en het eventuele dienstverband voor sommige groepen.

Het bestuurlijk en financieel kader waarin het wetsontwerp straks zal moeten gaan functioneren heeft veel aandacht gekregen. Ik ben daar erg blij om, want daardoor heeft de discussie een reikwijdte en een niveau gekregen die dat van de begrotingsbehandeling soms overtreffen. Vrijwel alle sprekers vestigen de aandacht op de samenhang van dit wetsontwerp met de Wet voorzieningen gezondheidszorg, een samenhang die inderdaad heel duidelijk is en naar ik hoop tot uiting zal komen in een snelle behandeling van de ontwerp-voorzieningenwet.

Hoe kun je die samenhang het beste karakteriseren? Je zou kunnen zeggen, dat de ontwerp-Wet voorzieningen gezondheidszorg bevat het systeem van inventariseren, plannen, beslissen over het volume van de gezondheidszorg met inachtneming van de kwaliteit en ten slotte het realiseren van de genoemde beslissingen op lokaal, regionaal en provinciaal niveau. De ontwerp-Wet voorzieningen gezondheidszorg bevat nog veel meer, maar daarop wil ik in dit verband niet nader ingaan. Als het planningsstelsel van die wet goed draait, komt daar een aantal beslissingen uit, uiteraard beïnvloed door de door de centrale overheid gegeven richtlijnen, die leiden tot consequenties in termen van investeringen, organisatie en personeel. Hoe

dat alles over het land wordt verdeeld, is uiteindelijk een kwestie van planning, waarop ik bij de behandeling van dit wetsontwerp niet diep kan ingaan. Die consequenties in materiële en personele zin moeten natuurlijk worden uitgedrukt in prijzen en worden betaald.

De Wet tarieven gezondheidszorg biedt nu het instrument om die geldstroom te kennen en in zekere mate ook te beheersen. Natuurlijk kan die beheersing niet absoluut zijn, want ook de gezondheidszorg is gebonden aan algemene gegevens, zoals bouwkosten, grondkosten, loonkosten, prijsinkomensbeleid, mogelijkheden voor premie-opbrengst enz. De wet biedt in zoverre wel een mogelijkheid tot beheersing, dat zij door middel van richtlijnen en aanwijzingen een structuur kan aangeven. De wet maakt het mogelijk het prijsinkomensbeleid voor de gezondheidszorg toepasbaar te maken. De wet maakt het ook mogelijk de personeelsbezetting te normeren, en bij voorbeeld in sommige sectoren een sterke druk op het tarief te leggen en in andere sectoren enige ruimte te laten.

Vooralsnog ga ik ervan uit, dat de financiële mogelijkheden centraal zullen worden berekend en, zoals tot dusverre, ook centraal zullen worden toegekend.

Misschien is het mogelijk om te komen tot een meer regionale verdeling en tot het creëren van regionale plafonds, waarbinnen de regio een zekere beslissingsmarge krijgt. Dat is allemaal toekomstmuziek en ik zeg het dan ook heel voorzichtig, want al deze zaken moeten op doelmatigheid en uitvoerbaarheid worden onderzocht. Het nodige onderzoek daartoe wordt echter op gang gebracht.

De door de heer Lansink besproken dwarsverbanden liggen op landelijk niveau bij de centrale overheid, die beide soorten richtlijnen – die van de Wet tarieven en van de Wet voorzieningen – op elkaar af moet stemmen. Op provinciaal, regionaal en lokaal niveau liggen ze bij die instanties die straks de planning zullen verzorgen. Daarbij ga ik ervan uit dat de planning voor een langere periode alleen nog het volume zal bevatten en niet de prijs.

Op landelijk niveau zal de uitermate belangrijke afweging moeten plaatsvinden tussen het uit de plannen voortvloeiende gewenste volume, de kwaliteit van de gezondheidszorg die wij in ons land wensen en de prijs die voor dit alles kan of mag worden be-

Veder-Smit

taald. Die prijs komt uiteindelijk te voorschijn in het Financieel overzicht voor het eerstvolgende jaar en de zo goed mogelijke schatting voor volgende jaren. Die prijs zal niet zomaar kunnen worden betaald. Die moet worden betaald uit het nationaal inkomen. Dit is nu het baanbrekende werk van het Financieel overzicht, waar het departement zich op mijn verzoek zoveel moeite voor geeft. Het is een weergave van de prijs die wij tot dusverre voor de volksgezondheid hebben betaald en die, welk wij voor de komende jaren zullen moeten betalen.

Wordt die prijs te hoog en kan die de goedkeuring van de Regering of het parlement niet verwerven, dan ontstaat een nieuwe situatie. Dan moet of het volume worden teruggedrongen, of de prijs voor sommige goederen en diensten worden verlaagd, of de kwaliteit worden verlaagd, of – en dat lijkt mij de beste oplossing – er moeten prioriteiten worden gesteld en een fasering geschieden. Het grote voordeel van het Financieel overzicht is, dat al degenen die erover beslissen in heel grote trekken weten waarover zij spreken, zodat een bewuste afweging mogelijk wordt en onverantwoorde ingrepen worden vermeden.

Ik hoop dat u, mijnheer de Voorzitter, mij deze uitwijding vergeeft; door de meeste sprekers is er indringend naar gevraagd. Daarom wilde ik het uiten van deze filosofie niet helemaal verschuiven naar de behandeling van de Wet voorzieningen.

Ik kom nu tot de beantwoording van concrete vragen en opmerkingen. Het Financieel overzicht, dit in antwoord op de heer Toussaint, is zeker nog niet rijp voor een wettelijke regeling. Een wettelijke regeling zou, als die er kwam, niet moeten plaatsvinden in deze wet, maar in een veel algemener kader. Voorlopig is het Financieel overzicht een taakstelling, een mogelijkheid, aangegeven binnen Bestek '81, waar de Minister en ik ons bij al onze beslissingen zoveel mogelijk aan houden. Het is niet direct bindend voor de gezondheidszorg, maar wel indirect, omdat de centrale overheid zich eraan wil houden.

Met de heer De Korte ben ik het eens dat amendering niet mogelijk is, omdat het geen begrotingspost is. Hoogstens zou te denken zijn aan de mogelijkheid van een zogenaamde amendende motie, die aangeeft dat bij voorbeeld prioriteiten moeten worden verlegd, of dat een fasering moet worden aangebracht of gewijzigd. Dat betekent dan ook de politieke verantwoor-

delijkheid die het parlement mede draagt voor de volksgezondheid. De adviesorganen spelen daarbij een onmisbare rol. Ik neem met name de Centrale Raad voor de Volksgezondheid en de Ziekenfondsraad. Zij dienen op wettelijke gronden te worden gehoord. Dat geldt op zijn terrein ook voor het College voor ziekenhuisvoorzieningen. Juist om het proces van het horen van die verschillende adviesorganen zo goed en doelmatig mogelijk te laten verlopen, heb ik advies gevraagd aan de Centrale Raad voor de volksgezondheid.

De Sociaal-Economische Raad kan uiteraard niet gerekend worden tot de adviesorganen voor de volksgezondheid. Daar is die raad qua doelstelling en samenstelling niet voor geschikt. De werkgevers en werknemers bezetten bovendien in de Ziekenfondsraad een belangrijk aantal zetels. Een adviesaanvraag aan de SER zou daarom noch voor de totstandkoming, noch voor de inhoud van het Financieel overzicht zin hebben. Ik wil mij over de vraag van de heer De Korte nog wel beraden, met inachtneming van deze opmerkingen en ik ben bereid om daarna aan de Kamer hierover een bericht te zenden, hetzij bij de toelichting op de begroting, hetzij in een brief.

De motie van de heren Lansink en De Korte op stuk nr. 45 over de status van het Financieel overzicht stelt ons wel voor problemen. Allereerst – ik heb dat in eerste instantie al gezegd – loopt hier nog een adviesaanvraag aan de wettelijke adviesorganen. Of de Centrale Raad voor de Volksgezondheid het door mij gevraagde advies vóór 31 december zal uitbrengen, weet ik niet. Ik zal wel de voorzitter daarover benaderen. De overwegingen van de motie kan ik in grote lijnen wel onderschrijven. De voorgestelde naam trekt mij helemaal niet aan, maar dat is niet essentieel.

De laatste twee dicta van de motie zijn echter onderling tegenstrijdig. Hoe kun je nu aan de ene kant de Regering uitnodigen tot beschouwingen over de wettelijke status van het Financieel overzicht en aan de andere kant, in het volgende dictum, uitspreken dat het Financieel overzicht een onderdeel van de rijksbegroting moet zijn? Dat laatste is bovendien wetstechnisch onmogelijk, want het Financieel overzicht is een prognose voor vier jaar van kosten die grotendeels niet op de rijksbegroting voorkomen. De rijksbegroting geldt maar voor één jaar.

Ook de andere meerjarenramingen die wij kennen, bevatten – voor zover ik ben geïnformeerd – geen begrotings-

posten. Ik moet dus de indieners vragen, zich nog eens ernstig over hun motie te beraden, tenminste over de bewoording daarvan. A fortiori moet ik het amendement van de heer Toussaint op stuk nr. 22 ontraden, omdat ik dat prematuur acht. Het hoort niet in deze wet thuis.

De heer **Lansink** (CDA): Natuurlijk zullen wij ons beraden, maar de opmerkingen van de Staatssecretaris slaan toch uitsluitend op de formulering van het tweede dictum en niet op de doelstelling?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Wanneer de heer Lansink zich op het tweede dictum zou beraden, dan verdwijnt er een belangrijk obstakel en verdwijnt ook de tegenstrijdigheid tussen het voorlaatste en het laatste dictum.

De heer **Lansink** (CDA): Ik beluisterde zoëven in de opmerking van de Staatssecretaris, dat zij bezwaar heeft tegen de motie in haar geheel. Dat is dus kennelijk niet het geval.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Dat heb ik niet gezegd. Ik heb juist gevraagd of de heer Lansink zich nog eens wil beraden.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Door de vlijt van de heer Lansink hebben wij nu een vertaling van mijn amendement in een motie. Ik meen echter, dat de bedenking die de Staatssecretaris heeft tegen de motie, ontbreekt ten opzichte van mijn amendement. Ik heb verder in de uiteenzetting van de Staatssecretaris gemist een verwijzing naar artikel 52 van dit wetsontwerp, dat de mogelijkheid herbergt dit wetsontwerp in fasen in te voeren. De grote fracties in de Kamer hebben zich duidelijk uitgesproken vóór de noodzaak van een budgettaire taakstelling, zoals ik die heb uiteengezet en zoals die gevonden kan worden in ons amendement.

Het is mij niet duidelijk waarom de Staatssecretaris niet heeft gezegd, dat zij in beginsel dit amendement kan aanvaarden en dat zij krachtens lid 6 van ons amendement dan nadere regelen kan stellen, onder andere ook betrekking hebbend op eventuele adviezen die zouden moeten worden ingebracht, over de vraag hoe je een en ander moet voorbereiden. Mag ik daarover nog het standpunt van de Staatssecretaris vernemen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik vind het ook belangrijk dat het advies van de Centrale Raad, in combinatie met de andere adviesorganen, daarover wordt uitgebracht. Een amendement wacht echter niet op een advies, want

Veder-Smit

ik neem aan dat de wet vóór het reces in behandeling komt en dat daarover gestemd wordt. Dan zou de Kamer een beslissing moeten nemen terwijl dat advies er nog niet is. Dat is mijn eerste bezwaar.

Ik waardeer de tegemoetkoming van de heer Toussaint waar hij vraagt, dit artikel dan niet meteen in te voeren. In het eerste lid staat echter wel: 'Onze Minister stelt jaarlijks een financieel plan van de gezondheidszorg vast'. Ik vind dan wel dat er een pijler uitvalt, wanneer iets dat jaarlijks moet gebeuren, niet gebeurt.

Mijn hoofdbezwaar is echter dat het Financieel overzicht nog niet rijp is voor een wettelijke status. Wanneer de wettelijke status moet worden vastgesteld, kan deze beter plaatsvinden in de Voorzieningenwet omdat die een ruimer karakter draagt – en ik meen dat ik dat heb aangetoond – dan de Wet tarieven.

De heer **Toussaint** (PvdA): De Staatssecretaris wijst op het eerste lid. Daar in voorziet op het ogenblik in beginsel het bestaande financiële overzicht. Zij zegt dat het financiële overzicht nog niet rijp is voor een wettelijke status. Wij zijn het er volledig over eens dat er nog heel wat in de loop der tijden aan dit financiële overzicht – dat wij in onze opzet het financiële plan hebben genoemd – kan worden verbeterd en veranderd. Wat weerhoudt de Staatssecretaris ervan om daar nu mee te beginnen?

Uitgangspunt was de centrale stelling: wie beheerst het beheer over die f 28 miljard die jaarlijks in Nederland in de gezondheidszorg omgaat? Ik heb hierover een uitvoerig betoog gehouden en het is ook niet weersproken. Dat kan niet zo doorgaan. Die controle dient een parlementaire controle te zijn. Dit was een van de inzetten van ons in de hele discussie. Het is mij niet duidelijk om welke redenen de Staatssecretaris afwijzend blijft staan tegenover ons amendement.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik meen dat ik dit via diverse soorten argumenten heb weergegeven. Ik noem: de staat van opbouw van het Financieel overzicht, het feit dat er een adviesaanvraag over loopt, het feit dat het Financieel overzicht in een ander wettelijk kader thuishoort dan in het instrument van de Tarievenwet en het feit dat het financiële overzicht niet rijp is voor wettelijke regeling. Dit zijn een aantal zeer fundamentele argumenten. Je kunt het er wel of niet mee eens zijn, maar ik meen dat de argumentatie geleverd is.

De heer De Korte wees op het verband tussen de kosten voor gezondheidszorg en het systeem van de sociale verzekeringen. Ik ben dat met hem eens. Bij de uitwerking van de motie-Beckers over de oorzaken en de gevolgen van het ziekteverzuim zal er gelegenheid zijn op dit punt terug te komen.

Zowel de heer Lansink als de heer De Korte wezen op de optredende veranderingen voor de Ziekenfondsraad. Ik ben al ingegaan op de kwestie van de twee soorten overeenkomsten die moeten worden beoordeeld. Ik meen dit door de nota van wijzigingen op stuk nr. 37 nader te hebben verduidelijkt. Omdat de beschouwingen van de Ziekenfondsraad maar gedeeltelijk door de geachte afgevaardigden zijn overgenomen, heb ik gemeend op de andere niet te moeten ingaan.

Beide sprekers hebben de persoonlijke verbindingen tussen de Ziekenfondsraad en het COTG aan de orde gesteld. Het is niet de bedoeling, een kroonlid als vertegenwoordiger van de Ziekenfondsraad aan te wijzen. Wel biedt artikel 21, zesde lid, aan onder meer de Ziekenfondsraad de mogelijkheid om een waarnemer aan te wijzen die de vergaderingen van het COTG, van zijn kamers en de commissies kan bijwonen. Dit lijkt mij een goede mogelijkheid voor informatie en coördinatie.

Ik hoop dat de Kamer goedvindt dat ik, zoals al is toegezegd, op de afstemming en taakverdeling van de verschillende landelijke adviescolleges in de toekomst nader mag ingaan bij de nadere meorie van antwoord van de Wet voorzieningen gezondheidszorg.

Ik kom nu op het functioneren van het Centraal Orgaan, daar waar is gesproken over de inhoud van richtlijnen, de inachtneming van kwaliteit, de controle op aanwijzingen en het beroep. Omdat ik daarop in eerste termijn uitvoerig ben ingegaan, mag ik nu waarschijnlijk wel vrij kort zijn.

Mijn antwoord aan de heer Toussaint is, dat in de definitie van het begrip 'tarief' het begrip 'budget' ligt besloten. Een tarief is de prijs voor een prestatie of voor een geheel van prestaties. Daarvoor moet uiteraard een begroting zijn gemaakt; anders kan die prijs niet worden berekend. Ik vind daarom zijn amendement op stuk nr. 24 overbodig.

Budgettering in enge en in ruime zin acht ik belangrijk (ik ben dit geheel met de heer Toussaint eens) omdat zij een instrument biedt om tot normering te komen.

Mevrouw Wessel wil ik nog eens in herinnering brengen dat enkele zie-

kenhuizen bereid zijn tot het doen van experimenten met een systeem van budgettering; het zijn er drie. Iets anders is, dat het systeem van de functionele bedrijfsrekening (dat is een ander begrip) al in ongeveer 20% van de ziekenhuizen toepassing heeft gevonden.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Toen dit aantal zo weinig duidelijk naar voren kwam in eerste termijn, was ik er al bang voor dat het heel gering zou zijn. Ik heb bij de begrotingsbehandeling een motie ingediend met de strekking het budgetteringssysteem nog wat op te peppen en meer kansen te geven. Toen is een toezegging gedaan en, aangezien wij tegen overbodige moties zijn, heb ik de motie ingetrokken. Nu is er weer geruime tijd verlopen en dacht ik dat het wel wat ruimer opgezet zou kunnen worden. Als ik nu echter hoor dat het om slechts drie ziekenhuizen gaat, vind ik dat adembenemend weinig. Kan dit niet met spoed 30 of 300 worden?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Het misverstand dat ik heb geprobeerd op te helderen, blijkt toch nog voort te leven. De functionele bedrijfsrekening (en dit was het grote punt van mevrouw Müller....

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Neen, ik heb het over budgettering. Ik heb het niet over het punt van mevrouw Müller, dat ik wellicht ook ondersteund heb, maar ik spreek nu echt over de experimenten met budgetsystemen in ziekenhuizen, eventueel uit te breiden tot verpleeginrichtingen, psychiatrische ziekenhuizen enz.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Een experiment heeft tot doel een bepaald mechanisme op te sporen en uit te testen. Daarmee behoeven wij natuurlijk niet 20% van het ziekenhuiswezen te belasten. Dan moet men enkele goed gekwalificeerde en in zo'n experiment geïnteresseerde ziekenhuizen hebben. Het is alleen de bedoeling dat het experiment goed verloopt, niet dat het in grote aantallen plaatsvindt. Ik geloof niet, dat mevrouw Wessel teleurgesteld behoeft te zijn.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra**: Ja, ik ben daar erg teleurgesteld over. Ik heb in eerste termijn het zojuist verschenen rapport van het Nationaal Ziekenhuis Instituut genoemd dat uitbreiding van die experimenten voorstelt. Daarom dacht ik dat de tijd nu rijp was om de bestaande experimenten uit te breiden.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mevrouw Wessel gaat niet in op mijn

Veder-Smit

woorden, namelijk dat een experiment een bepaald doel heeft, zoals het uittesten van de haalbaarheid van budgettering, maar dan ook een bindend budget. Is dit een haalbare vorm van exploitatie en tariefstelling, ja dan neen? Het is natuurlijk een geweldige omschakeling, vergeleken bij het huidige systeem onder de vigueur van het COZ. Er moet een heel stuk praktijk van het COZ voor opzij worden gezet; blijken moet of het kan, of het leidt tot stijging van uitgaven of een verschuiving van uitgaven, dan wel tot daling van uitgaven. Dit kan jaren duren. Ik geloof dat, als drie gekwalificeerde ziekenhuizen hieraan meedoen, het geen zin heeft het aantal tot 30 of 300 uit te breiden. Dit zou bijzonder veel mankracht vergen.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Ik zou mijn vraag nog eens anders willen stellen. Wanneer zijn de experimenten in een dusdanig stadium dat de resultaten geëvalueerd kunnen worden en op grond daarvan eventueel met het budgetstelsel verder gegaan kan worden? Wat doet de Staatssecretaris met het door mij zojuist genoemde rapport van het NZI, dat budgettering op veel ruimere schaal wil toepassen in de experimentele sfeer? Dit rapport is reeds toegezonden aan allerlei ziekenhuizen en daarin worden besturen, directeuren enz. opgeroepen hieraan mee te doen.

Hoe verhoudt zich dit rapport tot haar uitspraak, dat wij eerst eens moeten afwachten wat het resultaat is van het experiment in die drie ziekenhuizen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik maak een duidelijk onderscheid met de functionele bedrijfsrekening, die misschien gecombineerd kan worden met een functionele begroting. Dit is als het ware een bepaalde inrichting van de boekhouding, waardoor men bij voorbeeld kan zien wat uitgegeven wordt voor de interne, voor de chirurgie en dit soort opsplitsingen. Experimenten met budgetfinanciering vormen een andere zaak.

Ik heb al in eerste termijn gezegd dat ik op 17 juni met de Nationale Ziekenhuisraad zal overleggen over de inkleiding van de experimenten waaraan die ziekenhuizen mee willen doen. Wanneer wij overeenstemming bereiken over de opzet van die experimenten, dan moeten zij van start gaan. De loop van experimenten kan wel een enkel jaar duren. Het is meestal niet van tevoren te zeggen wanneer de resultaten ter beschikking komen.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Dan heb ik een black-out gehad tijdens de begrotingsbehandeling, want ik had toen begrepen dat die experimenten al gestart waren.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Toussaint heeft gesproken over de kwaliteit en de tariefstelling. In eenvoudige woorden kan men het eenvoudig merken als een bedrag voor hoeveelheid, soort en eenheid per tijd. In mijn eigen woorden is de hoeveelheid dan bijvoorbeeld één, de soort kan zijn een verpleegster en de eenheid per tijd is de dag. In theorie kan er zo een tarief per dag zijn voor een gediplomeerd verpleegster. Men kan een andere kwaliteit kiezen door een leerling-verpleegster per dag te nemen. De kwaliteit is dan gedaald, met alle waardering overigens voor de leerling-verpleegkundige. Daarom zit in de keuze van de soort een element van kwaliteit. In mijn definitie van het tarief zit dus de kwaliteit al opgesloten. Dat is de reden dat ik er geen behoefte aan heb, dat uitdrukkelijk op te nemen in artikel 11, eerste lid.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het is terecht dat de Staatssecretaris een eenvoudig voorbeeld gebruikt. Moet ik begrijpen dat dit ook opgaat bij de chirurgie en dergelijke? Daar is dikwijls sprake van zeer gecompliceerde zaken. Dat vooronderstelt een zeer vergaande differentiatie in de richtlijnen, wil men inderdaad bij gecompliceerde situaties het kwaliteitsaspect kunnen toetsen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Naar mijn mening moeten wij komen tot meer gedifferentieerde tarieven. Ik heb daarvan al enige voorbeelden gegeven, zoals het voorbeeld van de normering die men in het project-ijkhoeve heeft gemaakt en het voorbeeld van de Rijkspsychiatrische Inrichting. De praktijk zal moeten leren hoever de differentiatie moet gaan, want ook dit soort zaken is in ontwikkeling.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik zal even een voorbeeld geven. Bij de tarieven van de medisch specialisten bestaat de zogenaamde pendel. Voorzien er straks de richtlijnen in dat je per moeilijkheidsgraad – als een moeilijkheidsgraad wordt gezien als een bestanddeel om een pendel te rechtvaardigen – tot een aparte norm komt om te bekijken of een praktisch tarief inderdaad redelijk is te achten? Wat doet dus de Staatssecretaris in de praktijk met de pendel?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Naar mijn idee zijn wij het helemaal niet on-

eens. Het tarief moet rekening houden met de kwaliteit. De vraag of straks de pendel al of niet in het tarief voor de specialistische voorzieningen moet worden gehandhaafd, lijkt mij niet alleen een vraag van tariefteknik, maar ook van beleid.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijn vraag was, of de richtlijnen daarin voorzien. Zijn de richtlijnen zo gedifferentieerd dat het al dan niet aanwezige bestaansrecht van de pendel kan worden getoetst?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Die richtlijnen kunnen er naar mijn mening in voorzien, maar het nieuwe orgaan zal dat zelf moeten opzetten, want hiervoor bestaan nog geen richtlijnen. Men weet dat het hele beleid ten aanzien van de vrije-beroepsbeoefenaren in dit opzicht nog moet worden opgebouwd bij het COZ. Het lijkt mij echter dat de ruimte zeker aanwezig is.

Ook over de inhoud van de aanwijzingen is uitvoerig gesproken. Zij moeten globaal zijn en passen in het systeem van de wet en het algemene volksgezondheidsbeleid, zoals dat door Regering en parlement wordt vastgesteld. De Kamer kan de Regering hiervoor altijd ter verantwoording roepen. Controle vooraf op deze aanwijzingen past niet in ons parlementaire systeem en zal ondoelmatig werken. Ik meen dat vooroverleg met het Centraal orgaan voor de hand ligt; ik heb dan ook zeker geen bezwaar, integendeel, tegen het amendement op stuk nr. 17.

Aanneming van het amendement op stuk nr. 39 moet ik ontraden. Dit betekent controle vooraf, wat niet past in ons Nederlandse stelsel, wat ertoe kan leiden dat de Kamer in alle details van het uitvoerende beleid treedt en wat beperking van de slagvaardigheid en de snelheid van het beleid zal betekenen. Ik stel mij voor dat bij iedere aanwijzing een fractie in de Kamer denkbaar is die de aanwijzing wenst te veranderen. Dit kan ertoe leiden dat elke aanwijzing tot een plenair kamerdebat leidt. Dit is voor de kracht en het tempo van het beleid een belemmering.

De heer **De Korte** (VVD): Is het geen garantie voor het zeer globaal houden van de aanwijzingen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik veronderstel het tegendeel. Ik kan mij goed voorstellen dat de Kamer verfijningen aanbrengt na een debat waarin de merites van de aanwijzing zijn besproken.

De heer **De Korte** (VVD): Ik bedoel globaal houden door de Minister. De Staatssecretaris weet dat ik namens

Veder-Smit

mijn fractie sterk de globaliteit heb onderstreept. Het globaal houden is moeilijk op enigerlei wijze te formaliseren. Als de mogelijkheid bestaat dat de Kamer op een aanwijzing reageert, is hierop meer kans, als de aanwijzingen niet globaal en gedetailleerd zijn.

Staatssecretaris Veder-Smit: Dit blijft een taxatie van ons beiden. Ik weet niet of de stroming die de aanwijzingen globaal wil houden altijd een meerderheid in de Kamer zal hebben. Ik veronderstel dat een debat meestal zal leiden tot een aanwijzing van de Kamer aan de Regering.

Ik heb ook een opmerking over de tekst van het amendement. Hierin wordt gesproken over de vaststelling van een besluit. Ik meen dat men de Regering niet zal verbieden, een besluit te nemen. Men beoogt waarschijnlijk, de Regering een besluit niet te laten uitvoeren. Dit is een redactionele opmerking.

Een parallel met de Loonwet is mijns inziens slechts zeer ten dele aanwezig. Een ingreep in de loonvorming betekent een veel zwaardere ingreep dan een aanwijzing aan een bepaald orgaan in de gezondheidszorg. Ik herhaal dat de aanwijzingen zullen passen in het volksgezondheidsbeleid en in het prijs- en inkomensbeleid dat de Kamer in alle rust met de Regering kan vaststellen. Zowel bij de behandeling van de begroting van Volksgezondheid en Milieuhygiëne als bij de discussies over het prijs- en inkomensbeleid kan de Kamer uitvoerig met de Regering debatteren. Het kader ligt dus vast.

De heer Lansink (CDA): Is de Staatssecretaris niet met mij van oordeel dat het feit dat aanwijzingen wettelijk mogelijk zijn, al een ingreep is? Het is mogelijk dat de uitwerking ervan anders is dan die van een loonwet, maar het is niet voor niets een aanwijzing. Deze heeft een ander karakter dan een richtlijn. Daarom wensen wij, enige parlementaire controle hierop mogelijk te maken.

Staatssecretaris Veder-Smit: Het instituut van de aanwijzing is naar ik meen duidelijk. Het heeft als zodanig ook geen bestrijding ondervonden. De vraag die nu ter discussie staat, is of het verstandig is dat de Kamer over de uitvoering van een beleid in de vorm van aanwijzingen vooraf wil debatteren.

De heer Bakker (CDA): Hieraan wil ik nog even iets toevoegen. Een aanwijzing wordt gepubliceerd. Dat gebeurt

nog niet zolang als gevolg daarvan niet een richtlijn ontstaat. Door die publicatie kan een ieder daarop reageren. Hoe ziet u dan die relatie? De Kamer zou dit dan ook kunnen doen.

Staatssecretaris Veder-Smit: Die opmerking is juist. Ik meen dat de strekking van dit amendement, evenals van dat van mevrouw Wessel, is, als het ware het beleid ten aanzien van de aanwijzing naar de Kamer toe te buigen, omdat de Kamer wil dat zij daarvan direct bericht krijgt.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Ja, precies! Dat was mijn opzet.

De heer Lansink (CDA): Nog één opmerking wil ik maken over het karakter van de aanwijzing en dus ook over het karakter van de controle vooraf. De Regering heeft een besluit genomen. De Staatssecretaris heeft zojuist opgemerkt dat het niet meer gaat om een vaststelling maar om een uitvoering van een besluit. Tussen het nemen van het besluit en de uitvoering is geen sprake van een controle vooraf. In die zin zou het amendement wellicht moeten worden aangepast. Er is controle nadat er een besluit is genomen, met als mogelijkheid voor de Kamer het besluit eventueel te herzien. Ik vind dat u te zeer de nadruk legt op de controle vooraf. Dat is niet de bedoeling van het amendement. Dat staat er ook niet.

Staatssecretaris Veder-Smit: Misschien is het goed dat wij de tekst van het amendement daarop straks nog even bezien.

De heer De Korte (VVD): In dit verband wijs ik op datgene wat bij voorbeeld bij de vaststelling van daglonen gebeurt. Ook daarbij heeft de Kamer de mogelijkheid, binnen een maand achteraf eventuele wijzigingen aan te brengen, zo zij deze nodig acht. Dit gebeurt echt alleen achteraf. In de praktijk leidt dit ook niet in alle gevallen tot een discussie. In het geval van de Loonwet is die termijn zelfs nog korter, namelijk tien dagen. Ook wij hebben een kortere termijn opgenomen. Hierdoor hebben wij tot uitdrukking willen brengen dat wij menen dat alleen wanneer het hoogstnoodzakelijk blijkt te zijn achteraf, voordat de zaak wordt uitgevoerd en vastgesteld, de mogelijkheid dient te bestaan dat de Kamer op hoofdlijnen iets kan bijsturen.

Staatssecretaris Veder-Smit: Ik ben dankbaar voor deze interpretatie van de achtergrond van de gedachte rond het amendement. Misschien kan de redactie nog worden bezien, met inachtneming van mijn opmerkingen daarover.

Ik heb nog één opmerking, die ik misschien vergeefs maak, namelijk dat het wellicht mogelijk zou zijn, het amendement van de heren Lansink en De Korte te splitsen en alleen deel II ervan te handhaven, omdat dit strekt tot een duidelijker toezicht van de Kamer op een artikel dat door de heer De Korte is bestreden. Daarmee zou een tweedelig doel worden gediend: een artikel dat hem niet sympathiek is, wordt in zijn werkingssfeer gereduceerd en het zou de bewindslieden verheugen.

De heer Lansink (CDA): De Kamer niet! **Staatssecretaris Veder-Smit:** Dat had ik al begrepen.

De heer De Korte (VVD): Ik vind dit in ieder geval een knappe gedachte!

Staatssecretaris Veder-Smit: Dank u! Dan is er nog de kwestie van het beroep, dat in tweede instantie iets minder diepgaand aan de orde is gekomen. Gelukkig is het duidelijk geworden dat uiteindelijk het beroep tegen een tariefsvaststelling door de woordvoerders van CDA en VVD toch wordt gezien als bij het College van beroep voor het bedrijfsleven op zijn plaats, zij het dat de reserve daartoe bij de heer Lansink niet was verdwenen en hij zich heeft voorbehouden, later eens te evalueren hoe dit bevalt. Dat lijkt mij een bijzonder goede gedachte.

Ik heb begrepen dat de Kamer geen prijs stelt op een vol beroep bij de Kroon. Ik ben van mening dat dit een juiste gedachte is.

De heer Lansink heeft ook gevraagd wat er gebeurt als de Minister niet reageert op een richtlijn. De wetstekst geeft naar mijn mening uitsluitel: 'een richtlijn behoeft goedkeuring'. Daaruit kan men afleiden dat er geen richtlijn is als er geen goedkeuring heeft plaatsgevonden. Ik wil graag uitdrukkelijk bij dezen de mondelinge interpretatie van deze wetstekst geven: bij niet reageren van de Minister leidt het niet tot een dan toch vastgestelde richtlijn. De achterliggende motivering is – en moet zijn – naar mijn mening dat de Minister geen redelijk doel heeft niet te reageren. De Minister wil graag dat richtlijnen tot stand komen, want de Minister heeft het gehele tarieforgaan gewild ten einde een richtlijnstelsel te ontwerpen. Hij moet dus reageren vanuit zijn taak.

Over de samenstelling en werkwijze van het orgaan is nog een aantal opmerkingen gemaakt en zijn amendementen ingediend. Het merkwaardige van de amendementen is, dat zij van

Veder-Smit

verschillende gedachten uitgaan en in zekere zin tegenover elkaar staan. Het amendement-B. Bakker-De Korte op stuk nr. 21 beoogt om het aantal leden van het Centraal orgaan op 18 te brengen in plaats van op 15. De Minister van Economische Zaken is een tegenstander van deze wijziging. Het bezwaar tegen vergroting van het aantal leden is, dat de werkbaarheid waarschijnlijk zal verminderen en daarmee ook de eenheid van beleid in het Centraal orgaan. Ik moet aanvaarding van dit amendement dus ontraden.

De heer **De Korte** (VVD): Kent de Staatssecretaris de gedachte van de Minister van Economische Zaken wel voldoende? De werkbaarheid zou verslechteren met 19 in plaats van met 15 leden, maar de Staatssecretaris heeft uitdrukkelijk uitgesproken dat het om een deeltijdfunctie gaat. Als het om 18 volledige banen gaat, kan verslechtering van de werkbaarheid inderdaad het gevolg zijn. Als het om 18 deeltijdbanen gaat, is het niet gezegd dat daarmee de hoeveelheid werkuren van de leden in totaal wordt uitgebreid. Die bezwaren tellen dus minder zwaar.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: De bezwaren zijn niet van financiële aard, maar zijn meer gegrond op het feit dat de wet van Parkinson zegt dat een groter orgaan dikwijls minder goed werkt dan een kleiner.

De heer **De Korte** (VVD): De Regering zou daarmee tegen deeltijdarbeid zijn!

De heer **Lansink** (CDA): De Minister van Economische Zaken heeft bezwaar tegen dit amendement. Het gaat echter om de vraag wat het oordeel van de Regering is. Heeft de Staatssecretaris zich laten overtuigen en zich achter het oordeel van de Minister van Economische Zaken geschaard of ziet zij wel iets in de suggestie?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Uiteraard spreek ik namens de Regering. Al sprekende heb ik het oordeel van de Minister van Economische Zaken gegeven.

De heer **Bakker** (CDA): Men kan natuurlijk niet werkelijk volhouden dat een uitbreiding van 15 naar 18 een groot probleem is, omdat het maatschappelijk belang – ook al moet het algemeen belang prevaleren – beter in de raad vertegenwoordigd zal zijn.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat zich geen ramp over Nederland zal voltrekken als het Centraal orgaan wordt uitgebreid van 15 tot 18 leden.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Deelt de Staatssecretaris mijn opvatting dat, als we praten over 'banen', we in dit verband niet praten over deeltijdbanen? En is zij het er mee eens dat, wanneer we spreken over een totaal van 18 leden in plaats van 15 leden, er uiteraard de mogelijkheid is dat in een bepaalde vergadering alle 18 leden aanwezig zijn?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Mijnheer de Voorzitter! Dat laatste behoort uiteraard zo te zijn. Mijn argumentatie was niet ontleend aan de belangen van degenen die lid van het Centraal orgaan zouden zijn, maar was geheel ontleend aan de doelmatigheid van het functioneren van het Centraal orgaan. Het is dan natuurlijk van belang dat er een hoog opkomstpercentage is.

Ik kom bij het amendement van de heer Toussaint. Deze heeft in zoverre naar ons hart gesproken, dat hij het orgaan op dezelfde sterkte wil laten. Hij wil echter een aanmerkelijke verschuiving in de samenstelling aanbrengen. Daarover heb ik in eerste termijn al gesproken.

Ik heb sympathie voor zijn wens om de gebruiker een positie – naar zijn mening moet het een sterke positie zijn – in het orgaan te geven. Ik worstel evenwel met de gedachte wie de gebruiker zal moeten zijn, hoe hij zal moeten worden aangewezen en wie hij zal moeten vertegenwoordigen.

Ik heb in eerste termijn al gezegd dat wij uiteindelijk allemaal gebruikers van de gezondheidszorg zijn. Op grond van systematische overwegingen zou men alleen de dienstverleners zelf daarvan kunnen uitzonderen, hoewel deze op hun tijd óók gebruikers zijn. Wie zou men echter, op grote schaal, als gebruiker moeten aanwijzen en hoe zou de aangewezen verantwoordelijkheid kunnen afleggen? Ik vind de gedachte sympathiek, maar de realisering ervan in zetels is een zaak die op praktische moeilijkheden stuit.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de Staatssecretaris vragen hoe zij zich voorstelt, in haar kijk op het wetsontwerp, dat de Minister zelf degenen aanwijst die hij dan wel representatief acht om de consumenten te vertegenwoordigen. In een later stadium is immers van de kant van de Regering gezegd dat één van de vijf als kroonleden te bestempelen leden namens de consumenten zitting heeft. Daarbij doet zich toch hetzelfde probleem voor, als de Staatssecretaris zoëven schilderde met betrekking tot de gebruikers van de gezondheidszorg? Ik begrijp dan niet waarom zij ons dit vraagt.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Onze gedachte was een van de kroonleden speciaal te belasten met de taak op de belangen van de gebruikers te letten. Ik zou dan toch altijd graag een combinatie hebben gezien met een deskundigheid, die kroonleden toch moeten hebben.

De heer **Toussaint** (PvdA): Dat is nog geen weerlegging van wat ik zeg. De Staatssecretaris vraagt mij hoe ik denk die representanten bij elkaar te halen, maar ik kan die vraag ook aan haar stellen. Ook zij gaat er in tweede aanleg vanuit dat een van die vijf kroonleden de belangen van de consumenten gaat vertegenwoordigen. Hoe denkt de Staatssecretaris zelf dit probleem op te lossen?

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Het is een probleem dat de heer Toussaint heeft opgeroepen door de gebruiker in de wetstekst op te nemen. De tekst zoals die nu luidt, biedt de gelegenheid om, wellicht aan de Algemene Nederlandse Patiëntenvereniging of aan de Consumentenbond, te vragen een voorlichting te doen voor een gekwalificeerd kroonlid.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik zie niet in hoe de tekst van ons amendement – de Staatssecretaris doelt hier waarschijnlijk op het amendement op artikel 1, de definiëring – een belemmering kan zijn. Wij spreken namelijk van gebruikers, maar ook van toekomstige gebruikers, mensen die op het ogenblik gezond zijn. Dat is waarschijnlijk de consument die de Staatssecretaris ook voor ogen heeft. Daarnaast hebben wij in onze definitie ruimte geschapen voor mensen die patiënt geweest zijn of die op het ogenblik patiënt zijn. Ik heb enkele voorbeelden genoemd.

De Staatssecretaris zal waarschijnlijk de eerste zijn om te beamen dat op het ogenblik het patiëntenrecht een enorme evolutie doormaakt. Daarom begrijp ik niet goed hoe zij zich in een tijd dat deze zaken zo actueel zijn en zich zo snel ontwikkelen kan afvragen wie je dan wel zou moeten aanzoeken om namens patiënten of toekomstige patiënten belangen te behartigen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: De heer Toussaint weet dat het allang ons plan was iemand speciaal te belasten met behartiging van de belangen van de patiënten of consumenten. Daar bestaat geen enkele moeilijkheid over. Het is echter de vraag of je die 'gebruiker' dan in de wetstekst moet invoeren. Dit is een wetstechnische opmerking.

Daarbij komt dat het amendement van de Partij van de Arbeid twee zetels

Veder-Smit

weghaalt bij de organen van gezondheidszorg en twee bij de ziektekostenverzekeraars, terwijl het er bij de kroonleden een weghaalt, en er bij de werknemers en werkgevers een bij doet.

De heer **Toussaint** (PvdA): Die ene, die er bij de kroonleden afgaat, kan men optellen bij het aantal vertegenwoordigers van gebruikers, dat wij op drie hebben gezet.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Die som heb ik ook gemaakt. Ik zou het betreuren als zowel de organen van gezondheidszorg als de ziektekostenverzekeraars twee zetels moesten afstaan. In eerste instantie heb ik al gezegd, dat ik het zou betreuren als de ziektekostenverzekeraars, waarvan de ziekenfondsen altijd een belangrijke dragende rol hebben vervuld en bereid zijn te vervullen, aanmerkelijk in zeteltal achteruitgingen. Als ik zelf nog iets zou willen veranderen, dan zou het ten gunste van die groep zijn. Die groep zou ook aangemerkt kunnen worden als belangbehartigers van de gebruikers, in het bijzonder de verzekerden.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik heb uitvoerig betoogd, dat wij dat in belangrijke mate ontkennen. De belangen van de ziekenfondsen, die in zeer veel gevallen worden gedomineerd door mensen uit de medische stand en die soms ook uitgaan van bepaalde ondernemingen, kunnen niet worden vereenzelvigd met de belangen en de kijk op de zaak van de echte gebruikers, de echte financiers, u en ik.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik heb dat zelf niet gedaan. Ik vind de argumenten van de ziekenfondsen ten behoeve van hun eigen positie wel sterk. Het verwondert mij wel dat, gezien de politieke signatuur van de heer Toussaint, hij zo kritisch staat tegenover het ziekenfondswezen. Wat is opgebouwd aan verzekeringswezen tegen ziektekosten is in zeer belangrijke mate te danken aan de ziekenfondsen. Zij hebben het niet verdiend op deze manier het veld te moeten ruimen.

De heer **Toussaint** (PvdA): In eerste instantie heb ik gesproken over waardering voor de vele positieve elementen die het ziekenfondsbestel heeft aangebracht. Ik heb eraan toegevoegd, dat het bestel als zodanig moet veranderen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Dat is dan een platonische waardering geweest, want zij gaat wel gepaard met

een aftrek van twee zetels. Ik moet daarom dit amendement sterk ontraden.

De heer **Toussaint** (PvdA): Dezelfde kijk heeft de Staatssecretaris dan kennelijk op de particuliere ziektekostenverzekeraars, want die heb ik in dit verband ook aangeduid.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ja.

Mevrouw Wessel heeft op stuk nr. 34 een amendement ingediend inzake de samenstelling van het orgaan. Mevrouw Wessel is wat allergisch voor het begrip representatief. Zij is daarin toch een uitzondering. Een representativiteitsverklaring heeft niet voor altijd te gelden. Het zijn van representatief betekent niet dat er geen andere representatieve organen van andere kleur, aard of signatuur zouden zijn. Ik meen daarom dat de bezwaren van mevrouw Wessel wat te absoluut door haar worden gesteld. De regeling lijkt mij een evenwichtig geheel te geven.

Ten slotte wil ik over haar amendement zeggen, dat het begrip representatief een wettelijke terminologie is die voorkomt in de Ziekenfondswet en in de wetgeving op de bedrijfsorganisatie. Ik moet dus ook dit amendement ontraden.

Ik heb al gesproken over het amendement van de heer Toussaint op stuk nr. 24 over het verband tussen bijzondere richtlijnen en het stelsel van budgetfinanciering. Ik heb geen behoefte aan dit amendement. Hetzelfde heb ik al gezegd over het amendement, voorkomende op stuk nr. 23.

Ik kom nu tot het prijsinkomensbeleid. Daarna zal ik nog enkele specifieke vragen en de rest van de amendementen en de moties behandelen. Ik heb de heer Toussaint al geantwoord dat ik ook spreek namens de Minister van Economische Zaken en de Regering. Op zijn amendement, voorkomende op stuk nr. 26, zal ik later terugkomen.

Ik moet in dit verband de heer De Korte toegeven, maar dat is geen verontschuldiging, dat Volksgezondheid in het prijsinkomensbeleid door het noemen van het norminkomen in deze wet in zekere zin vooroploopt, omdat er nog geen raamwet op de inkomensvorming is, maar verder is het niet de bedoeling dat Volksgezondheid een afzonderlijk prijsinkomensbeleid gaat voeren. Hij heeft dat gesteld en ik geloof met hem dat er geen redenen voor zijn en dat de behoefte niet is aangetoond. Dat is de reden waarom ik de wetstekst ongewijzigd zou willen laten.

De heer Lansink heeft gesproken over het regeringsstandpunt ten aanzien van het interim-rapport van de commissie-Van Mansvelt. Dat zal inderdaad via de ministerraad moeten lopen. Ik hoop dat standpunt nog deze maand te kunnen uitlokken. Het zal misschien een voorlopig standpunt zijn; het betreft immers een interim-rapport. Misschien zal het een definitief standpunt zijn; ik weet niet wat de ministerraad zal beslissen.

De heer Lansink heeft ook gesproken over de kwantitatieve normering. Dat is een onderwerp dat mij zeer ter harte gaat, vooral de normering van de verrichtingen. Ik heb in een eerdere gedachtenwisseling meegedeeld, dat ik overeenstemming heb met een aantal personen om deel te nemen aan een commissie, die de medisch-diagnostische verrichtingen gaat bestuderen, vnl. voor zover het de specialisten betreft. Ik zal die commissie op 1 juli installeren, professor Den Otter zal daarvan voorzitter worden en de voorzitter van de Commissie Structuur Honorering Medische Specialisten zal als adviseur aan die commissie worden toegevoegd, ten einde een goede coördinatie te waarborgen.

De heer De Korte heeft nog eens gevraagd naar de verstrekking van gegevens en van mij de uitdrukkelijke verzekering gevraagd, dat wij met alle gegevens zorgvuldig zullen omspringen. Hij neemt dat zeker aan voor de privacy van de patiënten, omdat wij die uitdrukkelijk hebben geregeld, maar hij heeft nog eens extra de aandacht gevestigd op de privacy van de gegevens, afkomstig van de beroepsbeoefenaars. Ik heb in eerste instantie al gezegd dat het hierbij gaat om weinig privacy-gevoelige gegevens van de beroepsbeoefenaren, omdat zij niet over de persoon gaan. Uiteraard is er een heel stel garanties, die wij in acht zullen nemen. Natuurlijk is alleen maar van belang het doel, waarvoor men de gegevens verzamelt. Verder zullen wij nooit gegevens opvragen die niet noodzakelijk zijn voor dat doel.

Wij zullen het opvragen ook zoveel mogelijk beperken. Voorts zullen wij in acht nemen wat er op dit gebied aan regels en voorschriften ligt: de aanbevelingen van de commissie-Koopmans en de aanwijzingen van de Minister-President. Ik dacht dat dit een houvast was. Persoonlijk zou ik liever verder zijn gegaan, maar aangezien er een wet op de privacy op komst is, zou zo'n wetsartikel weer snel worden achterhaald. Daarom is het beter de komst van dat wetsontwerp af te wachten.

Veder-Smit

Artikel 30 houdt een geheimhoudingsplicht in voor iedereen die met de verstrekte gegevens heeft te maken.

Ik stel nogmaals uitdrukkelijk dat de privacy mij bijzonder ter harte gaat. Vandaar, dat ons departement koploper is met de twee ontworpen privacy-artikelen. Ik zal erop toezien dat ook in de door de heer De Korte genoemde sector het toezicht zo scherp mogelijk is.

De heer **Toussaint** (PvdA): De Staatssecretaris zal het toch wel met mij eens zijn dat de ene privacy de andere niet is. In lid 6 van artikel 26 gaat het over de privacy van de patiënt. Dat is iets heel anders dan het geval, dat een bepaalde arts een aantal verrichtingen op zijn naam heeft die er erg uitspringen. In het kader van het opereren van het Centraal orgaan kan de aandacht daarop worden gevestigd. Dat is een heel anderssoortige situatie. Ik neem niet aan dat het de bedoeling is, dit over één kam te scheren met het uitgangspunt in lid 6, de bescherming van de privacy van de patiënt.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik ben het geheel met de heer Toussaint eens. Men moet de gegevens onderscheiden naar een grotere of kleinere privacy-gevoeligheid. De gegevens over de beroepsuitoefening horen tot een minder gevoelige categorie dan de persoonsgegevens van de beroepsuitoefenaren.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het stelt mij teleur dat de Staatssecretaris het met de heer Toussaint eens is.

De heer **Toussaint**: Ik heb er geen enkele moeite mee.

De heer **Lansink** (CDA): Neen, dat begrip ik, maar ik wel. De heer Toussaint heeft gezegd dat de ene privacy de andere niet is. Hij maakt dus onderscheid. Naar mijn mening gebeurt dat ten onrechte. De grote lijnen van de privacy moeten voor iedereen dezelfde zijn, of het nu om patiënten gaat of om beroepsbeoefenaren. Natuurlijk is wel hier en daar verschil in de aard van de gegevens, maar als het gaat om het immateriële aspect, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, mag er geen verschil zijn.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Het principe geldt uiteraard voor iedereen, maar het gaat hier om gegevens die een ander karakter hebben dan wat wij als regel onder privacy verstaan. Als de heer Lansink het dikke rapport van de commissie Koopmans leest, zal hij

zien dat duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de privacygevoeligheid van de verschillende gegevens. Dat heb ik willen zeggen.

De heer **Lansink** (CDA): Maar dat is iets anders dan de ene, dan wel de andere vorm van beschermen van de levenssfeer. Ik vind dat de beroepsbeoefenaren ook recht hebben op een bescherming van hun persoonlijke levenssfeer.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ja, en ook dat de beroepsbeoefenaren in de uitoefening van hun beroep gecontroleerd moeten kunnen worden.

De heer **Lansink** (CDA): Als mijn geachte opponent de heer Toussaint kennis had genomen van de stukken van bij voorbeeld de Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst had hij kunnen zien dat zij zelf dat in haar nadere amendering nadrukkelijk heeft opgenomen: natuurlijk moet controle door de overheid altijd mogelijk zijn.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik ben het natuurlijk altijd erg graag eens met de KNMG, daarom heb ik de Staatssecretaris deze belangstellende vragen gesteld.

De heer **Lansink** (CDA): Aardig.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik hoop dat er geen enkele misverstand is. De privacybescherming geldt voor iedereen. Het ging over de soort gegevens.

De heer **Toussaint** en ik hebben een beetje gekibbeld over de volledigheid van de beantwoording in de stukken. Je kunt altijd nog meer stukken sturen. Ik meen dat zij zeer uitputtend waren. Het blijkt dat een aantal brieven die ik heb geciteerd dat de heer Toussaint niet hebben bereikt of dat hij ze niet kent. Dat zijn brieven aan het COZ.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik ken ze wel, maar volgens de stukken zouden de brieven in afschrift naar de vaste Commissie voor de Volksgezondheid ter kennisneming zijn gestuurd, en dat blijkt niet te zijn gebeurd. Naar aanleiding daarvan ben ik zo vrij geweest, mij rechtstreeks te verstaan met het departement. Men is daar zeer behulpzaam geweest. Na een halve dag zoeken zijn de brieven boven water gekomen. Ik heb er kennis van genomen. Het ging mij meer om de beantwoording van dit onderdeel van mijn eerste termijn. Ter beantwoording van vragen werd verwezen naar de brieven, met de mededeling dat zij ter kennisname van de vaste commissie waren gebracht, hetgeen niet het geval was.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Eén brief kunt u in ieder geval kennen, want die was als bijlage gevoegd bij een begrotingshoofdstuk. Het ging over de richtlijn voor de verpleegkundige bezetting. Ik hoop dat een administratieve misser, zo die mocht hebben plaatsgevonden, niet leidt tot de conclusie dat ik mistig ben in mijn antwoorden.

De heer **Toussaint** vroeg naar kostenstandaards. Die zijn er nu al voor kostensoorten als rente- en afschrijvingskosten en kosten van het aantal verpleegkundigen per 100 bedden. Er zijn ook gedeeltelijke kostenstandaards, zoals die voor de uniforme neventarieven en het bekende Spaanderpunt. Al dit soort zaken is al in het huidige systeem aanwezig en is ook mogelijk in het toekomstig systeem.

De heer **De Korte** vroeg naar de status van het personeel van de Ziekenfondsraad. Het personeel heeft de status van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. De uitbreiding van het COTG is tot 60 en niet met 60 man.

Ik kom thans aan de bespreking van de amendementen. Allereerst dan het amendement-Lansink/De Korte op stuk nr. 15, waarin het gaat over de termijn waarvoor een richtlijn geldt. Het betreft hier een verfijning van de wettekst, die inhoudt dat een termijn ook voor onbepaalde tijd kan zijn. Ik heb geen bezwaar tegen dit amendement, maar ik krijg nu net een gewijzigde tekst voor mij.

De heer **Lansink** (CDA): Het gaat daarin om een puur taalkundige wijziging, zodat ik aanneem dat het oordeel gelijk blijft.

De **Voorzitter**: Niettemin kan de Staatssecretaris er bij de artikelsgewijze behandeling op terugkomen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik krijg hier op tafel een voorstel tot wijziging van een amendement-Lansink/De Korte. Daarvan zal de heer Lansink toch niet zo gauw veronderstellen dat ik er tegen ben. Is het wellicht een subamendement, ingediend door een andere fractie?

De heer **Lansink** (CDA): Er zijn enkele taalkundige wijzigingen aangebracht in de amendementen op de nrs. 15, 18 en 19. Dit levert een betere wetstekst op. Wellicht is het beter om er bij de artikelsgewijze behandeling op terug te komen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Die gewijzigde tekst heb ik gezien, maar ik kom er straks nog wel even op terug.

Ik kom dan aan het amendement op stuk nr. 16, dat afwijking van een richtlijn door het Centraal Orgaan met re-

Veder-Smit

denen omkleed aan de Kamer medegedeeld wil zien. Bij reglement had het ook gekund, maar ik heb er geen enkel bezwaar tegen als dit in de wetstekst wordt opgenomen.

Dan kom ik tot het amendement-Wessel-Tuinstra op stuk nr. 14. Ik moet aanvaarding ervan ontraden op dezelfde gronden als waarop ik aanvaarding van het amendement-Lansink/De Korte heb ontraden.

Het amendement-Toussaint op stuk nr. 26 is indirect al aan de orde geweest. Het zou een uitzonderingspositie creëren voor de vaststelling van norminkomens in de volksgezondheids sfeer. Ik betwijfel of het wenselijk en noodzakelijk is en of het verstandig is om die uitzonderingspositie te creëren. Als de heer Toussaint beoogt de coördinatie met het overig prijsinkomensbeleid te concretiseren, kan ik zeggen dat die ook thans al sterk aanwezig is en via interdepartementale coördinatie en, idien noodzakelijk, via bewindslidenoverleg.

Ik vind het nogal wat, om een aanwijzing in een algemene maatregel van bestuur vast te leggen. Ik vind dat een hele zware procedure, die jaarlijks gevolgd zal moeten worden, en ook bij tussentijdse wijziging. Dus ook om een praktische reden moet ik dit amendement ontraden.

Het amendement van de heer De Korte op stuk nr. 31 zou kunnen winnen, wanneer hij het tweede deel van zijn nieuwste amendement daarop toepaste. Dat zal hij misschien overwegen. Ik kan mij voorstellen dat de heer De Korte de vaagheid onaantrekkelijk vindt, maar aan de andere kant betreft het hier een grensgebied en grensgebieden zijn dikwijls niet gemakkelijk te omschrijven. Toch meen ik dat dit grensgebied beter wel geregeld kan worden. Ik heb de voorbeelden daarvan genoemd. Ik moet dit amendement dus ontraden.

Ik heb het amendement van mevrouw Wessel-Tuinstra op stuk nr. 35 in grote trekken al besproken. Met mevrouw Wessel vind ik het van belang dat de welzijnsvoorzieningen een plaats krijgen in de kamers en eventueel in commissies. Ik ben niet van mening dat je die voorzieningen als zodanig in het COTG moet opnemen. Het COTG moet, naar mijn mening, bepaald worden door de gezondheidszorg; dat is een beperkter terrein.

Het amendement van de heer Lansink op stuk nr. 38 beperkt de herbenoembaarheid, maar het laat deze tot tweemaal in stand. Daarmee is mijn bezwaar in eerste instantie vervallen.

Ik heb dus geen bezwaar tegen dat amendement.

Het amendement van de heer Lansink op stuk nr. 36 wil de incompatibiliteit verkleinen. Ik zou dat betreuren. Ik heb in eerste instantie een vurig pleidooi gehouden voor de onafhankelijkheid. Ik meen dat de leden van het Centraal orgaan een zware taak zullen krijgen en dat het voor het functioneren van die leden beter zal zijn wanneer zij over zo min mogelijk relaties beschikken die hen onder druk zullen kunnen zetten. Zij moeten een zoveel mogelijk onafhankelijke positie kunnen blijven innemen. Daarom geef ik de voorkeur aan de wetstekst zoals die nu luidt.

Het amendement op stuk nr. 19 van de heren Lansink en De Korte geeft aan, dat de Minister kamers kan instellen. Ik acht dat een verbetering.

Voorts wordt in het amendement van de heer Toussaint op stuk nr. 28 voorgesteld om het recht van voordracht van de organisaties van ziektekostenverzekering en van gezondheidszorg te laten vervallen. Dat past in de filosofie van de heer Toussaint, maar niet in die van de Regering. Zij heeft het wetsontwerp juist zodanig gewijzigd, dat het orgaan zoveel mogelijk wordt 'gedragen' door de gezondheidszorg.

Amendement nr. 18 van de heren De Korte en Lansink geeft een concretisering in de wetstekst van iets dat wij in de memorie van toelichting of in de memorie van antwoord al als wenselijk hadden weergegeven. Als men die pariteit wil vastleggen in de tekst van de wet, dan heb ik daar geen moeite mee. Ik geloof dat de nieuwe versie van het amendement nog een duidelijke verbetering is.

Ten slotte het amendement van de heer Toussaint op stuk nr. 29 over het laten vervallen van de artikelen in de Ziekenfondswet en in de AWBZ, die de verplichting inhouden tot het sluiten van overeenkomsten.

Wij zijn het daarover niet eens kunnen worden. Het is niet de bedoeling hiermee een voldragen vestigingsbeleid te creëren, maar om een begin te maken met het wegnemen van een belemmering tot een vestigingsbeleid. Vooral omdat de Kamer daar zelf een uitspraak over heeft gedaan, geeft dit voorstel in het wetsontwerp uiting aan een wens van de Kamer. De Kamer vroeg bij motie van de heer Lansink om te komen tot niet alleen praktijkverkleining, maar om een nadere filosofie over de beroepsuitoefening en alles wat daaraan vastzit voor verdere voorzieningen. Dit is een uiterst belang-

rijke en niet gemakkelijk uit te voeren motie. Zij is in bewerking en ik geloof dat wij nu deze kleine stap vooruit wel mogen zetten. Ik wil daarom echter de beide slotartikelen handhaven.

De heer **Toussaint** (PvdA): Wil de Staatssecretaris nog even haar standpunt verduidelijken ten aanzien van artikel 47? Het gaat daarbij om de academische ziekenhuizen. Ik heb de indruk dat dit niet helemaal uit de verf is gekomen. Ik stel het op prijs daarover nu iets te horen, alvorens wij aan de artikelsgewijze behandeling komen.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik meen dat ik duidelijk heb gesteld dat los van elkaar staat de tariefstelling van de academische ziekenhuizen en hun status, al of niet behorend bij Onderwijs en Wetenschappen en Volksgezondheid. Ik ben voorstandster van dat artikel, maar ik ben bereid te overwegen om dat artikel later in te voeren. Verder kan ik op dit moment niet gaan.

De heer **Toussaint** (PvdA): Dat laatste biedt toch onvoldoende houvast. Wij zijn hier bezig met wetgevende arbeid. Ik wil graag weten wat uw standpunt is. Bent u bereid te faseren met het in werking doen treden van deze wet nadat eerst de inhoud van de motie-Lansink ten volle tot ontplooiing is kunnen komen of niet?

De heer **Lansink** (CDA): Via deze wet vallen de academische ziekenhuizen nog steeds onder de Minister van Onderwijs en Wetenschappen. Als wij deze wet maken, hebben wij daar gewoon rekening mee te houden. De uitkomst van het beraad dat wij nog zullen voeren – de uitvoering van de motie – zal kunnen leiden tot een wetswijziging. Dat is mij voldoende.

De heer **Toussaint** (PvdA): Ik weet niet of dit laatste ook het standpunt is van de Staatssecretaris.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Uiteraard, ik meen dat zelfs al door de Regering is gezegd dat alles wat er aan statuswijziging komt, in wettelijke regelingen moet worden omgezet. Uiteraard zijn wij nog niet zo ver.

De heer **Toussaint** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dan wil ik op dit moment alsnog graag een amendement indienen.

De **Voorzitter**: U kunt altijd amendementen indienen zelfs tot de stemming.

Staatssecretaris **Veder-Smit**: Ik vind het pikant dat de heer Toussaint nu pleit voor het faseren van een artikel, terwijl hij dat een half uur geleden juist niet wilde.

Veder-Smit

Ik heb al gesproken over zijn motie ten aanzien van de medewerkers van de Ziekenfondsraad. Van mijn kant en van de kant van het COZ is daar alles aan gedaan. De medewerkers krijgen de kans, zich aan te melden. Het aantal medewerkers dat geen functie meer zal hebben, zal uiterst gering zijn. Ik heb geen behoefte aan deze motie.

Dan is er de motie van de heer Toussaint op stuk nr. 32 over het huidige honoreringssysteem van de medisch specialist. In de motie wordt gesproken over mogelijke wijzigingen in dat systeem. Het is een interessante motie. Hij stelt – evenals ik – dat het tarief ter discussie moet komen.

Ik vind ook dat het abonnementssysteem niet een panacee voor alle kwalen kan zijn. Het is duidelijk dat de commissie-Van Mansvelt op deze zaak studeert en er al een enkele voorlopige uitspraak over heeft gedaan. Het is ook duidelijk dat de commissie-Van Mansvelt het dienstverband genuanceerd bekijkt en niet stelt dat het de panacee voor alle kwalen is. Daarvoor hebben wij de gegevens ook niet.

Ik zou ook hier willen verwijzen naar de belangrijke motie-Lansink, waarin de Regering wordt uitgenodigd een studie te doen en een beleidsvisie te ontwikkelen met betrekking tot de beroepsuitoefening. Ik heb al gezegd dat het een moeilijk uit te voeren motie is. Dat zijn de moties van de heer Lansink meestal, omdat er altijd erg veel in staat; het zijn zware programma's. Ik geloof dat het consequent is van de Kamer, als zij de uitvoering van die motie afwacht, alvorens deze motie aan te nemen. Nog beter zou de Kamer er aan doen deze motie niet aan te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! Hiermee ben ik niet aan het eind van mijn Latijn, maar wel aan het eind van mijn betoog.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De vergadering wordt van 17.34 uur tot 19.45 uur geschorst.

De Voorzitter: De heer De Korte heeft mij medegedeeld, dat hij de vergadering heeft moeten verlaten wegens andere dringende verplichtingen.

Naar mij is gebleken, worden alle op het wetsontwerp voorgestelde amendementen voldoende ondersteund.

Over artikel 1 en het daarop voorgestelde amendement, artikel 2, artikel 3 en het daarop voorgestelde amendement, artikel 4, artikel 5 en het daarop

voorgestelde amendement, de artikelen 6 en 7, artikel 8 en de daarop voorgestelde amendementen, artikel 9 en het daarop voorgestelde amendement, artikel 10, het op de naamgeving van titel 4 voorgestelde amendement en het amendement tot invoeging van een artikel 10a wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 11, waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Lansink c.s. (stuk nr. 16);

drie amendementen-Toussaint c.s. (stukken nrs. 23, 24 en 25);

een gewijzigd amendement-Lansink c.s. (stuk nr. 40).

De heer Toussaint (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft gezegd dat zij geen behoefte heeft aan ons amendement op stuk nr. 25, omdat de Minister reeds bevoegdheden heeft krachtens artikel 22. Dat is mij echter niet geheel duidelijk, omdat in artikel 22 weliswaar staat dat de Minister een aantal bevoegdheden heeft, met uitzondering wat de artikelen 16a en 16b betreft. In artikel 16b wordt geregeld het vaststellen van richtlijnen inzake de hoogte, de opbouw en de wijze van berekening van het tarief. Dat betekent dat de Minister voor deze uitermate belangrijke categorie van richtlijnen geen mogelijkheden heeft om spoedshalve in te grijpen. Uit dien hoofde handhaven wij ons amendement.

De heer Lansink (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ons amendement op stuk nr. 15 vervangen door het amendement op stuk nr. 40. Het betreft alleen een tekstwijziging. Graag heb ik het oordeel van de Staatssecretaris over artikel 40. Ik neem aan dat het oordeel niet negatief is.

Staatssecretaris Veder-Smit: Mijnheer de Voorzitter! Het oordeel over het amendement op stuk nr. 40 is zelfs positiever dan het oordeel over het amendement op stuk nr. 15. Ik heb dus geen enkel bezwaar tegen het amendement en daarom ben ik bereid, het amendement over te nemen.

De Voorzitter: Aangezien het gewijzigde amendement-Lansink c.s. (stuk nr. 40) is overgenomen, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 12 en 13, artikel 13a en de daarop voorgestelde amendementen en artikel 13b en het daarop

voorgestelde amendement wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over het amendement-Lansink c.s. (stuk nr. 39, I) tot invoeging van een artikel 13c.

De heer Lansink (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft opgemerkt dat het woord 'vastgesteld' in het amendement waarmee een nieuw artikel 13c wordt ingevoegd en in het soortgelijke amendement op artikel 14 niet juist is. Deze opmerking is juist. Ik wil dit woord vervangen door het woord 'uitgevoerd'.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: De heer Lansink heeft zijn amendementen op stuk nr. 39 in die zin gewijzigd, dat het woord 'vastgesteld' tweemaal wordt vervangen door: 'uitgevoerd'. De gewijzigde amendementen verkrijgen nr. 47. Over artikel 14 en de daarop voorgestelde amendementen de artikelen 15 en 16, artikel 17 en de daarop voorgestelde amendementen, de artikelen 18 en 19, artikel 19a en de daarop voorgestelde amendementen, de artikelen 20 tot en met 30, artikel 31 en het daarop voorgestelde amendement, de artikelen 32 tot en met 44, artikel 45 en het daarop voorgestelde amendement, artikel 46 en het daarop voorgestelde amendement, artikel 47 en het daarop voorgestelde amendement, de artikelen 48 tot en met 52 en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De Voorzitter: Ik stel voor, de in verband met het wetsontwerp noodzakelijke stemmingen aanstaande dinsdag te houden.

Daartoe wordt besloten.

De behandeling wordt geschorst.

De Voorzitter: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 19.58 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1°. een beschikking van de Voorzitters van de beide Kamers der Staten-Generaal, met de aanwijzing van de leden Haas-Berger en Salomons, tot lid respectievelijk plaatsvervangend lid van de Interparlementaire Beneluxraad.

Deze beschikking ligt op de griffie ter inzage;

2°. de volgende brieven:

een, van de Minister voor Nederlands-Antilliaanse Zaken, ten geleide van een staat van toevoegingen aan de begroting 1980 van onbestede gebleven begrotingsbedragen 1979 (als bedoeld in artikel 12 van de Comptabiliteitswet 1976);

een van de Minister van Binnenlandse Zaken, met het rapport 'Samenwerking tussen lagere overheden aan weerszijden van de grens met Duitsland en met België'.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te doen drukken en ze voor kennisgeving aan te nemen; de bijgevoegde stukken liggen op de griffie ter inzage;

3°. de volgende brieven:

twee, van de Minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van teksten van respectievelijk:

– het statuut van de Organisatie van de Verenigde Naties voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO) (16 236, R 1148);

– het verdrag betreffende de bestuurstaak op het gebied van de arbeid: taak, functies en organisatie (16 237, R 1149);

een, van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, over optiewoningen (16 235);

een, van de Minister van Economische Zaken, met resultaten van bestuurlijk overleg met betrekking tot het Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (13 488, nr. 7).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

4°. een, van de secretaris van de NAVO-Assemblee, met de tekst van een resolutie inzake Afghanistan.

Dit stuk ligt op de griffie ter inzage;

5°. een adres van J. M. M. Pruyn te Arnhem, met betrekking tot uitstel voor eerste oefening.

Dit adres is gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

6°. de volgende brieven e.a.:

een, namens het Comité Tilburgs Vredesfestival, met 1400 verklaringen tegen de kernwapenwedloop in Nederland en Europa;

een, van J. Rossing te Appingedam e.a., over het mensenrechtenbeleid in Chili;

een, van de Werkgroep Milieubeheer Leiden, over het SVV en MPP;

een, van de algemeen directeur van het Staatsbosbeheer, met het jaarverslag 1979;

een, van de directie van Arnhemse instellingen van de Nederlandse elektriciteitsbedrijven, met de publikatie 'Elektriciteit in Nederland 1979';

een, van o.a. het bewonerscomité Centraal Woningbeheer te Groningen, over de aardgasprijs;

een, van de Werkgroep Twentse Textiel, met een notitie over de Spinnerij Nederland.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

7°. een afschrift van een brief van de algemeen secretaris van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, gericht tot het Jongeren Advies Centrum te Amsterdam, over het gebruik van foto- en filmmateriaal van de pers.

Dit afschrift ligt op de griffie ter inzage.

Noot 1 (zie blz. 5267)

De vragen van het lid Van der Spek luiden:

1
Erkent de Minister, dat de weigering van de Regering¹ te antwoorden op de op 23 april jl. door mij tot hem gerichte vragen over een in Heythuysen aange troffen voorraad wapens erop wijst, dat het wapens betrof, waarvoor de Regering (mede) verantwoordelijkheid draagt?

2
Wil de Minister ten aanzien van de onder vraag 1 bedoelde vragen 1 t/m 7 stuk voor stuk uiteenzetten, waarom het beantwoorden ervan strijdig met het belang van de Staat wordt geacht?

3
Moet uit het feit, dat in de beantwoording van genoemde vragen zelfs niet de bereidheid is uitgesproken tot het vertrouwelijk inlichten van enige commissie van de Kamer, worden afgeleid dat ook de commissies van de Kamer, daarbij inbegrepen de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, de feiten niet mogen kennen?

4
Moet uit het feit, dat op 16 april jl., 12 dagen na de vondst, de Defensievoorlichter tegenover de pers verklaarde, dat nog niet te voorzien was wanneer het onderzoek zou zijn afgerond en daarover mededelingen zouden kunnen worden gedaan, worden afgeleid dat ook op het Ministerie van Defensie nauwelijks iemand van het bestaan van deze wapenvoorraad afwist?

5
Welke autoriteiten of instanties zijn wel op de hoogte gesteld van een of meer van de feiten, waarnaar in de vragen werd geïnformeerd?

6
Beseft de Minister, dat zowel de vondst in Heythysen zelf als de extreme geheimzinnigheid die rondom deze vondst in acht wordt genomen een stimulans vormen voor geïnteresseerden, om op allerlei plaatsen in Nederland op zoek te gaan naar dergelijke wapenvoorraden?

7
Vindt de Minister het wenselijk, dat door buitenstaanders vondsten van wapenvoorraden als in vraag 1 bedoeld worden gedaan?

8
Zo neen, hoe denkt de Minister te voorkomen dat er nog meer van dergelijke vondsten worden gedaan?

9
Erkent de Minister, dat geheimhouding ten aanzien van dit soort zaken aanleiding geeft tot grote ongerustheid ter plaatse en mogelijk ook elders in Nederland?

10
Wil de Minister alsnog in het belang van de bevolking volledige opening van zaken geven, met name door het beantwoorden van de op 23 april jl. gestelde vragen 1 t/m 7?

Aanhangsel Handelingen, nr. 1135.

Noot 2 (zie blz. 5335)

De vragen van het lid Van Erp luiden:

1
Is het de bewindslieden bekend, dat een noodtoestand is ontstaan bij huurders van bedrijfspanden inzake geschillen met verhuurders?

2
Is het waar, dat voorheen de huuradviescommissies een bemiddelende rol vervulden in deze zaken, maar dat de huidige huurcommissies de opdracht hebben zich hiermee niet meer bezig te houden?

3
Is het waar, dat thans de Kamers van Koophandel de taak hebben deze functie te vervullen door instelling van een huuradviescommissie voor bedrijfspanden maar hiertoe nog niet zijn bevoegd en dat hiervoor geen enkele financiële regeling is getroffen?

4
Is het de bewindslieden bekend, dat verschillende Kamers van Koophandel het secretariaat van de huuradviescommissie willen onderbrengen bij de bestaande huurcommissie?

5
Is het waar, dat hiervoor door het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening geen toestemming wordt verleend?

6
Hoe denken de bewindslieden op korte termijn deze aangelegenheid op te lossen?

Overzicht van adviesaanvragen in 1979

	Ingekomen verzoek om advies van:	
	Kantonrechter	Partijen
Amsterdam	3	—
Zaandam	—	—
Bergen op Zoom	—	—
Zevenbergen	—	—
Breda	—	—
Tilburg	4	—
Haarlem	7	1
Alkmaar	4	—
Den Helder	—	—
Hoorn	1	—
Harderwijk	1	—
Apeldoorn	1	1
Leiden	—	—
Alphen a/d Rijn	—	—
Gouda	2	—
Nijmegen	—	—
Tiel	1	1
Maastricht	2	3
Heerlen	—	4
Sittard	3	3
Utrecht	—	—
Amersfoort	—	—
Zwolle	1	—
Deventer	—	—
Steenwijk	—	—
Middelburg	1	—
Oostburg	1	—
Zierikzee	—	—
Terneuzen	—	—
Dordrecht	—	—
Gorinchem	—	—
Oud-Beijerland	—	—
Sommelsdijk	—	—
Assen	—	—
Emmen	2	—
Meppel	—	1
Groningen	1	—
Winschoten	—	—
Zuidbroek	—	—
Eindhoven	—	3
Boxmeer	—	—
Helmond	—	—
Venlo	12	3
Roermond	—	1
Rotterdam	—	—
Schiedam	—	—
Brielle	—	—
's-Hertogenbosch	4	1
Arnhem	—	—
Wageningen	—	—
Groenlo	—	—
Terborg	—	—
Zutphen	—	—
Enschede	3	3
Almelo	1	—
Hilversum	6	2
Leeuwarden	3	—
Heerenveen	—	—
Beetsterzwaag	—	—
Sneek	—	—
's-Gravenhage	1	—
Delft	—	—
Totaal	65	27

De vragen van het lid Waltmans luiden:

1

Hebt u kennis genomen van gebleken grote meningsverschillen welke alom zijn gerezen met betrekking tot de nieuwbouwplannen van de Tweede Kamer?

2

Bent u bereid, indien u mocht besluiten geen van de drie architecten aan te wijzen een ontwerp voor nieuwbouw uit te werken, de PPR in de gelegenheid te stellen een architect aan te wijzen om de alternatieve schets: 'Hoe het wel moet plan PPR' verder uit te werken?

Toelichting

Haagsche Courant van 31 mei en 3 juni 1980.

Noot 5 (zie blz. 5338)

De vraag van het lid De Graaf luidt:

Is de bewindsman bereid te bevorderen, dat een wetsontwerp wordt ingediend in verband met de reparatie van de regeling van aftrek van lijfrentepremies (Wet Inkomstenbelasting) op een dusdanig tijdstip, dat de nieuwe regeling op 1 januari 1981 in werking kan treden?

Toelichting

Staatssecretaris Nooteboom zei bij de behandeling van het dekkingsplan: 'Wel zeg ik hen toe, dat ik, gelet op de aandrang vanuit de Kamer, de werkzaamheden zo zal doen verschuiven, dat het bedoelde wetsontwerp na de genoemde wetsontwerpen zo het maar enigszins mogelijk is, het eerste zal zijn dat op het terrein van de reparatiewetgeving zal worden ingediend'. (Handelingen, blz. 1614).

Noot 6 (zie blz. 5339)

De vragen van de leden Beckers-de Bruijn, Haas-Berger, Wessel-Tuinstra en Wolff luiden:

1

Hoe is de stand van zaken met betrekking tot de aanvragen tot toelating van meerderjarige kinderen van buitenlandse werknemers? Hoeveel aan-

vragen van kinderen, die tijdens het langdurige wachten op passende huisvesting meerderjarig zijn geworden, zijn in behandeling? Hoeveel zijn, al dan niet in herziening, afgewezen? In hoeveel gevallen is schorsende werking verleend?

9

Bent u bereid voorwaarden te schrappen of te herformuleren?

¹ Brief aan de vaste Tweede-Kamercommissie van Justitie dd. 3 juni 1980 over de uitvoering van motie 15 649, nr. 30.

2

Voor hoeveel van deze personen zal de in uw brief van 3 juni jl. aangekondigde beleidsverruiming¹ alsnog tot een positieve beslissing leiden?

3

Heeft de voorwaarde, dat de inmiddels meerderjarig geworden kinderen de leeftijd van 23 jaar niet mogen hebben bereikt, betrekking op het tijdstip van het eerste verzoek om toelating?

4

Zullen diegenen, die aan de in de brief gestelde voorwaarden voldoen maar hangende hun procedure de leeftijd van 23 jaar hebben overschreden, alsnog worden toegelaten?

5

Wat is de zin van de voorwaarde, dat de meerderjarige kinderen tegelijkertijd met de overige leden van het gezin Nederland moeten zijn binnengekomen?

6

Deelt u de mening, dat zich zowel in het eigen land als hier omstandigheden kunnen voordoen, die een ook door het gezin van de buitenlandse werknemer gewenste gezamenlijke binnenkomst in Nederland kunnen verhinderen?

7

Houdt deze voorwaarde in, dat die meerderjarige kinderen, die overigens voor toelating in aanmerking komen maar bij voorbeeld hun militaire diensttijd nog afmaken of vertraging ondervinden bij het krijgen van een eigen paspoort, niet zullen worden toegelaten?

8

Houdt deze voorwaarde ook in dat, indien de huisvestingsmogelijkheden hier van die aard zijn dat het gezin in etappes moet overkomen (bij voorbeeld wanneer een woning is gekocht die nog niet direct geheel vrij is van huurders), een meerderjarig kind niet voor toelating in aanmerking komt?

